

PREJAVY RADIKALIZMU A EXTRÉMIZMU V SOCIÁLNYCH VZŤAHOCH

LUCIA TÓTHOVÁ,
DUŠAN ŠLOSÁR (eds.)

Katedra sociálnej práce | Filozofická
fakulta | Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v
Košiciach

KOŠICE
2018

UNIVERZITA PAVLA JOZEFA ŠAFÁRIKA
Filozofická fakulta
Katedra sociálnej práce

PREJAVY RADIKALIZMU A EXTRÉMIZMU
V SOCIÁLNYCH VZŤAHOCH

Lucia Tóthová, Dušan Šlosár (eds.)

KOŠICE 2018

PREJAVY RADIKALIZMU A EXTRÉMIZMU V SOCIÁLNYCH VZŤAHOCH

Recenzovaný zborník vedeckých prác

Zostavovatelia zborníka:

Mgr. Lucia Tóthová, PhD., doc. JUDr. Mgr. Dušan Šlosár, PhD. (eds.)

Katedra sociálnej práce, Filozofická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

Vedecká redaktorka:

doc. PhDr. Eva Mydlíková, PhD.

Katedra sociálnej práce, Fakulta zdravotníctva a sociálnej práce, Trnavská univerzita v Trnave

Recenzenti:

doc. PhDr. Ladislav Vaska, PhD.

Katedra sociálnej práce, Pedagogická fakulta, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici

doc. PhDr. Peter Brnula, PhD.

Katedra sociálnej práce, Fakulta sociálne ekonomická, Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem

Technická redaktorka:

Mgr. Lucia Tóthová, PhD.

Všetky práva vyhradené. Toto dielo ani žiadnu jeho časť nemožno reprodukovat', ukladať do informačných systémov alebo inak rozširovať bez súhlasu majiteľov práv.

Za odbornú a jazykovú stránku publikácie zodpovedajú autori jednotlivých príspevkov.

Rukopis neprešiel redakčnou ani jazykovou úpravou.

Vydavateľ: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

© 2018 Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Filozofická fakulta

Umiestnenie: www.unibook.upjs.sk

Dostupné od: 06.09.2018

ISBN 978-80-8152-640-4

Obsah

Gajdošová Eva, Lovašová Soňa EXTRÉMIZMUS	8
Piliarová Monika, Lovašová Soňa EXTRÉMIZMUS A JEHO PODOBY	16
Lukáčová Lenka, Žiaková Eva LEGISLATÍVNY RÁMEC EXTRÉMIZMU V PODMIENKACH SLOVENSKEJ REPUBLIKY A VYBRANÉ TYPY EXTRÉMIZMU	27
Plavnická Jana, Šlosár Dušan EXTRÉMISTICKÉ POSTOJE SLOVENSKEJ SPOLOČNOSTI VOČI CUDZINCOM	37
Kahan Ján, Žiaková Eva EXTRÉMIZMUS A ANARCHIZMUS	43
Bačová Monika, Žiaková Eva TEORETICKÉ VÝCHODISKÁ PROBLEMATIKY EXTRÉMIZMU V PODMIENKACH SLOVENSKEJ REPUBLIKY A PSYCHO-SOCIÁLNE FAKTORY EXTRÉMISTICKÉHO SPRÁVANIA	53
Lichner Vladimír FAKTORY OVPLYVŇUJÚCE VZNIK RADIKÁLNYCH A EXTRÉMISTICKÝCH MYŠLIENOK	63
Tóthová Lucia EXTRÉMIZMUS A ONLINE PROSTREDIE	70
Šlosár Dušan, Plavnická Jana MLÁDEŽ OHROZENÁ EXTRÉMIZMOM	80
Žiaková Tatiana EXTRÉMIZMUS A RADIKALIZMUS U MLADÝCH ĽUDÍ	86
Lovašová Soňa DÔVODY VSTUPU MLADÝCH ĽUDÍ DO EXTRÉMISTICKEJ KOMUNITY	93
Greňová Katarína, Žiaková Eva ZMYSEL ŽIVOTA ADOLESCENTOV A EXTRÉMIZMUS	100
Šimko Ján, Šlosár Dušan LGBTI KOMUNITA V KONTEXTE EXTRÉMISTICKÝCH POSTOJOV	111
Šiňanská Katarína ROLA SOCIÁLNEJ PRÁCE V PROBLEMATIKE EXTRÉMIZMU	119
Vasil'ová Veronika, Lovašová Soňa SOCIÁLNA PRÁCA V ŠKOLÁCH AKO FORMA PREVENČIE EXTRÉMIZMU	129
Hlaváčová Soňa, Bašistová Alena PREVENČIA EXTRÉMIZMU U MLADÝCH ĽUDÍ Z DYSFUNKČNÝCH RODÍN	136

Úvodné slovo

Príprava vedeckého výskumu predpokladá teoretické zvládnutie skúmanej témy, vymedzenie zamerania výskumu, stanovenie jeho cieľov, metód a techník zberu a spracovania údajov. Zborník vedeckých prác je vstupnou analýzou jednotlivých oblastí, na ktoré sa autori chcú zamerať vo výskumnej činnosti pri skúmaní radikalizmu a extrémizmu. Kontextom skúmania sú možnosti sociálnej práce pri ovplyvňovaní radikálnych a extrémistických tendencií v tých oblastiach, ktoré môžeme označiť ako pracovné polia sociálnej práce.

Demokracia prináša so sebou aj javy, ktoré môžu byť svojim charakterom negatívne a demokracii škodlivé. Zároveň môžu mať aj pozitívny dopad na rozvoj demokracie. Vyhľadávajú slabé miesta demokracie a systému, ktorý ju v spoločnosti udržuje a rozvíja a tým umožňujú skvalitňovanie demokracie. Radikalizmus a extrémizmus sú na jednej strane nežiadúcimi javmi. Ale sú súčasťou demokracie. Demokracia nemá vytvorené nástroje na ich eliminovanie. Dokonca môžeme tvrdiť, že ak by demokracia využila represívne možnosti k odstráneniu radikalizmu a extrémizmu, sama by prestala existovať a zmenila sa na diktatúru. Stratila by charakter demokracie.

Na druhej strane je potrebné konštatovať, že ako radikálne, tak i extrémistické hnutia vyhľadávajú slabiny demokracie, miesta kde systém zlyháva, oslabené vzťahy, ktoré vznikajú ako sekundárny produkt systémového zlyhania. Práve v týchto oblastiach nachádzajú živnú pôdu pre rozširovanie svojho pôsobenia v spoločnosti. Pripusťme, že existencia slabých stránok demokracie nie je žiadúca. Dokonca demokraciu oslabuje. Poukazovanie na tieto slabé stránky a ich zneužívanie pre ciele radikalizmu a extrémizmu, núti demokraciu prijímať opatrenia práve v týchto oblastiach. Tým demokracia skvalitňuje samú seba. Neexistuje dokonalý sociálny systém. Ale každý systém môže nedokonalosti naprávať a tak systém vylepšovať. Opak by viedol k retardácii a postupnému zániku systému.

Môžeme si položiť otázku, či to, čo považujeme za radikálne a extrémistické bolo a bude stále považované za radikálne a extrémistické. Mnohé z toho, čo sa v minulosti pokladalo za radikálne alebo extrémistické, dnes považujeme za súčasť demokracie a systému ľudských práv a slobôd. Preto aj práca s radikalizmom a extrémizmom si vyžaduje vysokú citlivosť v ich komparácii s požiadavkami a obsahom ústavného a demokratického zriadenia, ochrany ľudských práv a slobôd, reálnych záujmov a rozvojových tendencií občianskej spoločnosti a štátoprávneho usporiadania. Každé označenie určitého sociálneho systému, vzťahov, hodnôt či konania ako radikálneho či extrémistického, musí byť posudzované z pohľadu uvedených indikátorov. Inak

môžeme aj žiadúce sociálne systémy a inštitúcie označiť ako nežiadúce, radikálne alebo extrémistické. Pritom v skutočnosti sú základom novej a pre spoločnosť žiadúcej zmeny. Aktivity zamerané na odstraňovanie stereotypov a opresií, ktoré sa v spoločnosti nachádzajú, môžu byť považované za radikálne alebo až extrémistické. Pričom práve opak je v tomto prípade pravdou.

Autori jednotlivých príspevkov sú si vedomí všetkých rizík, ktoré pri skúmaní radikalizmu a extrémizmu existujú. Ale z pohľadu všeobecnej prospešnosti považujú za potrebné sa tejto téme venovať a realizovať výskum v tejto oblasti. Len tak je možné ponúknuť praxi jasnejšie metodiky pre posudzovanie extrémizmu a radikalizmu v oblasti pracovných polí sociálnej práce. Spracovanie jednotlivých príspevkov umožnilo autorom identifikovať podstatné zameranie a rozsah výskumných aktivít, identifikovanie využiteľných výskumných nástrojov a stanovenie výskumnej vzorky. Tým došlo k vytvoreniu základného rámca problematiky, ktorému sa vo výskume budeme venovať.

Lucia Tóthová, Dušan Šlosár

EXTRÉMIZMUS

EXTREMISM

GAJDOŠOVÁ Eva*, LOVAŠOVÁ Soňa*

ABSTRAKT

Hlavnou témou príspevku je vymedzenie pojmu extrémizmus, príčiny extrémizmu a jeho prejavy súvisiace s negatívnymi sociálno-patologickými javmi. Príspevok sa zaoberá jednotlivými extrémistickými skupinami a používanou symbolikou ako základnou formou vyjadrenia príslušnosti k extrémistickej skupine.

Kľúčové slová

Extrémizmus. Prejavy extrémizmu. Druhy extrémizmu. Extrémistické skupiny. Symbolika.

ABSTRACT

The main topic of this contribution is the definition of the term – extremism, causes of extremism and its manifestations related to a negative socio-pathological phenomenon. The contribution deals with individual extremist groups and uses symbolism as a basic form of expressing of membership to a extremist group.

Keywords

Extremism. Manifestation of extremism. Types of extremism. Extremist groups. Symbolism.

Vymedzenie pojmu extrémizmus

Extrémizmus je pojem, ktorý rezonuje v spoločnosti čoraz nástojčivejšie. Neustále prebieha diskusia o adekvátnosti tohto pojmu, jeho vymedzenie je nejasné, zavádzajúce, často evokujúce spojitosť s terorizmom, spojenom s aktivitami organizovaných násilných skupín, či rôznych občianskych združení (Vranaiová 2014).

Charvát (2007, in Ušiak, Nečas 2010) považuje výraz extrémne za niečo hraničné, krajné, čo je na okraji záujmu od stredu spoločenského alebo politického myslenia. Za extrémne považuje také správanie, ktoré sa snaží o porušenie alebo odstránenie

* PhDr. Eva Gajdošová, Katedra sociálnej práce, Filozofická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Moyzesova 9, 040 59 Košice, Slovenská republika, e-mail: gajdosovaevka@gmail.com

* doc. Mgr. Soňa Lovasová, PhD., Katedra sociálnej práce, Filozofická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Moyzesova 9, 040 59 Košice, Slovenská republika, e-mail: sona.lovasova@upjs.sk

spoločenského poriadku bez skúmania genézy a príčin. Za extrémistické sa považuje také konanie, ktorého vyhranené ideologické postoje vybočujú z právneho rámca spoločnosti, pričom sa vyznačujú prvkami intolerancie a útočia proti základným demokratickým princípom. Charvát (2007, in Štefančík, Dulebová 2017) ďalej uvádza, že z etymologického hľadiska slová extrémny alebo extrémistický sú odvodené zo superlatívu latinského slova *exterus*, čo znamená von a *extremus*, čo v preklade znamená najkrajnejší, najvzdialenejší.

Vykopalová (2001, in: Prochádzka 2012) definuje extrémizmus ako súhrn sociálno-patologických javov, ktoré sú vytvárané viac, či menej organizovanými skupinami osôb. Tieto osoby sú potom označované ako extrémisti alebo priaznivci týchto extrémistických skupín. Vznik uvedených skupín je podmienený rôznymi ideológiami. Napriek tomu sa vyznačujú spoločnými znakmi ako napríklad nepriateľským postojom k demokratickému systému a odmietaním konformity spoločnosti. K presadzovaniu svojich názorov používajú verbálne útoky, fyzické a psychické násilie. Stolle a Rochon (1998, in Majerová, Kostelecký, Sýkora a kol. 2011) poukazujú na to, že extrémistické skupiny sú značne uzatvorené, vytvárajú vysokú hladinu personalizovaného sociálneho kapitálu, ktorý spravidla nie je široko verejne zdieľaný. Milo (2004, in Ušiak, Nečas 2010, s. 85) uvádza obsahlu definíciu pojmu extrémizmus, ktorý je charakterizovaný ako *„proti-systémový postoj, je postojom krajne vyhrotenej, demokratickému systému nepriateľskej ideológie, postojov a názorov, ktoré sa objavujú v pozadí deštruktívnych aktivít. Pritom za deštruktívne, nežiaduce a nebezpečné je nutné považovať také aktivity, ktoré pôsobia či už priamo, alebo v určitom časovom horizonte deštruktívne na existujúci demokratický systém a snažia sa ho nahradiť systémom typu totalitného režimu, diktatúry, anarchie a pod. Cieľom a dôsledkom takýchto aktivít je zničiť demokratický systém.“*

Pojem extrémizmus nie je v právnom poriadku na Slovensku definovaný. Vymedzuje ho Koncepcia boja proti extrémizmu na roky 2015 – 2019 ako *„konanie a prejavy vychádzajúce z postojov krajne vyhrotenej, demokratickému systému nepriateľskej ideológie, ktoré či už priamo, alebo v určitom časovom horizonte deštruktívne pôsobia na existujúci demokratický systém a jeho základné atribúty“*. Druhou charakteristickou črtou extrémizmu a s ním spájaných aktivít je, že útočia na systém základných práv a slobôd garantovaných ústavou a medzinárodnými ľudsko-právnymi dokumentmi alebo sa snaží svojimi aktivitami uplatňovanie týchto práv sťažiť, či znemožniť. Ďalšími charakteristickými znakmi extrémizmu je považovaná snaha o obmedzenie, potlačanie, znemožnenie výkonu základných práva slobôd pre určité skupiny obyvateľstva, definované ich pohlavím, národnosťou, rasou, etnikom, farbou pleti, vierovyznaním, jazykom, sexuálnou orientáciou,

príslušnosťou k spoločenskej triede, majetkom, ako aj používanie fyzického násilia namiereného voči názorovým, či politickým oponentom alebo ich majetku (Ministerstvo vnútra SR 2018).

Ako príklad deklarujúci aktuálnosť tohto problému sa dajú uviesť pravidelné správy Ministerstva vnútra Slovenskej republiky o problematike extrémizmu na území Slovenskej republiky. Základným dokumentom v boji proti extrémizmu v Slovenskej republike je Konceptia boja proti extrémizmu na roky 2015 – 2019, schválená 18. marca 2015 uznesením vlády Slovenskej republiky č. 129, ktorej účelom je efektívny, aktívny a multidisciplinárny boj proti radikalizácii a extrémizmu, jeho prejavom a sympatizantom a spoločenským dôsledkom. Jedná sa o nastavenie mechanizmov na zabezpečovanie úlohy súvisiace s ochranou ústavného zriadenia, vnútorného poriadku a bezpečnosti štátu, za spolupráce orgánov verejnej moci a za účasti občianskej spoločnosti, akademickej obce, mimovládnych organizácií, médií a jednotlivých občanov. Konceptia a plnenie jej jednotlivých úloh je priebežne vyhodnocované poradnými orgánmi Vlády Slovenskej republiky s cieľom navrhnúť prípadné doplnenie úloh, či úpravy počas jej platnosti (Ministerstvo vnútra SR 2018). Slovenská republika ako demokratický právny štát odmieta všetky formy a prejavy extrémizmu, ktorý je v priamom protiklade voči základným hodnotám zakotveným v Ústave SR. Predstavujeme hlavné strategické ciele Konceptie boja proti extrémizmu na roky 2015 – 2019.

- „1. Posilniť odolnosť komunit a jednotlivcov voči nedemokratickým ideológiám a extrémizmu.*
- 2. Zvyšovať povedomie o prejavoch a spoločenskej závažnosti extrémizmu a následkoch radikalizácie.*
- 3. Efektívne monitorovať a odhaľovať trestné činy extrémizmu, stíhať ich páchatel'ov.*
- 4. Vytvárať inštitucionálne a personálne kapacity pre štátne orgány plniace úlohy vo veciach ochrany ústavného zriadenia, vnútorného poriadku a bezpečnosti štátu“* (Ministerstvo vnútra SR 2015).

Zaradením určitého subjektu medzi extrémistické má za následok dehonestáciu a diskvalifikáciu tohto subjektu. To, že určité subjekty sú hodnotené ako extrémistické, neznamena, že sú protiprávne. Ako uvádza Černý (2008), extrémizmus je politologický pojem, ktorý nemá priamy odraz v práve. Ak by tomu tak bolo, každý existujúci subjekt označený za extrémistický by musel by rozpustený, zakázaný a zrejme by musela by aspoň časť jeho členov trestne stíhaná.

Príčiny a prejavy extrémizmu

Príčiny extrémizmu a jeho prejavy súvisia so sociálno-patologickými javmi, ktoré majú makrospoločenský charakter ako napríklad nezamestnanosť, prostitúcia, dysfunkčné vrstovnicke skupiny. Jedinec v spoločnosti stráca istoty a tou najvyššou istotou jemu je práca, na základe materiálnych statkov je schopný sa ďalej rozvíjať. Pri dlhodobej nezamestnanosti dochádza k frustrácii a mladý človek hľadá cestu úniku. Tu nachádza v príklone k nejakej z extrémistických skupín alebo priamo začlenením do skupiny. Tým vyjadruje odpor voči autoritám, teda štátu (Prochádzka 2012).

Prejavy extrémizmu sú čoraz častejším celospoločenským fenoménom. Extrémizmus narúša primárnu hodnotu ľudských práv a základných slobôd. Pôsobí deštruktívne na existujúci demokratický systém. V súčasnosti je prítomný vo všetkých demokratických štátoch (Ministerstvo vnútra SR 2016). Za prejavy extrémizmu je považované xenofóbia, rasizmus, intolerancia a antisemitizmus. Extrémizmus zahrňuje aj ďalšie prejavy ako je náboženský fanatizmus, nacionalizmus, ale každý z nich má svoje špecifiká. Extrémistické skupiny sa snažia zmeniť nastavený demokratický systém v totalitný a autoritársky režim, alebo požadujú druhý extrém, a to anarchia (Prochádzka 2012). Symbolika je jedným zo základných prejavov sympatií k extrémistickej skupine. Používanie symbolov, hesiel, pozdravov, číselných kódov, skratiek a špecifických značiek oblečenia je jedným z najrozšírenejších spôsobov, ktorými členovia a sympatizanti extrémistických skupín prejavujú verejne svoje presvedčenie (Ministerstvo vnútra SR 2016).

Druhy extrémizmu

Ušiak a Nečas (2010) rozlišuje niekoľko druhov extrémizmu, a to politický, náboženský a rasový extrémizmus. Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky (2018) uvádza delenie extrémizmu na pravicový, ľavicový, náboženský a extrémizmus zameraný na jednu otázku napríklad ekologický, separatizmus a podobne. Podľa objektov napadnutia rozlišuje Milo (2004, in Ušiak, Nečas 2010) extrémizmus na útoiaci na ústavnosť a zriadenie, hrubo narúšajúci občianske spolužitie, útoiaci na život a zdravie občanov a rasistický extrémizmus. Prochádzka (2012) rozlišuje na základe európskeho meradla skupiny pravicovo extrémistické, ľavicovo extrémistické, nacionalisticky extrémistické a nábožensky fundamentalistické. Vranaiová (2014) diferencuje extrémizmus na primárny a sekundárny. Do primárneho zaraďuje pravicový, ľavicový. V rámci sekundárneho extrémizmu rozlišuje náboženský, ekologický a etnický extrémizmus. Pravicový extrémizmus vychádza z ideí rasizmu, fašizmu

a neonacizmu. Príkladom aktivít pravicových extrémistov sú násilné útoky na Rómov, zahraničných študentov, ničenie majetku, verbálne a grafické prejavy sympatií k nacizmu a jeho predstaviteľom, hudobné koncerty a party, na ktorých sa distribuujú predmety so symbolikou vyjadrujúcou sympatie k neonacizmu, demonštrácie a verejné zhromaždenia ultranacionalistických skupín, násilie spojené so športovými podujatiami, ktoré často končia fyzickým napadnutím obetí. Schuppener (2013, in Štefančík, Dulebová 2017) uvádza, že pôsobenie pravicových extrémistov je na Slovensku zdokumentované už niekoľko desaťročí. V minulosti sa spravidla jednalo o malé, politicky bezvýznamné subjekty, ktoré neprejavovali ambíciu politicky sa angažovať. Za takýto typ možno považovať hudobné skupiny, ktorých texty piesní tvorili pôvodne základný korpus na výskum jazyka pravicového extrémizmu.

Ľavicový extrémizmus ideologicky vychádza z anarchistických, antikapitalistických, antiglobalistických a marxistických teórií, pričom odmieta vonkajšiu autoritu (Ministerstvo vnútra SR 2016). Vranaiová (2014) v súvislosti s ľavicovým extrémizmom hovorí o jednoznačnom odmietaní parlamentnej demokracie. Mareš (2013, in Ministerstvo vnútra SR 2016, s. 47) ľavicový extrémizmus definuje ako „*ideovú pozíciu, ktorá neguje princípy demokratického ústavného štátu tým, že kladie dôraz na absolutizáciu hodnoty rovnosti a potlačuje tým hodnotu individuálnej slobody.*“

Náboženský extrémizmus, ako druh sekundárneho extrémizmu, vychádza z radikálnych prúdov rôznych svetových náboženstiev, ktoré sa snažia o násilnú zmenu usporiadania spoločnosti (Vranaiová 2014). Podľa Mareša a Böttichera (2012, in Ministerstvo vnútra SR 2016) náboženský extrémizmus odmieta hodnoty demokratického ústavného štátu s ohľadom na údajnú nadradenosť náboženského poňatia suverenity, ktorá je s týmito hodnotami v rozpore. Tento druh extrémizmu existuje vo forme extrémistických prúdov väčších náboženstiev alebo sa jedná o vyhradené náboženské skupiny a kultúry.

Ekologický extrémizmus je charakteristický antihumánnym, anticivilizačným postojom, hlása myšlienku, že všetka ľudská činnosť je negatívna, zatiaľ čo ostatná príroda je dobrá, typickým znakom je odpor k technológiám, vede, obchodu (Vranaiová 2014). Enviromentálny extrémizmus smeruje k suverenite a hodnotám demokratického ústavného štátu, značne k netolerantnému presadzovaniu subjektívne definovaných záujmov prírody alebo podstatných neľudských súčastí, predovšetkým zvierat, niekedy je vymedzovaný pojmom „v menej zvieracích práv“. Časť slovenského environmentálneho hnutia sa po revolúcii v roku 1989 rozšírila o skupiny s radikálnym charakterom. Extrémisti na presadenie cieľov využívajú lobbing a ekosabotáže typu blokády, zatĺkanie klincov do stromov, čím ich chránia pred vyrúbaním, znehybňovanie ťažobných strojov nasypávaním

piesku do palivových a olejových nádrží, vytrhávanie stavebných kolíkov a pílenie billboardov (Ministerstvo vnútra SR 2016).

Etnický extrémizmus je často označovaný ako regionálny, či etnicko-regionálny extrémizmus s typickým znakom hlásenia kultúrnej a politickej výlučnosti a separatizmu (Vranaiová 2014). Etnickí extrémisti nerešpektujú demokratické hodnoty a princípy, pretože uprednostňujú subjektívne poňatú suverenitu vlastného etnika, národa, či regiónu (Ministerstvo vnútra SR 2016).

Do extrémistických zoznamov bývajú zaraďované rôzne skupiny. Vedľa seba stoja neregistrované neonacistické organizácie a nacionálne politické strany, ekologické združenia, anarchistické organizácie a komunistické strany. Za problematické je možno považovať už samo znevažujúce označenie subjektu za protiústavný, či extrémistický zo strany štátnych predstaviteľov. Rôzne teroristické a extrémistické zoznamy sa vytvárajú aj na medzinárodnej úrovni. Často býva veľmi zložitá určiť, kto je extrémista a kto nie, pretože hranica medzi extrémizmom a normálnym správaním je veľmi široká. Nie všetky aktivity, ktoré vybočujú zo zaužívaných noriem, môžeme označiť za extrémistické, napríklad formu občianskej neposlušnosti, rôzne podujatia aktivistov (Vranaiová 2014).

Koncepcia boja proti extrémizmu na roky 2015 – 2019 pojednáva o subjektoch s extrémistickými prejavmi, pôsobiacimi na Slovensku. Sú nimi Ľudová strana Naše Slovensko, Národný odpor Slovensko, Slovenská pospolitosť, Nové slobodné Slovensko, Slovenské Hnutie Obrody. Osobitnou skupinou sú športovo-branné organizácie, ktoré nevykazujú všetky znaky extrémizmu, ale sú ovplyvňované pravicovými extrémistami, prípadne sa do ich aktivít zapájajú jednotliví členovia extrémistických zoskupení a vzhľadom na povahu svojich aktivít, akými sú vojenský výcvik, používanie expanzných zbraní, môžu predstavovať bezpečnostné riziko do budúcnosti. Od roku 2011 vznikli športovo-branné až militantné spolky ako Akčná skupina Vzдор Kysuce a športovo-branná skupina oddiel Dobrovoľník. Podobnou skupinou je neformálne zoskupenie Slovenskí Branci. Určitý prienik pravicového extrémizmu je viditeľný na futbalových štadiónoch, kde vyčíňajú chuligáni podporujúci neonacizmus, takzvaní nazi hooligans. Subjektami pôsobiacimi na ľavicovo extrémistickej scéne je najviac zviditeľňované hnutie Antifa a Československá anarchistická federácia. Zahraničnými extrémistickými subjektmi, pôsobiacimi na Slovensku, sú bunky miestnej organizácie Jobbik – Hnutie za lepšie Maďarsko, Mládežnícke zhromaždenie – Hnutie 64 Žúp (Ministerstvo vnútra SR 2015).

Záver

Z hľadiska prognózy vývoja páchania trestných činov extrémizmu Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky predpokladá, že trestná činnosť v súvislosti s extrémizmom bude na rovnakej úrovni, nepredpokladá sa zásadný nárast. Páchanie tohto druhu trestnej činnosti bude motivované snahami extrémistov o oslovovanie širších skupín vlastných sympatizantov a o ich radikalizáciu podnecovaním k neznášanlivosti voči minoritným a zraniteľným skupinám, či nabádaním k ich hanobeniu na základe ich rasovej, národnostnej, etnickej, sociálnej príslušnosti, sexuálnej orientácie, vierovyznania alebo farby pleti, či spoločenského statusu. Na tieto aktivity bude masovejšie využívaný internetový priestor (Ministerstvo vnútra SR 2015).

Naše osudy sú od seba čoraz viac vzdialené a naše individuálne prežitky sa ťažšie zdieľajú. Stále väčšie množstvo ľudí sa dostáva do situácií, ktoré sú neporovnateľné so situáciami tých druhých. Naša racionalistická etika, pragmatická etika, ktorá hovorí, že čo je účelné, je dobré, je konfrontovaná s hlbšou etikou, ktorá je v nás uložená a nie je priamo odvodená od rozumového prístupu. Táto hlbšia etika je podmienkou na to, aby sme dokázali spolu žiť. Sme bytosti, ktoré majú svoju originalitu, ale táto originalita nekončí na rozhraní kože a vonkajšieho sveta, ale tiahne sa a preniká do komplikovanej vonkajšej siete vzťahov, rovnako originálnych ako náš genetický kód (Čevela, Kalvach, Čeledová 2012).

Zoznam bibliografických odkazov

ČERNÝ, P. 2008. *Právní ochrana před extremismem*. Praha: C. H. Beck. ISBN 978-80-7400-053-9.

ČEVELA, R., Z. KALVACH a L. ČELEDOVÁ. 2012. *Sociální gerontologie: Úvod do problematiky*. Praha: Grada Publishing, a. s. ISBN 978-80-247-7995-9.

MAJEROVÁ, V., T. KOSTELECKÝ a L. SÝKORA a kol., 2011. *Sociální kapitál a rozvoj regionu: Příklad Kraje Vysočina*. Praha: Grada Publishing, a.s. ISBN 978-80-247-7580-7.

MINISTERSTVO VNÚTRA SLOVENSKEJ REPUBLIKY. 2015. *Koncepcia boja proti extrémizmu na roky 2015 – 2019*. [online]. [cit. 2018-05-10]. Bratislava: Ministerstvo vnútra SR. Dostupné z: https://www.minv.sk/swift_data/source/policia/naka_opr/nptj/koncepcia%20extremizmus%202015-2019.pdf

MINISTERSTVO VNÚTRA SLOVENSKEJ REPUBLIKY, 2016. *Symbolika využívaná extrémistickými a radikálnymi skupinami*. Publikácia vydaná v rámci projektu EMICVEC v rámci programu Európskej komisie „Predchádzanie a boj proti trestnej činnosti. Bratislava: Ministerstvo vnútra.

- MINISTERSTVO VNÚTRA SLOVENSKEJ REPUBLIKY, 2018. *Extrémizmus*. [online]. [cit. 2018-05-10]. Bratislava: Ministerstvo vnútra SR. Dostupné z: <https://www.minv.sk/?extremizmus-1>
- PROCHÁDZKA, M. 2012. *Sociální pedagogika*. Praha: Grada Publishing, a.s. ISBN 978-80-247-4033-1.
- ŠTEFANČÍK, R. a I. DULEBOVÁ. 2017. *Jazyk a politika: Jazyk politiky v konfliktnéj štruktúre spoločnosti*. Bratislava: Vydavateľstvo EKONÓM. ISBN 978-80-225-4414-6.
- ŠTEFANČÍK, R. 2013. Teoretické východiská politického extrémizmu. In P. ONDREJKOVIČ a J. SMOLÍK, eds. *Pravicový extrémizmus a mládež na Slovensku*. Brno: Tribun EU, s. 12-36. ISBN 978-80-263-0516-3.
- VRANAIOVÁ, K. 2014. *Demokratické občianstvo v každodennej školskej praxi*. Bratislava: Metodicko-pedagogické centrum v Bratislave. ISBN 978-80-565-0376-8.
- UŠIAK, J. a P. NEČAS. 2010. Prejavy radikalizmu a extrémizmu v Slovenskej republike. *Politické vedy*. 4, 84-99. ISSN 1335-2741.

EXTRÉMIZMUS A JEHO PODOBY

EXTREMISM AND ITS FORMS

PILIAROVÁ Monika*, LOVAŠOVÁ Soňa*

ABSTRAKT

V príspevku sa venujeme extrémizmu ako celospoločenskému problému. V jeho prejavoch je registrovaný nárast násilných deliktov, predovšetkým násilie páchané mládežou na mládeži. I keď vek sám o sebe nie je dostatočným dôvodom na to, aby mladí ľudia patrili k extrémistickým hnutiam, v príspevku sa zameriavame hlavne na mladých ľudí, ktorí sú kvôli veku veľmi citliví na asimiláciu a prijímanie extrémistických myšlienok. Práve ich nestabilita svetového názoru, neadekvátne sociálno-psychologická zrelosť, zjavné hľadanie si miesta v živote a nedostatočné vnímanie rizika o sociálnom proteste, je výzvou pre prácu s mládežou, aby sa nestávali najzraniteľnejšou skupinou.

Kľúčové slová

Extrémizmus. Rasizmus. Násilie.

ABSTRACT

In this contribution we focus on extremism as a whole-society problem. In his expression, there is a registered increase in violent offenses, in particular violence committed by youth on youth. While age alone is not a sufficient reason for young people to belong to extremist movements in the contribution, we focus mainly on young people who, due to their age, are very sensitive to assimilation and acceptance of extremist ideas. It is their instability of worldview, the inadequate socio-psychological maturity, the apparent search for places in life, and the lack of perceived risk of social protest, is a challenge for youth work not to become the most vulnerable group.

Keywords

Extremism. Racism. Violence.

* PhDr. Monika Pilarová, Denné centrum duševného zdravia Facilitas n.o., Spišské námestie 4, Košice, Slovenská republika, e-mail: facilitas@post.sk

* doc. Mgr. Soňa Lovašová, PhD., Katedra sociálnej práce, Filozofická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Moyzesova 9, 040 59 Košice, Slovenská republika, e-mail: sona.lovasova@upjs.sk

Úvod

Nárast rôznych foriem extrémizmu sa šíri po celej Európe aj mimo nej a výnimkou nie je ani Slovensko. Mládež je častokrát viac vystavovaná vplyvu dezinformačných kampaní zdieľaných sociálnymi sieťami. Mladí ľudia boli a sú veľmi rýchlo vtiahnutí do extrémistických skupín, ktoré prinášajú rýchlo dostupnú možnosť sebaidentifikácie. Štúdie, ktoré ponúkame ukazujú aké sú rozhodujúce faktory, pre to, do akej miery je mladý človek prístupný voči extrémistickým názorom. Do akej miery ide o súčasný problém alebo problém z minulosti, aké sú efektívne nástroje a ako sa proti tomuto fenoménu postaviť, ako pracovať s mládežou? V dnešnej dobe, kedy je vďaka masovému rozšíreniu internetu prístup k informáciám jednoduchší ako v minulosti, je potrebné venovať pozornosť zvyšovaniu povedomia verejnosti a zvlášť niektorých zraniteľných skupín o nebezpečenstve, ktoré extrémizmus a s ním súvisiace javy predstavujú tak pre spoločnosť ako aj pre samotného jedinca.

Extrémizmus a jeho definícia je rôzna a dosť široká. Podľa zamerania extrémizmu ho vnímame ako konanie proti spoločenskému usporiadaniu, proti princípom zakotveným v ústave, zákonoch a proti demokratickej forme vlády. Rasizmus, antisemitizmus, šovinistický nacionalizmus, xenofóbia a rôzne prejavy spoločenských fobií smerovaných voči kultúram, náboženstvám sa plynule prelínajú a podporujú.

Extrémistami sú osoby alebo skupiny osôb, ktoré sa vyznačujú najmä:

- a) odmietaním platných všeobecne záväzných právnych predpisov a vysokou mierou názorovej, rasovej alebo etnickej neznášanlivosti,
- b) absenciou hmotných pohnútok,
- c) vnútornou motiváciou protiprávneho konania s prvkami agresivity a brutality,
- d) agresívnym správaním prejavujúcim sa fyzickými aktivitami v súvislosti s konaním spoločenských podujatí, ktoré smerujú k spôsobeniu fyzickej ujmy osobám, škode na majetku, alebo ktoré sú spôsobilé narušiť verejný poriadok (Bočáková, Tomášiková 2013).

Najviac ohrozené skupiny alebo typy jednotlivcov tvoria:

- ľudia z typicky sociálne zlého rodinného prostredia ako rozvrátená rodina, striedanie druhov alebo družiek jedného z rodičov, rodiny alkoholikov alebo rodiny nefunkčné,
- jednotlivci z nábožensky chladných a povrchných rodín, túžiaci v dospievaní či rannej dospelosti po naozajstnom a nie iba zvykovom živote,
- odrastajúce deti veľmi autoritatívnych otcov, ktoré na prahu dospelosti hľadajú opäť silnú autoritu, ktorú nájdu vo vodcovi skupiny,

- deti z citovo extrémne chladných rodín,
- jednotlivci túžiaci po maximalistických formách skupiny, kde sa predpokladá istá náročnosť alebo elitný výber členov a pod., ktorých bežné skupiny neuspokojujú,
- ľudia sklamaní alebo neuznávaní svojím okolím, túžiaci po uznaní a naplnení života (Bočáková, Tomášiková 2013).

Medzi charakteristické črty extrémizmu patrí jeho ideová motivácia a vo väčšine prípadov absencia hmotných pohnútok. To znamená, že extrémista sa nechce obohatiť a je odhodlaný k obetiam. V tomto sa extrémizmus líši od ostatných kriminálnych trestných činov, ktoré vychádzajú z egoistických záujmov, ako napríklad uspokojovanie pudových potrieb, dosiahnutie hmotného zisku alebo získanie moci (Metodika odhaľovania, objasňovania a dokumentovania trestnej činnosti motivovanej rasovou, národnostnou a inou neznašanlivosťou alebo páchanej priaznivcami extrémistických skupín. Prezídium PZ 2001).

Štádia extrémizmu možno nahliadať v poradí:

I. štádium – charakterizuje ho pudovosť, iracionalita a úplná absencia strategického plánovania vlastných akcií. Často vychádza z pocitu ohrozenia. Aktivity, ktoré sú motivované sociálne, rasovo, etnicky alebo národnostne, sú zamerané na osoby, ktoré agresor vníma ako reprezentantov skupiny, ktorú negatívne hodnotí. To, samozrejme, platí len o tých formách extrémizmu, ktoré si zvolili ako cestu riešenia násilie.

II. štádium – charakterizujú cieľavedome snahy o čiastkovú alebo komplexnú zmenu spoločenského a politického usporiadania spojeného so spolčovaním, plánovaním a propagáciou týchto snáh. Pre tieto aktivity je typická vysoká miera demagógie, pohrdanie zákonmi, znevažovanie humanitných princípov a preferencia radikálnych metód.

III. štádium – vrcholom extrémistických postojov je vznik politickej strany, ktorá na základe jasne formulovanej ideológie a programov smeruje k uchopeniu moci a neskôr prípadne aj k zmene politického systému. Pre extrémistické programy je charakteristické, že ponúkajú rýchle a razantné riešenia zložitých spoločenských problémov, čo medzi širokými vrstvami málo zorientovaného obyvateľstva vyvoláva pozitívne reakcie (Milo a kol. 2007).

Rasizmus ako prejav extrémizmu možno označovať v polohách:

- otvorenosti - ak sa ho jeho pôvodca ani nepokúša utajiť. Predpokladom je, aby sa dotýčaný domnieval, že ho podporuje väčšina napr. apartheid,
- utajenosti/skrytosti - ak sa ho jeho pôvodca pokúša zakryť. Vtedy asi predpokladá, že všetci rasizmus neakceptujú. Skrytým rasizmom je napríklad neustále vymýšľanie

rozličných dôvodov, namiesto toho, aby sa otvorene povedalo „Cigánom vstup zakázaný“,

- viditeľnosti - keď napríklad obyvatelia nejakého domu robia podpisovú akciu, aby dostali preč z domu rómsku rodinu,
- neviditeľnosti - nikto rodinu nezdraví, nehrá sa s jej deťmi, jej hostí šikanujú a pod;
- vedomý - v rôznych fašistických a neonacistických organizáciách,
- neuvedomovaný - ako keď americkí bádatelia nazývajú USA anglojazyčným národom (Skutnabb-Kangas 2000).

Typy rasizmu:

- od biologického ku kultúrnemu – rasizmus vo svojom obmedzenom, základnom význame predstavuje vieru, že určité fyzické vlastnosti, ako je farba pleti alebo rysy tváre priamo súvisia s intelektuálnymi vlastnosťami, morálkou alebo chovaním a stanovuje hierarchiu ľudských populácií. V druhej polovici 20. storočia bol v Európe čiastočne vystriedaný a s ohľadom na dôsledky tzv. kultúrneho rasizmu, ktorý sa vo svojom zdôvodňovaní neodvoláva len na biologické vlastnosti „iných“, „cudzincov“, „menejcenných“ ale aj na ich kultúru,
- od individuálneho k inštitucionálnemu rasizmu – sklon vnímať rasizmus iba ako individuálnu záležitosť alebo ako ideológiu ospravedlňujúcu diskrimináciu vo svojej prevažnej väčšine pretrvával až do 60. rokov 20. storočia. Bezo sporu jednu z najvýznamnejších zmien pohľadu na rasizmus predstavovala koncepcia tzv. inštitucionálneho rasizmu. Na rozdiel od rasizmu ako ideológie predstavuje inštitucionálny rasizmus prax. Je charakteristický tým, že jednotlivé spoločenské štruktúry a inštitúcie fungujú tak, že ich nezámernými dôsledkami je diskriminácia príslušníkov podriadených skupín. Inštitúciu je potrebné chápať v jej abstraktnej forme (teda ako zákonodarstvo, imigračnú politiku, pravidlá a spôsoby, ktorými sa spoločnosť riadi.) (Danics, Kamín 2008).

Extrémizmus vykazuje všeobecné znaky sociálnej patológie v súvislosti s prítomným násilím. V prípade, že členovia skupín, ktoré môžu byť v prvotných štádiách označené ako „subkultúry“, hlásajú otvorený konflikt so spoločnosťou, prejavujú sa agresívne, násilne a svoju pozornosť zameriavajú na istú časť spoločnosti, sa stávajú hrozbou pre spoločnosť. K takémuto vývoju však dochádza aj z dôvodu straty dôvery v autoritu štátu a jeho noriem, ak dochádza k evidentnému zneužívaniu moci, vulgárnosti verejného života a beztriestnosti.

Podpora pozitívnych spoločenských a kultúrnych hodnôt vo všetkých prvkoch spoločnosti je preto veľmi dôležitá (Kubišová, Tomášiková 2013).

V extrémistických prejavoch je registrovaný nárast násilných deliktov, predovšetkým násilie páchané mládežou na mládeži a iné aktivity, v ktorých obsahovej štruktúre, vo väčšine prípadov, nie je vymedzený subjektívny kriminálny prospech. K tomu je možné dodať, že neprimerané populárne správy o extrémistických aktivitách fascinujú mnohých občanov, ktorí mnohokrát nesprávne vnímajú spoločenskú závažnosť extrémistického konania. Pritom, je možné predpokladať, že ani v budúcnosti nebudú sa masmédiá zdráhať stále viac pôsobiť na občana skresleným spravodajstvom o extrémistickom konaní. Ak hovoríme o závažnosti extrémizmu pre spoločnosť, je potrebné vždy rozlišovať v akom pomere sa prejavuje škodlivosť a nebezpečnosť jeho subjektov a škodlivosť a nebezpečnosť ich aktivít, resp. akým spôsobom vôbec porovnávame alebo lepšie hodnotíme jednotlivé kritériá spoločenskej závažnosti a nebezpečnosti extrémizmu (Lisoň 2013).

Zo sociologických výskumov, ktoré sa zamerali na otázky extrémizmu, vychádza niekoľko všeobecne platných záverov.

1. Väčšina extrémistov, členov a priaznivcov extrémistických hnutí sú mladí ľudia.
2. Vedúce osobnosti extrémistických hnutí sú ľudia vyznačujúci sa mesiášskymi a megalomanskými sklonmi.
3. Radoví členovia a priaznivci hnutí sa regrutujú v prevažnej miere z mladých ľudí, ktorí sa súhrou okolností dostali, a to aj na prechodnú dobu, na okraj spoločnosti predovšetkým z dôvodu straty zamestnania, rodinného zázemia a pod. prisťahovalci, etnické či iné menšiny.
4. Najrizikovejšia skupina je mládež, pretože ju nezbavuje strach o majetok a prosperitu rodiny, svojím vekom prirodzene smerujú k radikalizmu v riešení chýb a nedostatkov spoločnosti, ktoré veľmi citlivo vníma.
5. Mladým ľuďom vyhovuje čiernobiele videnie sveta a koncentrácia problému do jednoduchých hesiel. Hľadanie nepriateľa, ktorý je zodpovedný za všetko. Riešenie situácie stanovením úloh vodcu, niekoho vyvoleného. To všetko poskytuje extrémistická skupina vedená „silnou osobnosťou“, ku ktorej sa obracajú. Navrhované riešenia problémov v skupine sú jednoduché, zdanlivo riešia problém ihneď a uspokojujú a navyše, každý radový člen skupiny, alebo hnutia je platným členom, s ktorým sa počíta, ktorý problémy môže riešiť sám, alebo na ich riešení participovať.
6. Vek sám o sebe nie je dostatočným dôvodom na to, aby mladí ľudia patrili k extrémistickým hnutiam.

7. Nezrelý mladý človek, hľadajúci jednoduché riešenia ľahko podľahne vplyvu demagógov, ktorí mu „čiernobiele“ videnie sveta predkladajú a ponúkajú mu, zúčastniť sa riešenia vecí agresívnymi akciami.
8. Súčasnosť je vnímaná ako bezperspektívna a priaznivci extrémistických hnutí v nej nevidia miesto pre sebarealizáciu (Chmelík 2001).

Vedúce osobnosti rôznych zoskupení, ktoré možno zaradiť do extrémistického spektra, usporadúvajú množstvo akcií na miestach Českej republiky, ktorých sa zúčastňujú mladí ľudia vo veku 15-25 rokov. Mnohí vnímajú tieto akcie, skôr ako protest, zábavu alebo niečo zakázané, zvláštne. Majú základné informácie týkajúce sa ideológie, aktivít, či rôznych hnutí, ale často nechápu význam konanej aktivity. Tiež si neuvedomujú, že môžu byť, ľahko vďaka svojmu naivnému prístupu zneužití. Mladí ľudia sú väčšinou radikálni v svojich názoroch, ale taktiež vyhľadávajú adrenalínové situácie, hľadajú skupinu, v ktorej to môžu zažiť (Chmelík 2001).

Medzi najzávažnejšie rasisticky orientované teórie patrí myšlienka nadradenosti bielej rasy nad ostatnými ľuďmi. Z výsledkov výskumu je zrejmé, že na Slovensku sú respondenti najmenej tolerantní k Rómom, pretože až 39,0% prezentovalo názor, že súhlasia s tvrdením, že títo ľudia sú menejcennejší než ostatní ľudia. Zaujímavé je zistenie, že v prípade černochovo (5,9%) a Aziatov (6,5%) uviedlo kladnú odpoveď asi 6,0% opýtaných. Nesúhlas s týmito tvrdeniami prejavilo u Rómov len 38,1% opýtaných, pričom u černochovo s daným tvrdením nesúhlasili až tri štvrtiny respondentov (Aziati: 69,4%). Na túto otázku nevedela odpovedať viac než pätina žiakov u Rómov (22,9%) a Aziatov (24,1%), pričom najnižší počet opýtaných, ktorí nemali vytvorený vlastný názor bol zistený u černochovo (15,5%). Z uvedeného je zrejmé, že respondenti vo veku od 13 do 18 rokov sú najtolerantnejší voči černochovo, pričom najnegatívnejšie vnímanou národnostnou menšinou sú Rómovia, s ktorými sa na Slovensku stretávajú omnoho častejšie než s ostatnými dvomi etnickými skupinami obyvateľov (Bieliková a kol. 2010).

Súčasná analýza extrémizmu sa zameriava na aspekty terorizmu, kde sa sleduje oblasť sociálnej psychológie v prejavoch radikalizácie, ako sa stávajú teroristami a deradikalizácia, ako teroristi nie sú vytvorení. Pri revízii literatúry identifikovali faktory kritické pre radikalizáciu:

1. individuálnu potrebu, ktorá motivuje človeka k politickému násiliu,
2. ideologický príbeh ospravedlňujúci politické násilie,
3. sociálnu sieť, ktorá ovplyvňuje rozhodnutia pozdĺž cesty k extrémizmu.

Využívajú trojfaktorový model radikalizácie a deradikalizácie:

- spojenie extrémistických organizácií je motivované na získanie osobného významu,
- ideológia skupiny identifikuje extrémizmus ako cestu k obnoveniu určitého významu,
- rozčarovanie s týmito faktormi motivuje k odtrhnutiu od násilného extrémizmu (Webber, Kruglanski 2017).

Napriek rastúcim dôkazom o opaku sa stále predpokladá, že samovražední teroristi nie sú samovražednými. Štúdiá však podporuje zistenia, ktoré naznačujú opak a prezentujú prvé dôkazy o tom, že podobne ako u iných samovražedných jedincov sa ukazuje, že u mnohých samovražedných teroristoch sú prítomné klinicky rizikové faktory samovraždy a to:

- túžby uniknúť svetu, v ktorom žijú;
- túžby uniknúť morálnej zodpovednosti za svoje činy;
- neschopnosť zvládnuť vnímanú krízu;
- pocit nízkej hodnoty.

Vytvorením vzťahov medzi samovražedným terorizmom a suicidálnosťou môžu odborníci lepšie pochopiť povahu týchto násilných útokov a vyvinúť účinnejšie spôsoby, ako ich zastaviť (Lankford 2010).

Korene extrémizmu sú pravdepodobne rozmanité. Skutočnosťou sa ukazuje, že sociálna základňa extrémistických zoskupení je tvorená kategóriou sociálnych outsiderov, ktorí sa nedokážu prispôbiť novým životným podmienkam a to mladými ľuďmi bez vzdelania a primeranej životnej úrovne, nezamestnanými. Práve mladí ľudia, ktorí sú kvôli veku veľmi citliví na asimiláciu a prijímanie extrémistických myšlienok, vnášajú do nutnosti riešenia problematiky extrémizmu oveľa akútnejší charakter.

Z hľadiska extrémizmu sa javí u mladých ľudí práve ich nestabilita svetového názoru, neadekvátne sociálno-psychologická zrelosť, zjavné hľadanie si miesta v živote, nedostatočné vnímanie rizika o sociálnom proteste, čím sa stávajú najzraniteľnejšou skupinou. Kultúrna identifikácia mládeže má často prechodnú povahu, kedy sa identita neopiera o prítomné informácie, ale hľadá nové formy v meniacom sa prostredí. Súčasný empirický výskum nevenuje náležitú pozornosť vnímaniu extrémizmu z pohľadu sociálno-psychologických determinánt, vzhľadom k tomu je dôležité sa zamerať na skúmanie vnímania extrémizmu mládežou ako súčasťou sociálneho a individuálneho vedomia (Zinchenko, Perelygina, Zovota 2016).

Cieľom práce bolo identifikovať a analyzovať vnímanie mládeže o extrémizme (Zinchenko, Perelygina, Zovota 2016).

V štúdiu boli použité metódy:

1. Focusová skupina. Táto technika bola použitá na identifikáciu postoja mládeže k extrémizmu s cieľom definovať: význam extrémizmu pre mladých ľudí; úroveň povedomia o extrémizme medzi mladou generáciou; postoje k extrémizmu a jeho formám. V štúdiu bolo 12 skupín. Celkový počet skupín tvorilo 97 respondentov, každá skupina mala 8-10 účastníkov.
2. Voľná asociácia. Na prvom stupni boli vyzdvihnuté štrukturálne prvky vnímania extrémizmu.
3. Sémantická diferenciálna stupnica.

Mladí ľudia považujú extrémizmus za fenomén charakteristický pre oblasti politických a národných záujmov (33% respondentov označilo tieto oblasti), niektorí to považujú za atribút náboženského zápasu (28%). Respondenti prakticky nevedeli o iných oblastiach, kde existuje extrémizmus, napríklad ekonomický extrémizmus, antiglobalistický extrémizmus, ekologický extrémizmus. To možno vysvetliť menej intenzívnym výskytom týchto typov extrémizmu, ich prejavov a prezentáciou v masmédiách (Zinchenko, Perelygina, Zovota 2016).

Práve mladí ľudia /16-18 roční/ si začínajú formovať, rozvíjať a upevňovať vnímanie extrémizmu v každodennom živote. Extrémizmus v ich ponímaní nie je diferencovaný a je charakterizovaný nedostatkom definície a neistotou. Sociálna reprezentácia extrémizmu je špecifikovaná najmä opisovaním extrémistických akcií a oblastí, ktoré extrémisti vytvárajú na dosiahnutie svojich cieľov. Vnímanie extrémizmu má skôr racionálny charakter než emocionálny. Obraz extrémistov v mládežníckom vedomí má nasledujúce črty:

- cieľová orientácia,
- záväzok dosiahnuť ciele,
- tendenciu k dobre zostaveným a systematickým akciám;
- osobou, ktorá nerobí škodu, ale dosahuje ciele.

Extrémista nie je emočne citlivý a ovplyvnený inými, je však vášnivo oddaný svojej myšlienke a cieľu. Poznávaním tejto oblasti prostredníctvom verbálnych techník, ktoré sa tradične využíva pri skúmaní extrémizmu, navrhujú vo výskumoch obohatiť o neverbálne techniky (Zinchenko, Perelygina, Zovota 2016).

Štúdia Shadmera (2015) poukazuje, že:

1. extrémistické prejavy majú nerovnomerne rozložený vplyv na revolučný program;
2. v závislosti od štruktúry represíí môže prísnejšia represia zmierniť alebo radikalizovať revolučné prejavy. Konkrétne, zvyšovanie "minimálneho trestu" radikalizuje

revolučný program. Predstavuje obchodovanie s kompromisom medzi extrémnymi, ale nepravdepodobnými revolúciami a miernymi, ale pravdepodobnými;

3. súťaženie medzi revolučnými predstaviteľmi môže radikalizovať revolučný program.

Odporúčania pre prácu s mládežou:

- byť všímavý k správaniu žiakov, vnímať ich grafický prejav, čmáranie, pokresľovanie;
- vnímať zmeny v správaní a vystupovaní žiakov ako agresivita, rasizmus, xenofóbia;
- všímať si vzhľad a oblečenie;
- venovať sa využívaniu internetu, obsahu jednotlivých stránok, história prehliadača;
- výber hudby a literatúry;
- výber literatúry;
- sledovať neprimeraný záujem o bojové športy (Lebeda 2013).

Záver

Je nevyhnutné v spoločnosti objasňovať a pripomínať základné hodnoty slušnosti, tolerancie a poukazovať na neblahé formy správania, ktoré podporujú nenávisť, intoleranciu a radikalizmus. Prejavy nenávisťi voči príslušníkom iných rás, národov, národností a menšinových skupín, prinášajú so sebou nebezpečenstvo a ohrozujú fungovanie spoločnosti. Cieľom príspevku bolo poukázať na nevyhnutnosť predchádzať a zamedziť prejavom extrémizmu a procesu radikalizácie. Bude extrémizmus a jeho formy narastať? Bude úsilie predstaviteľov extrémistických skupín, extrémistov a ich sympatizantov o vlastné zviditeľňovanie sa prezentovaním ideológií a tém vyvolávajúcej napätie v spoločnosti silnieť? To je pole, na ktorom máme priestor pracovať a rozvíjať u mladých ľudí pôvodné kultivačné pôsobenie rodičov, vychovávateľov a sociálneho prostredia. Do veľkej miery to závisí aj od preventívnych aktivít, ktoré by predchádzali a zabraňovali páchaniu trestných činov extrémizmu. Mnohí ľudia strácajú zmysel pre hodnoty a zmysel pre správnu orientáciu. Naša spoločnosť blúdi. Súčasná doba prekonáva takmer všetky vzdialenosti, ale nevytvára dostatočnú až žiadnu blízkosť. Spoločnosť vyvíja ekonomické prostriedky na elektronizáciu, komunikačné možnosti sú veľké, ale stráca sa blízkosť, empatia a radosť. Posilňovanie nezdolnosti, cieľavedomé pestovanie húževnatosti, podnecovanie k pružnosti pri riešení problémov a podpora zdravej sebaúcty sa môže uberať cestou psychosociálnych tréningov, tak aj prostredníctvom primeraného "životného otužovania" mladých ľudí.

Zoznam bibliografických odkazov

- BIELIKOVÁ, M. 2010. Prejavy intolerancie, násilia a extrémizmu u mladých ľudí vo veku 13 až 18 rokov. In: *IUVENTA ID výskumu: DAVM 031*. [online]. [cit. 2018-05-08]. Dostupné z: <https://www.iuventa.sk/sk/Vyskum-mladeze/Novinky/Prejavy-intolerancie-nasilia-a-extremizmu-u-mladych-ludi-vo-veku-13-az-18-rokov.alej?ind=2>
- BOČÁKOVÁ, O. a A. TOMÁŠIKOVÁ, 2013. Extrémizmus a jeho podoby. In: *Zborník prednášok Bezpečnosť, extrémizmus, terorizmus 2012*“ Medzinárodná vedecká konferencia 13.-14.decembra 2012 Podhájska Slovenská republika. Bratislava: Požiarnotechnický a expertízny ústav MV SR. ISBN 978-80-89608-08-9.
- CHMELÍK, J. 2001. *Extremismus a jeho právní a sociologické aspekty*. Linde nakladatelství. ISBN: 80-7201-265-7.
- DANICS, Š. a T. KAMÍN. 2008. *Extremizmus, rasizmus a antisemitizmus*, 2. vyd. Praha: Policejní akademie České republiky. ISBN 978-80-7251-286-7.
- KUBIŠOVÁ, Z. a A. TOMÁŠIKOVÁ. 2013. Extrémizmus a ochrana demokracie. In *Zborník prednášok Bezpečnosť, extrémizmus, terorizmus 2012*“ Medzinárodná vedecká konferencia 13.-14.decembra 2012 Podhájska Slovenská republika. Bratislava: Požiarnotechnický a expertízny ústav MV SR. ISBN 978-80-89608-08-9.
- LANKFORD, A. 2010. Do suicide terrorists exhibit clinically suicidal risk factors? *Aggression and Violent Behavior*. [online]. 15(5), 334-340. [cit. 2018-05-08]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/247231870_Do_suicide_terrorists_exhibit_clinically_suicidal_risk_factors_A_review_of_initial_evidence_and_call_for_future_research
- LEBEDA, D. 2013. *Úvod do problematiky extrémizmu: príručka pro pedagogy*. Wolters Kluwer. ISBN 978-80-7478-394-4.
- LISOŇ, M. 2013. Poznávanie extrémizmu. 2013 In *Zborník prednášok Bezpečnosť, extrémizmus, terorizmus 2012*“ Medzinárodná vedecká konferencia 13.-14.decembra 2012 Podhájska Slovenská republika. Bratislava: Požiarnotechnický a expertízny ústav MV SR. ISBN 978-80-89608-08-9.
- MILO, D. a kol. 2007. *Nemaj trému s extrémom: Informáciami proti extrémizmu*. 1. vyd. Bratislava: Nadácia otvorenej spoločnosti – Open Society Foundation. ISBN 978-80-96971-3-5.
- SKUTNABB-KANGAS, T. 2000. *Menšina, jazyk a rasizmus*. Bratislava: Kalligram. ISBN 80-7149-351-1.
- SHADMEHR, M. 2015. *Extremism in Revolutionary Movements*. Department of Economics, University of Miami and Department of Politics, Princeton University. [online]. [cit. 2018-05-08]. Dostupné z: <http://moya.bus.miami.edu/~mshadmehr/RevolutionExtremism.pdf>
- ZINCHENKO, P., E. PERELYGINA, and O. ZOVOTA, 2016. Perceptions of Extremism in the Youth Daily Consciousness. In: *Procedia – Social and Behavioral Sciences*. [online]. 233, 322-326. [cit. 2018-05-08]. Dostupné z: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042816313775>

WEBBER, D., and A. W. KRUGLANSKI, 2017. The social psychological makings of a terrorist. In: *Publmed.* [online]. 19, 131-134. [cit. 2018-05-08]. Dostupné z: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/29279211>

Metodika odhaľovania, objasňovania a dokumentovania trestnej činnosti motivovanej rasovou, národnostnou a inou neznášanlivosťou alebo páchanej priaznivcami extrémistických skupín. Prezídium PZ. Bratislava 2001

**LEGISLATÍVNY RÁMEC EXTRÉMIZMU V PODMIENKACH
SLOVENSKEJ REPUBLIKY A VYBRANÉ TYPY EXTRÉMIZMU**
THE LEGISLATIVE SCOPE OF EXTREMISM IN TERMS OF SLOVAK REPUBLIC
AND SELECTED TYPES OF EXTREMISM

LUKÁČOVÁ Lenka, ŽIAKOVÁ Eva**

ABSTRAKT

Extrémizmus označuje konanie a prejavy vychádzajúce z postojov krajne vyhrotenej, demokratickému systému nepriateľskej ideológie, ktoré či už priamo, alebo v určitom časovom horizonte deštruktívne pôsobia na existujúci demokratický systém a jeho základné atribúty. Charakteristickou črtou extrémizmu a s ním spájaných aktivít je, že útočia na systém základných práv a slobôd garantovaný ústavou a medzinárodnými ľudsko-právnymi dokumentmi, alebo sa snažia svojimi aktivitami uplatňovanie týchto práv sťažiť, či znemožniť. Cieľom predkladaného príspevku je definovanie extrémistického konania a poskytnutie uceleného prehľadu o problematike extrémizmu po právnej, politologickej a sociologickej stránke.

Kľúčové slová

Extrémizmus. Koncepcia boja proti extrémizmu. Legislatíva. Slovenská republika.

ABSTRACT

Extremism refers to actions and expressions based on attitudes of the extremist and their hostile ideology that, either directly or at a certain time horizon, destructively affect the existing democratic system and its basic attributes. The characteristic feature of extremism and its associated activities is that they attack the system of fundamental rights and freedoms guaranteed by the Constitution and international documents of human rights or they try to make it difficult or impossible for them to exercise their rights. The aim of this paper

* Mgr. Lenka Lukáčová, Katedra sociálnej práce, Filozofická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Moyzesova 9, 040 59 Košice, Slovenská republika, e-mail: lenka.lukacova@student.upjs.sk

* prof. PhDr. Eva Žiaková, CSc., Katedra sociálnej práce, Filozofická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Moyzesova 9, 040 59 Košice, Slovenská republika, e-mail: eva.ziakova@upjs.sk

is to define the extremist process and to provide a comprehensive overview of the issues of extremism from a legal, political and sociological point of view.

Keywords

Extremism. Concept of the fight against extremism. Legislation. Slovak republic.

Úvod

Extrémizmus predstavuje vysoko aktuálnu problematiku vo svete i na území Slovenskej republiky. Predstavuje jednu zo závažných problematík, s ktorou má spoločnosť dočinenia. Závažnosť témy vyplýva predovšetkým z procesov poslednej dekády 20. storočia a začiatku 21. storočia, ktoré sú charakterizované vzrastom obáv obyvateľstva z násilia a prejavov intolerancie, diskriminácie, rasizmu, xenofóbie, antisemitizmu a tiež terorizmu. Extrémisticky motivované trestné činy sú jedny zo spoločensky najškodlivejších a vyvolávajúcu spoločenskú diskusiu, ktorá spravidla rozdelí spoločnosť na dva tábory: na ľudí sympatizujúcich s páchatelmi a na odporcov extrémistických činov. Faktom ostáva i to, že definovanie extrémizmu je náročné, pretože v odbornej i laickej verejnosti existujú protichodné názory, najmä vďaka nejednoznačnosti pojmu extrémizmus. Extrémista, extrémistická skupina, extrémistický materiál, trestný čin motivovaný extrémizmom – všetky tieto pojmy sa objavujú v médiách, legislatíve, koncepciách a stratégiách, bez toho, aby existoval konsenzus v chápaní pojmu extrémizmus, z ktorého všetky spomínané pojmy vychádzajú. Kriminalitou extrémistov a kriminalitou extrémistických skupín sa vo všeobecnosti rozumejú trestné činy a iné protispoločenské činnosti s extrémistickým prvkom, vrátane trestných činov a priestupkov motivovaných rasovou či národnostnou neznášanlivosťou, alebo spáchaných priaznivcami extrémistických skupín, a to bez ohľadu na konečnú trestnoprávnu kvalifikáciu jednotlivých prípadov.

Definovanie extrémizmu a typy extrémizmu

Pojem extrémizmus vo všeobecnosti predstavuje výrazné odchylenie sa od všeobecne uznávaných a v súčasnej dobe prijímaných noriem. V kontexte sociologickej roviny možno hovoriť o súhrne určitých sociálno-patologických javov, ktoré sú vytvárané zväčša organizovanými skupinami osôb a priaznivci týchto skupín. Tieto skupiny dominantne odmietajú základné hodnoty, normy a spôsoby správania, ktoré sú platné pre aktuálnu spoločnosť. V politike sa týmto vyznačuje krajne radikálny alebo výstredný postoj. Polícia definuje extrémizmus ako verbálne, grafické, fyzické a iné aktivity spojené s vyhraným ideologickým alebo iným kontextom, ktoré vyvíjajú jednotlivci alebo skupiny osôb s názormi

výrazne odkloňujúcimi sa od všeobecne uznávaných spoločenských noriem. Tieto názory nesú zreteľné prvky netolerancie, a to najmä rasovej, národnostnej, náboženskej alebo inej obdobnej neznášanlivosti. Útočia proti demokratickým princípom, spoločenskému usporiadaniu, životu, zdraviu, majetku alebo verejnému poriadku. Extrémizmus býva označovaný aj ako ultraľavicový alebo ultrapravicový postoj. Extrémizmus zvyčajne nedokáže reálne hodnotiť politickú situáciu, jeho stúpenci nesúhlasia s kompromismi a radikalizuje riešenie vzťahu občan a štát (Chmelík 2001).

Extrémizmus je podľa Kupka, Laryša a Smolíka (2009) často spájaný s rasovou, národnostnou, či náboženskou neznášanlivosťou. Základné ideologické východiská všetkých druhov extrémistického myslenia zvyčajne vychádzajú z presvedčenia o „biologickej výnimočnosti“ a „prevahe“ určitého etnika, napr. bielej rasy. Biela rasa je podľa stúpenčov týchto myšlienok na vrchole vývoja ľudského druhu a ich najdokonalejšími predstaviteľmi sú árijci, predovšetkým Germáni. Argumentom sú rasovo-antropologické teórie z polovice 20. storočia, z ktorých čerpali ideológovia hitlerovskej Tretej ríše. Najväčším zločinom v očiach pravicových extrémistov je miešanie bielej rasy s ostatnými. Odzrkadlením presvedčenia o nerovnosti rás je otvorené pohrdanie a nepriateľstvo voči ľuďom inej farby pleti, predovšetkým prisťahovalcov. V tejto súvislosti sa hovorí o tzv. xenofóbii. Najtypickejšími formami pravicového extrémizmu sú okrem rasizmu aj antisemitizmus, nacionalizmus a neonacizmus. Kontext extrémistického spektra zahŕňa okrem spomínaného aj nasledovné javy (Kupka, Laryš a Smolík 2009):

- vzájomná ideologická a strategická spolupráca i medzi ideovo protikladnými skupinami,
- tendencie ku zjednocovaniu sa do „vyšších“ celkov,
- organizovanie verejných akcií,
- intenzívne a menej skrývané šírenie ideológií a propagandistických materiálov,
- intenzívne využívanie siete internetu ku vzájomnej komunikácii a predovšetkým k celoplošnému šíreniu svojich ideí,
- úsilie o maximálny stupeň konšpirácie pri konkrétnej činnosti.

Pre pravicový a ľavicový extrémizmus je príznačné (Kupka, Laryš a Smolík 2009):

- odpor proti demokratickým základom usporiadania spoločnosti,
- odmietanie demokratických a zákonných spôsobov k presadzovaniu svojich zámerov,
- propagácia spoločnosti podriadenej pevnému rádu.

Podľa Policajného zboru Slovenskej republiky sú za extrémistov považované osoby, ktoré sa vyznačujú nasledovnými znakmi (www.minv.sk):

- odmietaním platných všeobecne záväzných právnych predpisov a vysokou mierou názorovej, rasovej alebo etnickej neznášanlivosti,
- absenciou hmotných pohnútok,
- vnútornou motiváciou protiprávneho konania s prvkami agresivity a brutality,
- agresívnym správaním prejavujúcim sa fyzickými aktivitami v súvislosti s konaním spoločenských podujatí, ktoré smerujú k spôsobeniu fyzickej ujmy osobám, škode na majetku alebo ktoré sú spôsobilé narušiť verejný poriadok.

Právny poriadok Slovenskej republiky pojem extrémizmus nedefinuje. Pre potreby odhaľovania, objasňovania, dokumentovania takejto trestnej činnosti a v neposlednom rade aj pre účely preventívneho pôsobenia Policajného zboru na Slovensku v súčasnosti sledujeme tri základné orientácie extrémizmu (www.minv.sk):

- pravicovo orientovaný – prezentovaný presadzovaním ideí rasizmu, fašizmu, nacizmu, neonacizmu – fungujúcich na princípe a ideológii národného socializmu,
- ľavicovo orientovaný – prezentovaný prevažne anarchistickými, antiglobalistickými a antikorporativistickými ideami, radikálnymi ekológmi,
- nábožensky orientovaný – prezentovaný náboženskými zoskupeniami, ktoré svojou ideológiou, názormi a z nich následne vyvíjanými aktivitami a činnosťami môžu ohrozovať život, zdravie alebo majetok osôb a porušovať všeobecne záväzné právne predpisy.

K termínu extrémizmus sa často vzťahuje akceptácia násilia ako prostriedku na presadenie cieľov. To následne môže viesť k jeho zámene, resp. stotožneniu s pojmom terorizmus. Napriek tomu je extrémizmus skôr spájaný s ideologickými atribútmi, či ideologickou pozíciou jednotlivých aktérov a terorizmus je vnímaný ako taktika (stratégia pre dosiahnutie cieľov). Terorizmus môžu používať viaceré smery a prúdy extrémizmu. Naopak, nie každé násilie vykonávané extrémistami možno označiť za terorizmus. Hranice medzi neteroristickou militantnosťou a teroristickými útokmi je veľmi nezreteľná (Mareš 2003). Násilie typické pre extrémizmus je podľa Mila (2007) vyznačované brutalitou a má ad-hoc charakter, mnohokrát je spájané aj s alkoholom. K útokom často dochádza na športových zápasoch, návštevách koncertov či v pohostinstvách. Mnoho závažných útokov je vopred plánovaných a majú charakter skupinového prepadnutia jednotlivca alebo menšieho počtu obetí. Obetami sa často stávajú ľudia inej farby pleti, národnosti, vyzoru, ľudia na okraji

spoločnosti (narkomani, bezdomovci, priaznivci punkovej scény), ale i náhodní okoloidúci, ktorí sa obeť zstanú. Útočníci pri útokoch využívajú napr. zbrane, bejzbalové pálky, železné tyče, nože, zápalné fľaše a pod. Cieľom útokov je šírenie atmosféry strachu a pocitu neustáleho ohrozenia. Intenzita útokov sa cyklicky opakuje (striedanie období s vyššou a nižšou intenzitou pouličných útokov).

Etnický extrémizmus sa vzťahuje podľa Böttichera a Mareša (2012) na presadzovanie extrémistických nárokov v mene určitej etnickej alebo národnostnej menšiny, ktorá sa subjektívne nachádza v marginalizovanej pozícii v štáte s majoritnou populáciou. Termín separatistický extrémizmus sa všeobecne vzťahuje na separáciu etnika alebo časti obyvateľstva určitého územia. V realite sa oba pojmy prelínajú, a preto je možné hovoriť aj o etnicko-separatistickom extrémizme. Dimenzia násilia je veľmi problematická nakoľko stotožňuje etnický extrémizmus len s násilnými skupinami, čo vedie ku okliešteniu celej problematiky, pretože niektoré extrémistické skupiny násilnú činnosť nevykonávajú a ani ňou nehrozia. Aj tieto násilnícke skupiny sa však usilujú vytvoriť nedemokratický režim, ktorý bol založený na hegemonii určitého etnika. Najdôležitejším kritériom etnického extrémizmu sa javí výlučné, či exkluzívne presadzovanie záujmov v mene vlastného etnika alebo národa, ktoré nevyhnutne vedie k porušovaniu demokratických princípov a základných práv ostatných ľudí, resp. k diskriminácii iných etnických či národnostných skupín. Variant etnického extrémizmu sa predstavuje z pohľadu teórie extrémizmu za veľmi sporný typ, nakoľko nie vždy etnickí extrémisti artikulujú cieľ ustanovenia nedemokratického režimu. Etnický extrémizmus je podľa Mareša (2003) v realite možné nájsť len zriedka v „čistej“ podobe, nakoľko je často doplnený o ďalšie myšlienkové prúdy, či už o náboženské alebo politicko-ideologické elementy. Tie sú podriadené primárnemu etnickému záujmu. Zdôrazňovanie priority etnickej dimenzie je signifikantné pre odlíšenie od iných foriem extrémizmu, v rámci ktorého je tiež zdôrazňovaný etnický charakter záujmov v rovnako silnom postavení voči ideologickým smerom.

Koncepcia boja proti extrémizmu

Koncepcia boja proti extrémizmu na roky 2015 – 2019 (www.minv.sk) predstavuje základný dokument definujúci strategické priority Slovenskej republiky v oblasti predchádzania a eliminácie radikalizácie, extrémizmu a s nimi spojenej protispoločenskej činnosti ohrozujúcej základné práva a slobody osôb a základy demokratického právneho štátu. Potreba jej prijatia a realizácia v nej navrhnutých opatrení vyplýva jednak z dôvodu ochrany týchto hodnôt zakotvených v Ústave SR, medzinárodných dohovoroch v oblasti ľudských

práv, ktorými je SR viazaná, ako aj z ostatných dokumentov strategickej povahy v tejto oblasti. Zároveň je koncepcia premietnutím úloh zo Stratégie vnútornej bezpečnosti Európskej únie v oblasti predchádzania násilnému extrémizmu a radikalizácii. So zreteľom na situáciu na Slovensku a na vývoj extrémistickej scény za obdobie posledných rokov boli stanovené štyri základné strategické ciele koncepcie. Ich spoločným cieľom je predchádzať a zamedziť radikalizácii vedúcej k extrémizmu formou skorej intervencie a systematickým vzdelávaním jednotlivých cieľových skupín. V oblasti represie je strategickým cieľom koncepcie zvýšenie kapacít a možností na efektívne odhaľovanie a stíhanie trestných činov extrémizmu a s nimi súvisiace organizačné opatrenia. Základné strategické ciele koncepcie (www.minv.sk):

1. Posilniť odolnosť komunit a jednotlivcov voči nedemokratickým ideológiám a extrémizmu. Obsahovo sa tento cieľ zameriava na usmernenie toku informácií takým spôsobom, aby sa dostali k adresátom, ktorí získajú dôveru voči zodpovedným inštitúciám. Tento cieľ je sledovaný najmä zapojením viacerých subjektov do procesu zvyšovania odolnosti komunit. Ďalej je prostredníctvom dostupných nástrojov, napr. zberom údajov o obetiach trestných činov extrémizmu, zvýšením dôvery obetí voči Policajnému zboru potrebné získavať informácie o latencii tohto druhu trestnej činnosti a na ich základe poskytnúť spoločnosti ucelený pohľad na stav trestných činov extrémizmu a rasovo motivovaných trestných činov.

2. Zvyšovať povedomie o prejavoch a spoločenskej závažnosti extrémizmu a následkoch radikalizácie. Realizovať vzdelávanie v oblasti radikalizácie, extrémizmu a ich prejavov, upozorňovať na ich nebezpečenstvo prostredníctvom masmédií a vzdelávania vybraných cieľových skupín za účelom vytvorenia určitého systematického rámca je jedinou možnosťou ako dosiahnuť želaný stav v oblasti vzdelanosti a povedomia spoločnosti o týchto javoch.

3. Efektívne monitorovať a odhaľovať trestné činy extrémizmu, stíhať ich páchatel'ov. Úlohy smerujúce k naplneniu cieľa sledujú najmä zabezpečenie efektívnej výmeny informácií, analyzovať a zväžiť potrebu aktualizácie niektorých ustanovení trestnoprávných kódexov, monitorovať mieru radikalizácie spoločnosti a extrémistickú činnosť prostredníctvom zainteresovaných subjektov.

4. Vytvárať inštitucionálne a personálne kapacity pre štátne orgány plniace úlohy vo veciach ochrany ústavného zriadenia, vnútorného poriadku a bezpečnosti štátu. Obsahovo ide o vytvorenie účinných nástrojov po organizačnej stránke, vyčlenenie špecialistov a s tým súvisiace vzdelávanie týchto osôb, následné nastavenie mechanizmov, ktorými sa budú zabezpečovať úlohy súvisiace s ochranou ústavného zriadenia, vnútorného poriadku a

bezpečnosti štátu. V podstate ide o analýzu, zlepšenie a zabezpečenie efektívneho fungovania bezpečnostných zložiek.

Uvedené štyri ciele sa dopĺňajú a len vzájomne môžu dopomôcť vytvoriť ucelený spoločenský rámec pre efektívny boj s extrémizmom. Len splnením všetkých štyroch strategických cieľov sa dá dosiahnuť účel koncepcie, ktorým je efektívny, aktívny a multidisciplinárny boj proti radikalizácii a extrémizmu, jeho prejavom a sympatizantom, ale najmä spoločenským dôsledkom. Vyhodnotenie plnenia cieľov koncepcie ako aj jednotlivých jej úloh bude predmetom odpočtu za celých päť rokov, teda k 31. 12. 2019. Koncepcia a plnenie jej jednotlivých úloh však bude priebežne vyhodnocované poradnými orgánmi Vlády SR, v ktorých pôsobnosti sa problematika extrémizmu nachádza s cieľom navrhnúť prípadné doplnenie úloh, či úpravy počas jej platnosti.

Legislatívny rámec extrémizmu

Protiprávne konanie pravicových extrémistov

Protiprávne konanie pravicových extrémistov a ich prívržencov možno v zásade subsumovať najmä pod nasledujúce skutkové podstaty trestných činov uvedených v Trestnom zákone:

- a) § 140 písm. d) – trestný čin spáchaný z osobitného motívu (v úmysle verejne podnecovať k násiliu alebo nenávisti voči skupine osôb alebo jednotlivcovi pre ich príslušnosť k niektorej rase, národu, národnosti, farbe pleti, etnickej skupine, pôvodu rodu alebo pre ich náboženské vyznanie ak je zámenkou pre vyhrážanie sa z predchádzajúcich dôvodov),
- b) § 140 písm. f) – trestný čin spáchaný z osobitného motívu (z národnostnej, etnickej alebo rasovej nenávisti alebo nenávisti z dôvodu farby pleti),
- c) § 144 – úkladná vražda,
- d) § 145 – vražda,
- e) § 147 a 148 – zabitie,
- f) § 155 až 158 – ublíženie na zdraví,
- g) § 245 a 246 – poškodzovanie cudzej veci,
- h) § 359 – násilie proti skupine obyvateľov a proti jednotlivcovi,
- i) § 364 – výtržníctvo,
- j) § 418 – genocídium,
- k) § 421 a 422 – podpora a propagácia hnutí smerujúcich k potláčaniu práv a slobôd občanov,
- l) § 422a – výroba extrémistických materiálov,

- m) § 422b – rozširovanie extrémistických materiálov,
- n) § 422c – prechovávanie extrémistických materiálov,
- o) § 423 – hanobenie národa, rasy a presvedčenia,
- p) § 424 a 424a – podnecovanie k národnostnej, rasovej a etnickej nenávisti.

Protiprávne konanie ľavicových extrémistov

Akcie ľavicových extrémistov bývajú vo veľkej miere vopred oznámené a ich organizácia je zameraná na získavanie podpory verejnosti na dosiahnutie pozitívneho ohlasu v médiách. Pri ich akciách dochádza k narušovaniu verejného poriadku a niekedy aj k poškodzovaniu majetku. Pri svojich aktivitách sa najčastejšie dopúšťajú priestupkov proti verejnému poriadku podľa § 47 zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov. Zriedkavo dochádza k naplneniu skutkových podstat trestných činov uvedených v Trestnom zákone a to najmä:

- a) § 171, 172, 173 – nedovolená výroba omamných a psychotropných látok, jedov alebo prekurzorov, ich držanie a obchodovanie s nimi,
- b) § 174 šírenie toxikománie,
- c) § 245, 246 poškodzovanie cudzej veci,
- d) § 364 – výtržníctvo.

Protiprávne konanie náboženského extrémizmu

Ústava Slovenskej republiky, rešpektujúc Listinu základných ľudských práv a slobôd, deklaruje náš štát ako štát ideologicky a nábožensky neutrálny. Zásadné otázky vzťahu štátu a cirkví sú upravené zákonom Národnej rady Slovenskej republiky č. 394/2000 Z. z. o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností v znení neskorších predpisov. Tento zákon jednotne upravuje slobodu svedomia a náboženskej viery a poskytuje garancie pre dodržiavanie základných ľudských práv a slobôd. V Trestnom zákone nie je definovaný pojem sekta. Nakoľko páchatelom trestného činu môže byť len fyzická osoba, trestného činu sa nemôže dopustiť sekta ako taká. To, že sa niektorého trestného činu dopustil člen niektorej sekty, má v konečnom dôsledku iba informatívny charakter. Policajný zbor sa pri plnení svojich úloh riadi predovšetkým zákonom Národnej rady Slovenskej republiky č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov. Jednou z jeho úloh je spolupôsobenie pri ochrane života, zdravia, osobnej slobody, bezpečnosti osôb a pri ochrane majetku. Z uvedeného dôvodu sa venuje zvýšená pozornosť aj problematike siekt a kultov.

Trestné činy, ktoré môžeme pripisovať členom siekt sú najmä:

- a) § 144 – úkladná vražda,
- b) § 145 – vražda,
- c) § 147, 148 – zabitie,
- d) § 154 – účasť na samovražde,
- e) § 155 až 158 – ublíženie na zdraví,
- f) § 183 – obmedzovanie osobnej slobody,
- g) § 189 – vydieranie,
- h) § 190 – hrubý nátlak,
- i) § 193 – obmedzovanie osobnej slobody,
- j) § 199 – znásilnenie,
- k) § 201, 202 – sexuálne zneužívanie,
- l) § 211 – ohrozovanie mravnej výchovy mládeže,
- m) § 221 – podvod,
- n) § 251 – neoprávnené podnikanie,
- o) § 364 – výtržníctvo,
- p) § 378 – týranie zvierat.

Záver

Aj keď situáciu v oblasti radikalizácie a extrémizmu možno v Slovenskej republike považovať za stabilnú a bez významnejších incidentov ohrozujúcich stabilitu štátu, je potrebné, aby sa k možným zmenám pristupovalo predvídavo a najmä s ohľadom na okolité štáty, či celkovú bezpečnostnú situáciu v Európe. Nárast radikalizácie obyvateľstva v krajinách za hranicami EÚ postihnutých vnútornými konfliktami, vznik ozbrojených skupín s extrémistickou ideológiou v týchto oblastiach a zapájanie občanov krajín EÚ do takýchto konfliktov totiž priamo ovplyvňuje aj bezpečnostnú situáciu krajín EÚ, vrátane Slovenska. Vychádzajúc z uvedeného je zrejmé, že pri existujúcej situácii je potrebné zamerať sa na prevenciu radikalizácie a elimináciu faktorov, ktoré ju podmieňujú. V kontexte extrémizmu nie je možné a ani správne chápať Slovensko izolovane od týchto trendov, a je preto potrebné venovať pozornosť aj vývoju v okolitých štátoch. Vzhľadom na vysokú mieru prepojení a spolupráce domácich extrémistických subjektov s extrémistickými organizáciami a skupinami v okolitých štátoch sú práve podnety zo zahraničia významné pri formovaní nových trendov, metód pôsobenia, organizovania a zmien ideológie v rámci extrémistickej scény v SR. V dnešnej dobe, kedy je vďaka masovému rozšíreniu internetu prístup k informáciám

jednoduchší ako kedykoľvek predtým, je nevyhnutné, aby sa pozornosť spoločnosti zamerala na zvyšovanie povedomia verejnosti a zvlášť niektorých ľahko ovplyvniteľných skupín o nebezpečenstve, ktoré extrémizmus a s ním súvisiace javy predstavujú pre celú spoločnosť a každého jednotlivca v nej. Zároveň je nevyhnutné objasňovať a neustále pripomínať základné hodnoty, na ktorých je postavené Slovensko ako sú vláda práva, systém základných práv a slobôd, trojdelenie moci, ktoré sú pozitívnymi hodnotami a tie je potrebné brániť pred ohrozením zo strany extrémizmu. Je potrebné sústrediť sa a vyhľadať najzraniteľnejšie skupiny obyvateľstva a veľmi jasne a presne zamerať odkaz, ktorým sa Slovensko dištancuje od akceptácie prejavov, ktoré by pôsobili nenávisťne voči skupinám obyvateľstva pre dôvody akými sú rasa, farba pleti, pohlavie, etnická či národnostná príslušnosť, sexuálna orientácia alebo náboženské vyznanie.

Zoznam bibliografických odkazov

BÖTTICHER, A. a M. MAREŠ, 2012. *Extremismus: Theorien - Konzepte - Formen*. München: Oldenbourg Verlag. ISBN 978-34-865-9793-6.

CHMELÍK, J., 2001. *Extremismus a jeho právní a sociologické aspekty*. Praha: Nakladatelství Linde Praha, a.s. ISBN 82-7201-265-7.

Extrémizmus a divácke násilie. [online]. [cit. 2018-05-12] Dostupné z: <http://www.minv.sk/?extremizmus>

Koncepcia boja proti extrémizmu na roky 2011-2014 <http://www.minv.sk/?extremizmus> [online]. [cit. 2018-05-12] Dostupné z: <http://www.minv.sk/?extremizmus>

Koncepcia boja proti extrémizmu na roky 2015-2019 [online]. [cit. 2018-05-12] Dostupné z: <http://www.minv.sk/?extremizmus>

KUPKA, P., M. LARYŠ a J. SMOLÍK, 2009. *Krajní pravice ve vybraných zemích střední a východní Evropy*. Brno: Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity. ISBN 978-80-210-4845-4.

MAREŠ, M. 2003. *Pravicový extremismus a radikalismus v ČR*. Brno: Barrister & Principal. ISBN 80-8659-845-4.

MAREŠ, M. 2005. *Terorismus v ČR*. Brno: Centrum strategických studií. ISBN 80-903333-8-9.

MILO, D. 2007. *Rasistický extrémizmus v Slovenskej republike*. Bratislava: Friedrich Ebert Stiftung. ISBN 80-89149-03-0.

Zákon č. 372/1990 Zb. Zákon Slovenskej národnej rady o priestupkoch.

Zákon č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore.

Zákon č. 394/2000 Z. z. o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon.

EXTRÉMISTICKÉ POSTOJE SLOVENSKEJ SPOLOČNOSTI VOČI CUDZINCOM

EXTREMIST ATTITUDES OF SLOVAK SOCIETY TOWARDS FOREIGNERS

PLAVNICKÁ Jana, ŠLOSÁR Dušan**

ABSTRAKT

Zahraničná migrácia predstavuje neoddeliteľnú súčasť globalizujúceho sa sveta, do ktorého patrí Slovenská republika o to viac po vstupe do Európskej únie. So stále zvyšujúcim sa počtom cudzincov, ako dôsledkom globalizácie, bude slovenská spoločnosť neustále konfrontovaná. S týmto dôsledkom prichádzajú aj sprievodné javy, s ktorými sa naša spoločnosť musí vyrovnávať. Jedným z nich sú extrémistické postoje väčšiny spoločnosti voči cudzincom. Predkladaná prehľadová štúdia je zameraná na zmapovanie štúdií zisťujúcich postoje slovenskej spoločnosti voči cudzincom a následná identifikácia postojov voči týmto skupinám, ktoré sú extrémistické. Získané údaje majú slúžiť na bližšie spoznanie postojov našej spoločnosti voči cudzincom, ktoré vykazujú potenciálny extrémistický charakter. Aj napriek zvýšenej intolerancii a diskriminačným postojom voči cudzincom v celoeurópskom priestore, z analýzy dostupných zdrojov vyplýva, že Slovensko nevykazuje v tomto kontexte negatívny extrém. Vzhľadom k uvedeným výsledkom naberá na význame nutnosť systematického zvyšovania úrovne komunikačných stratégií obyvateľov Slovenska a zapojenie politických aktérov.

Kľúčové slová

Extrémizmus. Postoje. Cudzinci.

ABSTRACT

Migration of foreigners is an integral part of globalizing world, which includes the Slovak Republic more after joining the European Union. Slovak society will be constantly confronted with the ever increasing number of foreigners as a result of globalization. As a result, there

* Mgr. Jana Plavnická, Katedra sociálnej práce, Filozofická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Moyzesova 9, 040 59 Košice, Slovenská republika, e-mail: j.plavnicka@gmail.com

* doc. JUDr. Mgr. Dušan Šlosár, PhD., Katedra sociálnej práce, Filozofická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Moyzesova 9, 040 59 Košice, Slovenská republika, e-mail: dusan.slosar@upjs.sk

are accompanying phenomena that our society must face. One of them is majority society extremist attitudes towards foreigners. The presented surveillance study is focused on mapping of studies investigating extremist attitudes of Slovak society towards foreigners. The data obtained should serve to better understand attitudes of our society towards foreigners that exhibit an extremist character. The surveillance study selectively maps results of research dealing with attitudes of Slovaks in relation to foreigners concerning their cultural background, perceptions of labor migration and other aspects. Despite the increased intolerance and discriminatory attitudes towards foreigners in the European area, an analysis of available resources shows that Slovakia does not show a negative extreme in this context. Due to the above, the need of systematically raising the level of communication strategies of the Slovak population and the involvement of political actors is gaining in importance.

Keywords

Extremism. Attitudes. Foreigners.

Úvod

Globálna utečenecká kríza vyvolala silné reakcie obyvateľov Slovenska, pričom prejavy všeobecnej xenofóbie, nenávisti i násilia voči cudzincom i komunitám imigrantov sú stále prítomné (Nociar 2017). Myšlienky rasizmu, nacionalizmu a nenávisti voči cudzincom prichádzajúcim na naše územie sú propagované predovšetkým zo strany zástancov extrémistických skupín vyznačujúcimi sa extrémistickými postojmi. Extrémizmus je podľa Chmelíka (2001) produktom demokratickej spoločnosti. Koncepcia boja proti extrémizmu na roky 2015-2019 definuje extrémizmom také prejavy a konanie, ktoré vychádzajú z postojov krajne vyhrotenej ideológie, ktorá je nepriateľskou vo vzťahu k demokratickému systému. Tieto postoje pritom priamo alebo v istom časovom horizonte pôsobia na existujúci demokratický systém a jeho atribúty deštruktívne.

V kontexte extrémistických postojov voči cudzincom uvádza Križovský a Mesároš (2017), že orgány Európskej únie dospeli k niekoľkým záverom týkajúcich sa dôsledkov masívneho prílivu cudzincov. Dôsledkom ich nedostatočnej integrácie je vznik izolovaných inokultúrnych spoločenstiev nevytvárajúcich si pozitívne vzťahy ku kultúre prijímajúceho obyvateľstva a jej zvykom. Následne preto medzi prijímajúcim obyvateľstvom a cudzincami vznikajú rôzne druhy napätí a prejavov rasizmu.

Realizácia spoločenskovedných výskumov zaoberajúcich sa skúmaním extrémistických postojov slovenského obyvateľstva voči imigrantom nie je zastúpená v postačujúcej miere, čomu zodpovedá aj skutočnosť, že na Slovensku nemá realizácia

výskumov extrémizmu, v porovnaní so západoeurópskymi krajinami, vybudovanú tradíciu. K aktuálnym publikáciami slovenských odborníkov patrí Postoje verejnosti k cudzincom a zahraničnej migrácii v Slovenskej republike od Vašečku (2009). Ďalšou publikáciou je Zahraničná migrácia v Slovenskej republike, ktorej autorom je Divinský (2005) a ktorá pojednáva o stave, trendoch a spoločenských súvislostiach zahraničnej migrácie. Aj napriek nízkemu zastúpeniu monografií narastá počet štúdií publikovaných v zborníkoch z realizovaných konferencií a vo vedeckých časopisoch. Avšak možno konštatovať, že na Slovensku absentujú projekty zamerané na aktuálne mapovanie extrémistických postojov slovenskej spoločnosti voči cudzincom a na skúmanie príčin vzniku takýchto postojov.

Cieľom prehľadovej štúdie je ponúknuť prehľad výsledkov realizovaných výskumov z oblasti skúmania postojov slovenskej verejnosti k cudzincom poukazujúcich aj na existenciu extrémistických postojov voči týmto skupinám. V súvislosti s týmto cieľom je potrebné operacionalizovať pojem znaky extrémizmu, ktoré sú v tomto kontexte prejavované snahou o obmedzenie, potlačanie, znemožnenie výkonu základných práv a slobôd vo vzťahu k určitým skupinám na základe ich národnosti, rasy, príslušnosti k etniku, farby pleti, jazyka, vierovyznania a pod. Za znak extrémizmu je považované aj používanie fyzického násillia a hrozenie použitím násillia vo vzťahu k týmto skupinám (Konceptia boja proti extrémizmu na roky 2015-2019).

Metodika a charakteristika súboru

Pri hľadaní informácií vzťahujúcich sa k extrémistickým postojom slovenskej spoločnosti vo vzťahu k cudzincom sme využili databázy Proquest, Science Direct, Springer Link a Web of Science. Informácie v týchto databázach sme vyhľadávali prostredníctvom kľúčových slov, ktorými boli: postoje (attitudes), cudzinci (foreigners) a Slovensko (Slovakia). Na základe týchto kľúčových slov sme našli spolu 5 908 odkazov. V databáze Proquest bolo konkrétne nájdených 4 796 zdrojov, v databáze Science Direct to bolo 213 zdrojov, v databáze Springer Link 898 zdrojov a v databáze Web of Science bol nájdený 1 zdroj.

Ďalšie informácie sme vyhľadávali prostredníctvom odborných monografií, ktoré sa zaoberajú postojmi slovenskej verejnosti k cudzincom. Štúdium dostupných zdrojov prebiehalo od mája 2018 do júna 2018. Zo všetkých informačných zdrojov sme následne vybrali 10 výskumov. Ich výber podliehal nasledovným kritériám: výskumy realizované v časovom horizonte po vstupe do Európskej únie a výsledky museli zahŕňať zistenia v rámci

extrémistických postojov slovenskej verejnosti vo vzťahu k cudzincom. Vymedzenie znakov extrémizmu je uvedené v úvode príspevku.

Extrémistické postoje voči imigrantom

Vo všeobecnosti sú podľa Gallovej Kriglerovej a Kadlečíkovej (2012) cudzinci vnímaní ako široká kategória osôb, ktorí keďže nežijú na Slovensku, nedisponujú našim štátnym občianstvom, pričom poväčšine ide o zahraničných študentov. Cudzinci sú podľa autoriek slovenskou spoločnosťou vnímaní na základe viditeľných odlišností ako osoby inej národnosti, ktoré majú iné správanie a iné kultúrne prejavy. Uvedené skutočnosti môžu byť potenciálnymi príčinami pre vznik extrémistických postojov slovenskej spoločnosti voči cudzincom. Preto je dôležité ich mapovanie s cieľom predchádzania a eliminovania rasistických, xenofóbnych a násilných prejavov ku ktorým extrémistické postoje môžu viesť. Výskumné zistenia Vašečku (2009), ktorý na výskumnej vzorke 1053 respondentov zisťoval postoje verejnosti k cudzincom a zahraničnej migrácii v Slovenskej republike preukazujú, že 1% vníma predsudky a rasizmus voči týmto skupinám. Títo respondenti vnímali nie len prítomnosť predsudkov voči cudzincom, rasizmus, ale aj útoky extrémistických skupín, ktoré sú z ich strany považované za zbytočné. To, že neriešenie problematiky migrácie posilní neonacistickú politickú scénu je znepokojených až 63,6% respondentov. Opačný postoj má 26,5% respondentov. Možno konštatovať, že väčšina slovenskej majority extrémistické prejavy i tendencie, ktoré vo svete sprevádzajú diskusiu o migrácii a jej manažmente, odmieta. Že slovenská verejnosť má neutrálny vzťah k cudzincom konštatuje na základe výskumných zistení aj Križovský a Mesároš (2017), pričom ak by v mieste bydliska respondentov pribudlo viac cudzincov, tieto postoje by boli negatívnejšie. Vašečka (2009) zistenia interpretuje s poukázaním na priaznivejšie postoje slovenskej majority voči cudzincom v porovnaní s Rómami, Maďarmi a zároveň menej pozitívne ako niektoré autochtónne menšiny. Nemožno preto povedať, že miera akceptácie cudzincov na Slovensku vykazuje extrémne postoje. Aj napriek tejto skutočnosti k vyššej miere odmietania cudzincov prispievajú predsudky a faktor rasy. S týmto tvrdením súhlasí aj Gallová Kriglerová a Kadlečíková (2012), ktoré na základe výskumnej štúdie zistili, že postoje verejnosti k cudzincom sú sýtené stereotypmi, predsudkami a strachom, ktoré súvisia s nedostatočnými informáciami o cudzincoch prichádzajúcich na Slovensko.

V súvislosti s postojmi slovenskej verejnosti k cudzincom uvádza Hlinčíková et al. (2014), že sú utvárané mediálnym obrazom o cudzincoch reflektujúcim rôzne stereotypy, ktoré sú negatívne. Autori však zdôrazňujú, že tieto stereotypy nereflektujú realitu, pretože

spočívajú v zovšeobecňovaní a zároveň pripisovaní niektorých čŕt alebo udalostí celým etnickým komunitám. Toto zovšeobecňovanie a zvýrazňovanie správania cudzincov môže potenciálne viesť k tomu, že títo nevedia ako sa majú voči majorite správať. S týmto postojom však nesúhlasí Štefančík a Lenč (2012), ktorí na výskumnej vzorke 84 mladých ľudí zistili, že médiá sa iba ojedinele venujú témam medzinárodnej migrácie. Títo respondenti si spomenuli len na veľmi málo spomienok na informácie v médiách vzťahujúcich sa k cudzincom, či už pozitívnych alebo negatívnych.

Zisťovať extrémistické postoje slovenskej verejnosti k cudzincom možno aj v porovnaní s členskými štátmi Európskej únie. Podľa Divinského (2005) 60% obyvateľov týchto krajín si myslí, že pre multikultúrnú spoločnosť existujú isté limity a 40% z nich striktne odmieta zaručovanie legálnym imigrantom plné občianske práva. Slovenská republika v rámci týchto zistení vykazuje väčšinou stredné hodnoty. Podľa autora medzi majoritnou slovenskou spoločnosťou existujú okrem prejavov diskriminácie a xenofóbie vo vzťahu k cudzincom aj prejavy rasizmu. Táto úroveň predsudkov závisí podľa Medzinárodnej organizácie pre migráciu (IOM 2001) s rôznymi faktormi. K prvému z nich patrí vek, kedy staršia generácia obyvateľov nie je schopná, ani ochotná modifikovať svoje názory. Patrí tu však aj úroveň vzdelania, miera nezamestnanosti v príslušnom regióne, skúsenosti s pobytmi v zahraničí, stupeň urbanizácie, veľkosť mesta, prípadne obce, počet cudzincov v regióne, osobné skúsenosti s nimi a pod.

Prechovávanie negatívnych postojov voči cudzincom sa na Slovensku netýka iba dospelých a staršej populácie v rámci faktora veku, ktorý je uvedený vyššie, na čo poukazujú aj výskumné zistenia Pétiovej (2016). Autorka realizovala výskum na vzorke 1713 žiakov základných a stredných škôl. Výskumné zistenia poukazujú na skutočnosť, že títo žiaci sa stretli zo strany svojich spolužiakov s prejavmi nenávisti, negatívnymi vyjadreniami a agresiou súvisiacou s rasou, národom, etnickými skupinami. Nižší počet respondentov videlo u spolužiakov symboly hlásajúce extrémizmus. Vo viac ako polovici prípadov sa respondenti stretli s negatívnymi vyjadreniami o rase, národe a etnických skupinách, s prejavmi nenávisti, agresivitou a nosením nebezpečných vecí. Najväčšiu hrozbu predstavujú pre respondentov cudzinci (15,2%), prívržencov Islamu a islamského štátu (13,4%) a teroristov (10,3%). Podľa 16% respondentov nie je Slovenská republika nikým ohrozovaná. Autorka konštatuje, že extrémizmus v prostredí škôl je závažným sociálno-patologickým javom, preto je potrebné poučiť žiakov základných i stredných škôl o rešpektovaní iných kultúr a naučiť ich rešpektovaniu ľudských práv.

Záver

Cieľom príspevku bolo zmapovanie štúdií zisťujúcich postoje slovenskej spoločnosti voči cudzincom a následná identifikácia postojov voči týmto skupinám, ktoré sú extrémistické. Výskumov zameraných na zisťovanie extrémistických postojov nie je mnoho a základom existujúcich zistení sú kvantitatívne i kvalitatívne výskumy. Skutočnosti zistené prostredníctvom analýzy dostupných zdrojov poukazujú na fakt, že slovenská spoločnosť nevykazuje extrémistické postoje k cudzincom. Aj napriek tomu je nutné zdôrazniť, že postoje vo vzťahu k cudzincom sú vytvárané prostredníctvom mediálneho obrazu, ktorý reflektuje rôzne negatívne stereotypy. Aj napriek nepreukázaní extrémistických postojov slovenskej spoločnosti k cudzincom je potrebné nielen systematické zvyšovanie komunikačných stratégií, ale aj zapojenie politických aktérov.

Zoznam bibliografických odkazov

DIVINSKÝ, B. 2005. *Zahraničná migrácia v Slovenskej republike. Stav, trendy, spoločenské súvislosti*. Bratislava: Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku, n. o. ISBN 80-89149-04-9.

GALLOVÁ KRIGLEROVÁ, E. a J. KADLEČÍKOVÁ, 2012. *Verejná mienka v oblasti pravicového extrémizmu. Výskumná správa*. Bratislava: Nadácia otvorenej spoločnosti. ISBN 978-80-89571-03-1.

HLINČÍKOVÁ, M. et al. 2014. *Migranti v meste: Prítomní a (ne)viditeľní*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, Centrum pre výskum etnicity a kultúry. ISBN 978-80-89345-47-2.

CHMELÍK, J. 2001. *Extremismus a jeho právní a sociologické aspekty*. Praha: Linde Praha. ISBN 80-7201-265-7.

Koncepcia boja proti extrémizmu na roky 2015-2019.

KRIŽOVSKÝ, S. a M. MESÁROŠ, 2017. Vzťah obyvateľov Slovenska k iným etnikám – xenofóbia a rasizmus ako faktory extrémizmu. In: *Košická bezpečnostná revue*. 7(2), 81-87. ISSN 1338-6956.

NOCIAR, T. 2017. *Mládež a extrémizmus. Výskumy, úvahy, odporúčania*. Bratislava: Inštitút pre medzikultúrny dialóg. ISBN 978-80-970915-3-8.

IOM et OHCHR, 2001. *International Migration, Racism, Discrimination and Xenophobia*.

PÉTIOVÁ, M. 2016. *Prejavy extrémizmu v školskom prostredí z pohľadu žiakov základných a stredných škôl*. [online]. Bratislava: CVTI SR. [cit. 2018-07-02]. Dostupné z: www.cvtisr.sk/buxus/docs/.../texty/Prevenciab_-_extremizmus_ziaci_2017_MP.pdf

ŠTEFANČÍK, R. a J. LENČ, 2012. *Mladí migranti v slovenskej spoločnosti*. Brno: Tribun EU. ISBN 978-80-263-0311-4.

VAŠEČKA, M. 2009. *Postoje verejnosti k migrantom a zahraničnej migrácii v Slovenskej republike*. Bratislava: IOM. ISBN 978-80-970307-0-4.

EXTRÉMIZMUS A ANARCHIZMUS

EXTREMISM AND ANARCHISM

KAHAN Ján*, ŽIAKOVÁ Eva*

ABSTRAKT

V kontexte spoločenských udalostí na Slovensku i vo svete sa čoraz častejšie používajú pojmy ako radikalizmus, terorizmus, extrémizmus a ďalšie. Tieto a iné pojmy sú prostredníctvom politickej moci, masmédií a mienkotvorných médií vsadené v prevažnej miere do pravicového kontextu. Aj keď v odbornej verejnosti je chápanie pravicového a ľavicového extrémizmu jednoznačne definované, obidva sú rovnako ponímané, cez čierno-bielu perspektívu. Tým vzniká vážny omyl v chápaní anarchizmu ako dominantného smeru ľavicového extrémizmu, ktorý je postavený vedľa neonacizmu, terorizmu, náboženského fanatizmu a ďalších smerov, ktoré potláčajú základné ľudské práva a slobody. Predkladaný príspevok nemá za cieľ poskytnúť celkový výklad anarchistických myšlienok, histórie a perspektívy. Snahou je zdôrazniť, že v rámci konceptu extrémizmu je dôležité venovať pozornosť všetkým jeho smerom s patričnou kritikou.

Kľúčové slová

Anarchizmus. Extrémizmus. Opresia. Moc. Sloboda.

ABSTRACT

In the context of social events in Slovakia and in the world, there are increasingly used terms such as radicalism, terrorism, extremism and others. These and other concepts are largely embedded through political power, mass media and media-forming media into the right-wing political spectre. However, the understanding of right-wing and left-wing extremism is clearly defined, both are equally seen through the black and white perspective. This creates a serious mistake in understanding anarchism as the dominant direction of left-wing extremism, which exists next to neo-Nazism, terrorism, religious fanaticism and other directions that suppress fundamental human rights and freedoms. This article is not intended to provide an overall

* Mgr. Ján Kahan, Katedra sociálnej práce, Filozofická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Moyzesova 9, 040 59 Košice, Slovenská republika, e-mail: jankokahan@gmail.com

* prof. PhDr. Eva Žiaková, CSc., Katedra sociálnej práce, Filozofická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Moyzesova 9, 040 59 Košice, Slovenská republika, e-mail: eva.ziakova@upjs.sk

explanation of anarchist ideas, history and perspectives. The aim is to emphasize that, within the framework of the extremism concept, it is important to pay attention to all its criticisms in all its directions.

Keywords

Anarchism. Extremism. Oppression. Power. Freedom.

„Na tejto rýchlo sa otáčajúcej sa guli vo vesmíre, na tomto zrnku piesku uprostred nekonečnosti, stojí za to, aby sme sa vzájomne nenávideli?“

Élisée Reclus¹

Úvahy o extrémizme

Extrémizmus je v aktuálnom kontexte sociálnych, kultúrnych a politických zmien na národnej, medzinárodnej, európskej a svetovej úrovni čoraz častejšie skloňovaným pojmom. V Slovenskej republike sú extrémizmus a trestné činy extrémizmu vymedzené v Trestnom zákone 300/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov. Definície, ktoré reprezentuje uvedený zákon, v prevažnej miere reflektujú charakter pravicového extrémizmus (napr. fašizmu a nacizmu). Potom, Slovenská republika v rámci svojej legislatívy, prostredníctvom moci politikov a mienkotvorných médií, vo väčšej alebo menšej miere vnucuje mainstreamový názor, že extrémizmus sa nevyhnutne rovná trestný čin a extrémista sa rovná zločinec. To vytvára vážny sémantický problém, ktorý sa prenáša do bežného života ľudí, čím sa udomácňuje a upevňuje nesprávne chápanie pojmu extrémizmus. Následne sa z takto deformovaného chápania môžu v spoločnosti, medzi ľuďmi vytvárať postoje, predsudky a heterostereotypy voči všetkému, čo je „nebezpečne iné“. V najširšom chápaní sa rozlišuje pravicový a ľavicový extrémizmus. Z ľavicového extrémizmu je azda najvýraznejší anarchizmus, ako široký prúd sociálnych a politických myšlienok. Pojem anarchia a anarchistické idey sa v rôznej podobe tiahnu históriou ľudstva od starovekého Grécka, až po súčasnosť. Predkladaným príspevkom chceme poukázať na dôležitosť diferencovania a rôzneho, respektíve relatívneho chápania pojmu „extrémizmus“, s poukazaním na hlavné myšlienky anarchizmu, ktoré majú svoje miesto v sociálnom a politickom myslení.

Vízia sociálneho poriadku ako generátor extrémizmu

Spoločenská tvorba bohatstva bola a je systematicky sprevádzaná produkciou rôznych kategórií sociálnych rizík. Problémy a konflikty spojené s rozdeľovaním bohatstva v

¹ Élisée Reclus (*1830 Francúzsko – †1905 Belgicko) – francúzsky geograf a anarchista

spoločnosti sú prekrývané tými problémami a konfliktami, ktoré vznikajú v súvislosti s produkciou, definovaním a rozdeľovaním rizík, vytváraných vedou a technikou (Beck 2011). Súčasná *riziková spoločnosť* svojou snahou vytvárať spoločenský poriadok vedie ku generovaniu nových sérií neporiadkov, čím sú všetky pokusy o vytváranie „lepšieho“ poriadku sýtené novými rizikami. Pre (riskantný) život človeka v takejto spoločnosti, plnej nových sociálnych a environmentálnych rizík, to predstavuje situácie rastúcej neistoty, obáv z budúcnosti a vlastného konania (Bauman 2002). Spoločenský poriadok je utváraný ako projekt a zároveň produkt pravidiel, postupov, ktorými členovia danej spoločnosti symbolicky riadia vlastnú interakciu tak, aby zvládali vzniknuté situácie a súčasne sledovali svoje zámery. Člen určitej spoločnosti musí ovládať nie len dané pravidlá, ale taktiež celý repertoár konania pre rôzne zastávajúce role v sociálnych a kultúrnych situáciách. Podľa dynamiky vývoja situácie, ktorú sám aktívne pomáha vytvárať, role aktívne inscenuje a strategicky adaptuje. Každé faux-pas, ktorého sa dopustí, signalizuje porušenie pravidiel, a tým spochybňuje vlastné členstvo (Šmídová 2009). Zdá sa, že človek sa vzdal veľkej miery individuality výmenou za fikciu potvrdenej istoty, v ktorej je však ponuka sociálnych záruk stiahnutá alebo nedôveryhodná. Vízie poriadku sa rodia z nespokojnosti s existujúcim stavom vecí a pokusy zrealizovať ich generujú nové nespokojnosti a nové revidované sociálne a environmentálne riziká. Všetky poriadky, skonštruované pod záštitou modernosti, sú iba lokálne a dočasné a musia byť prestavané skôr ako sa naplnia. Modernosť bytia charakterizuje jej nedokončenosť. Modernosť je stále v pochode, a vždy sa ešte nestala. Na každom projekte je moderné práve to, že je stále krok pred realitou. V modernosti je zabudovaná kapacita prekonávať sa, posúvať cieľovú líniu, a tým si zabraňovať v jej dosiahnutí. Modernosť, ženuca sa vlastnou silou dopredu, je neustálym, nezastaviteľným, obsesívnym ľudským údelom, ktorý človeka vyčerpáva, znepokojuje, generuje riziká a produkuje úzkosť (Bauman 2002).

V dnešnej situácii tekutej modernosti, neistoty, napätia a nestálosti pravidiel, ktoré nasycuje spoločnosť sa sociálna mobilita rýchlo stáva hlavným faktorom stratifikácie, privilégií a diskriminácie. Neustále sa obnovujúce zásoby úzkosti a potláčaná agresia sú usmerňované zákonom a víziou poriadku. To vyúsťuje do boja s kriminalitou, záťahov na zločincov, ovládania podozrivých, nespoľahlivých, či obávaných jedincov – väčšinou cudzincov, ľudí s odlišnými, neprehľadnými zvykmi a životným štýlom, ktorí zaplňajú miesto, kedysi patriace „nebezpečným triedam“ alebo „znečisťujúcim rasám“. Privilégiá a diskriminácia, rastúci záujem o zákon a poriadok sa sústreďuje na postavu tuláka, cestovateľa, migranta, v ktorom sa zbiehajú rozptýlené fóbie z čoraz cudzejšieho, rýchlo sa meniaceho a nevypočítateľného sociálneho a fyzického prostredia. V dnešnej obsesii bezpečnosťou sa

skrýva veľký politický kapitál. Značná časť politických hráčov sa teší, že tento kapitál využije vo svoj proces v mocenskej hre. Vďaka presýteniu vzájomne sa rušiacich autorít, vďaka neodvolateľnej mnohohlasnosti ako sprievodcom politickej demokracie a slabnúcemu zovretiu štátnych mocí, sú šance, aby takíto hráči získali absolútnu moc, malé a vzdialené. Bolo by však naivné si myslieť a hovoriť s akoukoľvek mierou istoty, že dnes neexistujú potrebné podmienky a sily, túžiace po riešení typu „holokaust“ ako „konečného riešenia“ (Bauman 2002). Na druhej strane je však možné sa domnievať a obávať, že stále prísnejšie zákony a tresty, centralizácia moci na lokálnej a globálnej úrovni, rastúca tendencia vládnuccích mocí mať život jednotlivcov pod kontrolou a ovládať ich, povedie k rastúcej opresii a diskriminácii tých, ktorí nesúhlasia s názorom väčšiny.

Súčasnosť akoby sa úpenlivo snažila udržať víziu poriadku stále prísnejšími zákonmi a pravidlami, snažiac sa ovplyvniť a mať pod kontrolou každú oblasť života človeka, čo naznačuje, že zákonmi, normami, pravidlami má byť určovaná a kontrolovaná každá, aj tá najšúkromnejšia sféra človeka. V evolúcii ľudstva je každý poriadok nahradený novým poriadkom. V súčasnosti si ľudia akoby neuvedomovali, že modernizácia nie je cieľ, ale cesta. Akoby už nič lepšie nemohlo existovať, globalizovaná spoločnosť sa snaží vtisnúť každú stránku života človeka do mantinelov zákonov a noriem, pod hrozbou sankcií a stále prísnejších trestov. Keby sa modernizačný proces zastavil, neznamenalo by to naplnenie modernosti, ale jej zánik, či krach (Bauman 2002).

Ak by zvíťazila nacistická moc, autorita, určujúca stav vecí, by rozhodla, že počas holokaustu sa neporušili žiadne prirodzené zákony, že sa nespáchali zločiny proti Bohu a ľudskosti. Otázkou by ostalo, či má pokračovať nasadenie zotročených ľudí, alebo ho treba rozšíriť, či ukončiť. Tieto rozhodnutia by boli urobené na čisto racionálnom základe (Roth 1980, in: Bauman 2002). Napriek ozrutnosti nacistického Nemecka a neľudskosti gigantických rozmerov, akými bola páchaná genocída, sa našlo mnoho takých Nemcov, ktorí sa nenechali manipulovať nacistickou propagandou. Každá spoločnosť neustále s morálkou cielene manipuluje, využíva ju pre svoje záujmy a získanie moci. Morálka však nie je produktom spoločnosti a zbaviť sa zodpovednosti za vlastné konanie nemožno obviňovaním spoločnosti (Bauman 2002). Zodpovednosť za vlastné konanie je existenciálnym modusom každého ľudského bytia. Morálne konanie je primárnou štruktúrou intersubjektívneho vzťahu v najčistejšej forme, neovplyvnenej žiadnymi faktormi mimo morálky, ako je napríklad záujem o zisk, racionálne, optimálne riešenie, či podriadenie sa moci a nátlaku. Podstata morálky spočíva v povinnosti voči druhému a v povinnosti, ktorá predchádza každej zainteresovanosti. Korene morálky siahajú oveľa hlbšie než akékoľvek spoločenské zriadenie,

štruktúry dominancie, či kultúry. Societálne procesy sa začínajú, keď štruktúra morálky už existuje (Bauman 2002). Jedná sa o skutočné morálne konanie, ktoré sa nevyučuje na školách ako etika alebo katechizmus, a ktoré nie je založené na poslušnosti voči autorite, ani také, ktoré by ospravedlňovalo kompromisy pre dobro spoločenstva, ale také, ktoré zdôrazňuje právo jednotlivca myslieť sám za seba a brániť svoju slobodu, pretože človek, ktorý nie je slobodný, nie je prínosným členom svojho spoločenstva. Keď človek obetuje svoju individualitu, svoj duch iniciatívy i vzdoru, svoje spoločenstvo poškodí namiesto toho, aby mu bol prínosom (Berneri 1987, in: Tomek, Slačálek 2006). Morálne rozhodnutie je slobodné rozhodnutie, ktoré kategoricky obsahuje zodpovednosť voči sebe samému a voči inej ľudskej bytosti.

Anarchizmus – sloboda proti poriadku moci

Termín *anarchia* sa v dlhej histórii ľudstva používal v negatívnom význame. Pojem anarchia má svoj pôvod v zápore gréckeho slova *arché*, čo znamená vládu, velenie, úrad, pôvod alebo princíp. V staroveku Aristoteles, Parmenid, Homér, Hérodot, Euripidés, Xenofón, Platón, Aristipp, Zenón používali pojmy *anarchos*, *anarchón* v negatívnom význame, ako rôzne situácie bezvládia, straty zákonnosti, politického chaosu, ako spoločnosť alebo vojsko bez vodcu, či veliteľa, ako situáciu mravného úpadku a podobne. Taktiež v stredoveku a novoveku Niccolo Machiavelli, Erasmus Rotterdamský, Jan Kalvín, Charles Louis Montesquieu, Francois Marie Voltaire, Jean Jacques Rousseau, Immanuel Kant a ďalší skloňovali pojem anarchia v negatívnom kontexte. Až Pierre-Joseph Proudhon v roku 1840 dal slovu *anarchista* pozitívny obsah. Označil ním človeka, ktorý usiluje o slobodu jednotlivcov v slobodných spoločnostiach bez prítomnosti vlády, štátu a moci (Tomek, Slačálek 2006).

Anarchizmus je široký prúd sociálnych a politických myšlienok, ktorý sa snaží popísať nerovnosti a útlak na poli sociálnom, ekonomickom, politickom a morálnom. Úsilím anarchizmu je odstraňovanie všetkých foriem opresie – útlaku a vyplývajúcich nerovností medzi ľuďmi. Podľa anarchizmu je zdrojom spoločenských a ekonomických nerovností moc, ktorú majú ľudia nad inými ľuďmi, či sa prejavuje vo forme politickej moci, ekonomického donucovania alebo vstúpaním hierarchie hodnôt. Zmyslom anarchistického úsilia je spoločnosť bez moci jedných ľudí nad inými a naopak, s mocou, participáciou všetkých ľudí nad čo najväčším rozsahom podmienok ich vlastných životov. Cieľom je spoločnosť, ktorá nielen odstráni politickú nadvládu a ekonomické zotročovanie, ale ktorá bude založená na

výchove všetkých ľudí v silných, slobodných a zodpovedných jedincov s dôrazom na kultúru slobody, emancipácie a rôznorodosti (Tomek, Slačálek 2006).

Anarchizmus ako politický smer bol ucelene formulovaný v 19. storočí. Anarchisti stáli na čele utlačovaného ľudu, v čele revolučných barikád so vznešenými ideálmi slobody, rovnosti a spravodlivosti. Tie však zďaleka neboli nikdy naplnené. Niektoré násilné praktiky anarchistov siahali do krajnosti ako väčšina atentátov. Namiesto toho, aby sa anarchisti sústredili na mechanizmy moci a vlastníctva ako zdroja všetkej opresie, ich útoky smerovali na mocných a majetných jednotlivcov. Tieto ataky reálne nič nevyriešili, práve naopak, viedlo to reakciám a represívnemu charakteru štátu. Väčšina atentátov vytvorila tragickú etapu a monumentálny omyl v dejinách anarchizmu. Avšak nemožno k atentátom pristupovať v absolútnom chápaní, vzhľadom na to, že úspešný atentát na vodcov niektorých totalitných režimov ako bol fašizmus a nacizmus, by prinieslo asi viac úžitku ako škody. Tento pomer je však stále obrátený a nič nesvedčí o tom, že by sa to malo zmeniť. Anarchisti, ktorí vstúpili do vlád, tiež veľmi nepomohli cieľom, kvôli ktorým do nich vstupovali. Tieto prostriedky volili ako kompromis, voľbu vynútenú podmienkami. Súčasná stále viac technologicky rozvinutejšia, pokročilejšia a globálne prepojená spoločnosť možno umožní rozvíjať lepšie stratégie odporu a spoločenskej alternatívy, ktoré budú vo väčšej miere prínosné pre človeka i pre spoločnosť ako celok. Problém spočíva v premostení z politickej filozofie na praktické činnosti (Tomek, Slačálek 2006). Anarchizmus vždy usiloval a stále usiluje zmeniť spoločnosť. Väčšinou sa má jednať o zásadnú transformujúcu zmenu, v ktorej sa skoncuje so starým svetom a vytvorí sa nové nastavenie spoločnosti, ktoré bude charakterizované odstránením inštitúciei nadvlády nad ľuďmi, zrušením moci. V tomto ohľade sa anarchisti dostávajú do slepej uličky. Prostriedky, ktorými má byť dosiahnutá zmena by nemali a nesmú odporovať cieľu. Ako je možné odstrániť moc a nadvládu v spoločnosti bez toho, aby táto moc bola prevzatá inými ľuďmi? Z hľadiska historických zmien sa potvrdilo varovanie anarchistov, že privilégia a moc skorumpujú a podmania si každého, vrátane tých najlepších a najpoctivejších, že ten kto bude vládnuť mocou, bude ňou aj ovládaný, pretože tá si ho prispôsobí k svojmu obrazu. Aparát mocenských štruktúr so svojimi vykonávateľmi si stále vymyslí dost argumentov, aby predišli svojmu pádu. Ako je však možné zaistiť antiautoritársky poriadok bez použitia útočného násillia? Mohlo by sa zdať, že anarchisti len nahradzujú jedno mocenské násillie iným násillím. Anarchisti sa však obhajujú, že nie možné dávať na jednu úroveň inštitucionalizované násillie štátu a násillie revolúcie, „bič otrokára a vzburu otroka“ (Tomek, Slačálek 2006).

Opresia

Útlak – opresia je ústredným pojmom nielen anarchizmu, ale aj iných hnutí, ktoré bojujú proti rôznym formám útlaku, ako napríklad feminizmus, antirasizmus, hnutie LGBTIQ a podobne. Ciele týchto hnutí ako aj anarchizmu obsahujú v sebe určitú mieru nedôslednosti v zmysle nedostatočného uplatnenia teórie v praxi. Anarchizmus podporuje tieto hnutia a snaží sa ich zahrnúť do svojho rámca a zároveň sa usiluje o to, aby sa tieto hnutia prepájali aj s ďalším odporom voči útlaku. Takéto prepojenie je podľa anarchistov alternatívou k čiastkovým emancipačným prúdom len v kontexte vlastných problémov a taktiež alternatívou k reformám systému (Tomek, Slačálek 2006; Thompson 2007, in: Navrátil 2013). Koncept opresie je východiskovým pojmom antiopresívnych prístupov v sociálnej práci, ktoré nadväzujú na tradíciu radikálnych prístupov a sú ideovo príbuzné s antidiskriminačnými a antirasistickými modelmi. Centrálnou témou u antiopresívnych prístupov, tak ako v anarchizme je moc a jej distribúcia v spoločnosti. Anarchizmus a antiopresívne prístupy majú spoločnú ideu, v ktorej je snaha, aby jednotlivci, skupiny, komunity prevzali kontrolu nad svojimi životmi v maximálnej možnej miere. Antiopresívny predpoklad je, že spoločnosť tomu bráni, niekedy zámerne, inokedy nevedome. Thompson (2007a, in: Navrátil 2013) na modeli P-C-S (Personal Cultural Structural) demonštruje, že diskriminácia a opresia nie sú zakotvené len v individuálnej úrovni, ale že majú podstatne širšie súvislosti na kultúrnej a spoločensko-štrukturálnej úrovni. Opresia a diskriminácia nemôže byť vysvetlená len na osobnej a individuálnej úrovni. Diskriminácia je reflexiou spoločensky štruktúrovaných nerovností. Stratifikovaná spoločnosť znamená, že nerovnosti (sociálne, kultúrne, ekonomické a ďalšie) sú neoddeliteľnou súčasťou sociálneho poriadku, v ktorom je tento poriadok samotnými nerovnosťami a mocenským usporiadaním dokonca posilňovaný.

Sloboda

Ďalší kľúčový pojem v anarchizme je sloboda. Sloboda osobná i sociálna je chápaná ako autonómia jednotlivca a malých skupín s možnosťou zmysluplne ovplyvňovať sociálne, fyzické prostredie a podmienky svojho života. Zahŕňa v sebe výnimočnosť každého jednotlivca, potvrdzovaná vlastnými slobodnými rozhodnutiami a ľudskou rovnosťou, ktorá sa prejavuje rovnakým rešpektovaním autonómie všetkých ľudí a rovnakým podielom každého v rozhodovaní o aspektoch, ktoré sa ho týkajú. Sloboda má byť podľa možnosti maximálna, neobmedzovaná predsudkami, stereotypmi alebo mocenskými inštitúciami, vzhľadom na to, že každé obmedzenie slobody sa môže stať jej koncom (Tomek, Slačálek 2006; Gitterman, Germain 2011). Väčšinový prúd klasických anarchistov stále našiel dostatok

pádnych argumentov proti každej inštitúcii, ktorá bola objektom kritiky. Podľa niektorých definícií v anarchizme ide o neustále spochybňovanie mocenských inštitúcií, štruktúr a odbúravanie tých, ktoré sa nedokážu ospravedlniť. Ak by však naozaj malo dôjsť k deštrukcii mocenských inštitúcií, ako nutná súčasť zmeny je potrebná ucelená a pevná formulácia alternatívy. Anarchizmus zatiaľ neponúkol praktický rámec pre svoje myšlienky a ideály (Tomek, Slačálek 2006). Na rozdiel od väčšinových názorov v anarchii existuje aj iný názor na slobodu. Pre slobodu by nebolo dobré, keby určitý jednotlivec alebo jednotlivci mali možnosť robiť čokoľvek a kedykoľvek. Nedostatok štruktúry a inštitúcií povedie ku chaosu a tyranii ľubovôle. Neprirodzenou a utláčajúcou autoritou a mocou sa môžu stať aj anarchistické hnutia a organizácie, alebo anarchistické myšlienky zvuľgarizované do ideológie. Základnou súčasťou anarchizmu musí byť viac ako inokedy kritika. Kritika nielen voči spoločnosti, ale i voči sebe (Tomek, Slačálek 2006).

Tvorba a deštrukcia

Tvorba i deštrukcia sú neoddeliteľné aspekty toho, čo nazývame civilizáciou (Rubenstein 1978, in Bauman 2002). Čím je myslenie racionálnejšie, tým väčšmi vzrastá aj deštrukcia. Radikalizmus, extrémizmus a terorizmus nie sú nástrojom vášní, ale stali sa nástrojmi politickej racionality (Kren, Rapport 1980, in Bauman). Racionálny svet, technologické výdobytky industriálnej a byrokratickej spoločnosti modernej civilizácie umožnili neľudské správanie, masové vraždy, genocídu a holokaust. Nenásilný charakter modernej spoločnosti je v podstate ilúziou. Civilizačný proces má vo svojom centre dva predpoklady, potlačenie iracionálnych a protisociálnych tendencií a vylučovanie násilia zo života spoločnosti, respektíve koncentrácia násilia pod kontrolu štátu, ktorý násilie používa na ochranu spoločnosti. Tieto dva predpoklady spája vízia civilizovanej spoločnosti v našej západnej modernej forme. Jedná sa o morálnu silu ako systém inštitúcií, ktoré spolupracujú a navzájom sa dopĺňajú pri nastoľovaní normatívneho poriadku a vlády práva, čím sa chránia podmienky spoločenského mieru a individuálnej bezpečnosti. Jedná sa však o víziu, ktorá môže byť zavádzajúca.

Existujú dva archetypy anarchistov. Prvý je burič voči starému režimu a druhý je tvorca novej spoločnosti. V podmienkach laickej verejnosti, aj vďaka mohutnej protianarchistickej propagande, tieto archetypy zdegenerovali do stereotypov, ktorými sú terorista s čiernym plášťom a bombou pod ním a naivný idealista. veriaci v spravodlivú spoločnosť bez konfliktov a problémov. Anarchizmus sa však profiluje kritikou existujúcich inštitúcií a sám sa v značnej miere definuje ako ich negácia. Z podvracania etablovaných

inštitúcií získava svoj étos, z revolty a revolučného boja veľkú časť svojich skúseností a názorov. Tradičná anarchistická teória vypovedá o tom, že deštrukcia zároveň obsahuje i tvorivú stránku a v anarchistickom geste vzbury je aj konštruktívny potenciál (Tomek, Slačálek 2006).

Záverom

Podľa Milgramových (1974, in Bauman 2002) zistení je každý človek za určitých podmienok schopný konať extrémne, u každého človeka sú prítomné obe tendencie dobra a zla a ak sa vytvoria podmienky, človek sa môže prikloniť na akúkoľvek stranu. Už len to, že zákonodarnou mocou sa implicitne vynucuje vnímanie extrémizmu jednoznačne ako neľudského, protispoločenského, rasovo motivovaného by sa dalo považovať za extrémnu formu vynucovania všeobecných foriem vnímania a chápania reality. Avšak to, kto určuje normy je relatívne.

Anarchizmus odolal celej rade represívnych vln, ktoré sa snažili o jeho odstránenie a zánik. Napriek tomu sa niekoľkokrát obnovil v inom sociálnom a kultúrnom prostredí a stále si udržal svoje základné stanoviská. Anarchizmus ako súbor politických myšlienok a názorov na spoločnosť si nikdy nezískal väčšinový súhlas, ale obstoje v konfrontácii s inými smermi. Snaha atakovať anarchizmus za utopické, nerealizovateľné myšlienky a úsilie zahrnúť anarchizmus vedľa neonacizmu a náboženského fanatizmu do „škatuľky“ *extrémizmu*, vypovedá skôr o realizátorov týchto snáh, než o anarchistických myšlienkach. Nemá azda každý politický smer vo svojom základe určitú mieru utópie, ktorá je v určitej miere nereálna? Anarchizmus si stále udržal svoju relevantnosť, aj keď táto nemá absolútny charakter. Anarchisti však zatiaľ nikdy neboli schopní jednoznačne demonštrovať, že ich ideály môžu uspieť. Relevantnosť anarchizmu je preto podmienená, obzvlášť na začiatku 21. storočia. Z myšlienok a ideálov anarchizmu nemožno vytvárať „historickú nutnosť“, alebo „recept“ na spoločenské problémy. Je však možné klásť otázky voči tradičným formám politickej nadvlády, spochybňovať moc jedných nad druhými, pretavenej do každodennosti bežného človeka, klásť otázky ohľadom rôznych druhov opresie, či sa jedná o rovinu osobnú, kultúrnu, alebo úroveň štruktúry sociálneho systému. Je možné rozvíjať kritiku rôznych podôb autorít a usilovať o rozklad tých, ktoré sú odhalené a potvrdené ako neospravedliteľné. Je ďalej možné aby jednotlivci a skupiny, ktorí sú akokoľvek diskriminovaní boli schopní sa brániť pred rôznymi formami útlaku, a aby tak získali väčšiu moc a kontrolu nad svojimi životmi. Anarchizmus môže rozvíjať spoločenské koncepty a v spoločenskom dialógu hľadať spojencov s adekvátnymi prostriedkami pre uskutočnenie antiopresívnych zmien (Tomek,

Slačálek 2006; Navrátil 2013). Je ďalej možné rozširovať a otvárať nový priestor anarchistickej slobody. Uvedené možnosti sa zdajú byť veľkými výzvami pre anarchizmus ako smeru politického, sociálneho a ekonomického myslenia.

Zoznam bibliografických odkazov

BAUMAN, Z. 2002. *Modernosť a holokaust*. Bratislava: Kalligram. ISBN 80-7149-494-1.

BECK, U. 2011. *Riziková spoločnosť*. Praha: Slon. ISBN 978-80-7419-047-6.

GITTERMAN, A., and C. B. GERMAIN, 2011. Ecological Framework. In L. E. DAVIS, and T. MIZRAHY, CH. eds. *The Encyclopedia of Social Work*. New York: Oxford University Press, pp. 97-102. ISBN 978-0-19-935988-2, V 2.

NAVRÁTIL, P. 2013. Antiopresívni prístup. In O. MATOUŠEK a kol. *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, s. 92 – 96. ISBN 978-80-262-0366-7.

TOMEK, V. a O. SLAČÁLEK, 2006. *Anarchizmus: Sloboda proti moci*. Praha: Vyšehrad. ISBN 80-7021-781-2.

ŠMÍDOVÁ, O. 2009. Jak zkoumat „utváření nerovností slovy“. In J. ŠANDEROVÁ a kol. *Sociální konstrukce nerovností*. Praha: Slon. ISBN 978-80-7419-015-5.

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon.

TEORETICKÉ VÝCHODISKÁ PROBLEMATIKY EXTRÉMIZMU V PODMIENKACH SLOVENSKEJ REPUBLIKY A PSYCHO- SOCIÁLNE FAKTORY EXTRÉMISTICKÉHO SPRÁVANIA

THEORETICAL FRAMEWORKS OF EXTREMISM IN THE CONDITIONS OF THE
SLOVAK REPUBLIC AND PSYCHOSOCIAL FACTORS OF EXTREMIST BEHAVIOUR

BAČOVÁ Monika, ŽIAKOVÁ Eva**

ABSTRAKT

Príspevok vymedzuje teoretické východiská problematiky extrémizmu. V texte je diskutovaná otázka legislatívneho ustanovenia extrémizmu v podmienkach Slovenskej republiky a vymedzuje pojmy týkajúce sa extrémizmu, ako sú trestné činy extrémizmu, priestupky extrémizmu, extrémistická skupina a extrémistický materiál. Poukazuje na psycho-sociálne faktory, ktoré zohrávajú významnú úlohu pri extrémistickom správaní so zameraním na mladých ľudí, ktorí tvoria najzraniteľnejšiu skupinu. V aplikačnej rovine navrhuje také postupy sociálnej práce, ktoré by mohli byť efektívne pri riešení extrémizmu v oblasti zvyšovania povedomia a prevencie.

Kľúčové slová

Extrémizmus. Extrémistické správanie. Mladí ľudia.

ABSTRACT

The article defines the theoretical basis of the problematics of extremism. In the article is discussed the question about legislative definition of the extremism. It also discusses the issue of the legislative provision on extremism in the Slovak Republic conditions and defines the concepts of extremism such as crime, offense, extremist group and extremist material. It points to the psycho-social factors that play an important role in extremist behavior, focusing on the young people, who are the most vulnerable group. At the practice level, it proposes

* Mgr. Bačová Monika, Katedra sociálnej práce, Filozofická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Moyzesova 9, 040 59 Košice, Slovenská republika, e-mail: monika.bacova@student.upjs.sk

* prof. PhDr. Eva Žiaková, CSc., Katedra sociálnej práce, Filozofická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Moyzesova 9, 040 59 Košice, Slovenská republika, e-mail: eva.ziakova@upjs.sk

such social work practices that could be effective in suppression of extremism by the areas of awareness raising and prevention.

Keywords

Extremism. Extremist behavior. Young people.

Úvod

Fenomén extrémizmu je predmetom zvýšeného záujmu médií, politiky a vedy. Napriek tomu neexistuje v súčasnosti jeho jednotná definícia. Dôležitá je kultúrna, spoločenská a politická klíma daného štátu a z toho vyplývajúci vplyv a šírenie extrémistických myšlienok. Bezpochyby je extrémizmus prejavom kríz v etnických a právnych hodnotách. V príspevku však poukazujeme i na psycho-sociálne faktory, ktoré súvisia s extrémistickým správaním. Okrem celospoločenských procesov sú významné aj ďalšie faktory vzniku sklonov k extrémizmu, a to sú individuálne deficity alebo rodinné i sociálne problémy.

Legislatívne vymedzenie problematiky extrémizmu na Slovensku

V kontexte definície kľúčových pojmov je potrebné poukázať na to, že definícia pojmu extrémizmus v slovenskom trestnom zákone neexistuje. Tento pojem zároveň nenájdeme výslovne ani v žiadnej medzinárodnej zmluve alebo právnom dokumente Európskej Únie. V posledných rokoch narastá záujem o skúmanie extrémizmu. V teoretickej i empirickej rovine sa oblasti extrémizmu venujú viacerí zahraniční autori (Wagdy 2007; Scarcella, Page, Furtado 2016; Eliseev, Vicentiy 2017; Zichenko et al. 2016; Davies 2017) i domáci autori (Adamová 2005; Murányi, Macháček 2014; Velšic 2017; Vasil'ková 2018).

Scarcella, Page, Furtado (2016) definujú extrémizmus ako aktívnu opozíciu voči základným hodnotám vrátane demokracie, právneho štátu, individuálnej slobody a vzájomného rešpektu, tolerancie rôznych vyznaní a viery.

Extrémizmus možno ponímať aj ako násilie, ktoré však nie je možné časovo vyčleniť iba na určitú ideológiu v konkrétnej dobe. Násilie je trvalou súčasťou ľudskej spoločnosti, ktoré možno eliminovať, ak existujú nástroje na jeho potlačanie, ale aj na to, aby vzniklo. Násilie je sociálny fenomén. Vytvára sa na základe zmien v konkrétnej ľudskej komunite a spravidla nemá iba jednu príčinu. Ide o sociálne a kultúrne príčiny eskalácie a sú prítomne ako spoločenské faktory a zároveň aj ako katalyzátory pri iných faktoroch (Vasil'ková 2018).

Extrémizmus v podmienkach Slovenskej republiky vymedzuje koncepcia boja proti extrémizmu na roky 2015 – 2019. Extrémizmus je v tejto koncepcii definovaný ako "konanie a prejavy vychádzajúce z postojov krajne vyhrotenej, demokratickému systému nepriateľskej

ideológie, ktoré či už priamo, alebo v určitom časovom horizonte deštruktívne pôsobia na existujúci demokratický systém a jeho základné atribúty. Druhou charakteristickou črtou extrémizmu a s ním spájaných aktivít je, že útočia na systém základných práv a slobôd garantovaných ústavou a medzinárodnými ľudskoprávnymi dokumentmi alebo sa snažia svojimi aktivitami uplatňovanie týchto práv sťažiť, či znemožniť. Za ďalšie charakteristické znaky extrémizmu sa považuje snaha o obmedzenie, potláčanie, znemožnenie výkonu základných práv a slobôd pre určité skupiny obyvateľstva definované ich pohlavím, národnosťou, rasou, etnikom, farbou pleti, vierovyznaním, jazykom, sexuálnou orientáciou, príslušnosťou k spoločenskej triede, majetkom, ako aj používanie fyzického násillia či hrozba použitia násillia namiereného voči názorovým či politickým oponentom alebo ich majetku." (Konceptia boja proti extrémizmu na roky 2015-2019, s. 3). K externým politickým faktorom patria podmienky, ktoré sa dajú označiť ako politická kultúra, ktorá ovplyvňuje nielen súčasné vnútropolitické podmienky, ale rovnako aj dejinný vývoj (Štefančík et al. 2013). Extrémizmus delíme na pravicový, ľavicový, náboženský a extrémizmus zameraný na jednu otázku (ekologický, resp. environmentálny, separatizmus a pod.) (Konceptia boja proti extrémizmu na roky 2015-2019).

Milo (2005) poukazuje na to, že extrémizmus možno považovať aj za žurnalistický alebo politologický pojem, ktorý sa veľmi úzko prelína aj so sociologickým a sociálnym pohľadom. Charakterizuje ideológiu, ktorá je nepriateľská voči demokratickému systému. Zichenko, Perelygina, Zotova (2016) zdôrazňujú, že problém extrémizmu je zdôvodňovaný krízami v etnických a právnych hodnotách. Radikálne politické ideológie nenávisti, rýchleho šírenia terorizmu, genocídy predstavujú jednu z najväčších výziev pre ľudstvo. Nedostatok sociálnej stability od hospodárskej krízy až po prírodné katastrofy zohrávajú významnú úlohu pri šírení extrémistického správania.

V prípade Slovenska možno pokladať za významy prechod z autoritárskeho do demokratického režimu, vznik nového štátu alebo socioekonomickú transformáciu. Okrem celospoločenských procesov sú dôležitým faktorom vzniku sklonov extrémizmu individuálne deficity (napr. chýbajúce vzdelanie) alebo rodinné problémy (napr. násillie v rodine) (Štefančík et al. 2013).

V súvislosti s extrémistickým správaním je dôležité zamerať pozornosť na vymedzenie pojmov zákonodarcom. V podmienkach Slovenskej republiky je definovaných iba niekoľko pojmov týkajúcich sa extrémizmu, a to trestné činy extrémizmu, priestupky extrémizmu, pojmy extrémistická skupina a extrémistický materiál.

Trestné činy extrémizmu

Trestné činy extrémizmu sú trestné činy na podporu a propagáciu skupín smerujúcich k:

- potlačení základných práv a slobôd, výroby extrémistických materiálov,
- rozširovania extrémistických materiálov,
- prechovávaní extrémistických materiálov, popieraní a schvaľovania holokaustu a zločinov politických režimov,
- hanobenia národa, rasy a presvedčenia,
- podnecovania k národnostnej, rasovej a etnickej nenávisti,
- podnecovania, hanobenia a vyhrážania osobám pre ich príslušnosť k niektorej rase, národu, národnosti, farbe pleti, etnickej skupine alebo pôvodu rodu (Zákon č. 300/2005 Trestný zákon Z.z., § 140a).

Priestupky extrémizmu

Priestupku extrémizmu sa dopustí ten, kto:

- použije na verejnosti písomné, grafické, obrazové, zvukové alebo obrazovo-zvukové vyhotovenie textov a vyhlásení, zástav, odznakov, hesiel alebo symbolov skupín alebo hnutí a ich programov alebo ideológií, ktoré smerujú k potláčaniu základných ľudských práv a slobôd,
- použije na verejnosti písomné, grafické, obrazové, zvukové alebo obrazovo-zvukové vyhotovenie obhajujúce, podporujúce alebo podnecujúce nenávisť, násilie alebo neodôvodnene odlišné zaobchádzanie voči skupine osôb alebo jednotlivcovi pre ich príslušnosť k niektorej rase, národu, národnosti, farbe pleti, etnickej skupine, pôvodu rodu alebo pre ich náboženské vyznanie dopustí priestupku proti majetku úmyselným zničením alebo poškodením vecí z dôvodu etnickej, národnostnej alebo rasovej nenávisti alebo z dôvodu náboženského vyznania (Zákon č. 372/1990 o priestupkoch, § 47a).

Extrémistická skupina

Extrémistická skupina je „spolčenie najmenej troch osôb na účely spáchania trestného činu extrémizmu“ (Zákon č. 300/2005 Trestný zákon Z.z., § 129, ods. 3).

Extrémistický materiál

Extrémistický materiál je definovaný ako písomný, obrazový, zvukový alebo filmový materiál:

- znázorňujúci texty alebo symboly hnutí smerujúcich k potláčaniu základných ľudských práv,
- podnecujúci nenávisť alebo diskrimináciu,
- ospravedlňujúci holokaust alebo iný čin, ktorého popieranie je zakázané (Zákon č. 300/2005 Trestný zákon Z.z., § 130, ods. 7).

V súvislosti s legislatívnym vymedzením sú v budúcnosti dôležité podnety zo zahraničia, ktoré môžu byť významné pri formovaní nových trendov, metód pôsobenia, organizovania a zmien legislatívy a ideológie v rámci extrémistickej scény na Slovensku.

V súčasnosti sa situácia na Slovensku v oblasti extrémizmu považuje za relatívne stabilnú a nie je tak vyhranená ako v iných krajinách. Je však dôležité a potrebné, aby sa k prichádzajúcim zmenám pristupovalo predvídavo. Situácia, ktorá je prítomná za hranicami Európskej Únie, kde sú krajiny postihnuté vnútornými konfliktami a vznikom ozbrojených skupín s extrémistickou ideológiou v týchto oblastiach a taktiež zapájanie sa občanov krajín Európskej Únie do týchto konfliktov, ovplyvňuje aj situáciu na Slovensku (Konceptia boja proti extrémizmu na roky 2015-2019).

Psychologické a sociálne faktory extrémistického správania

Korene extrémizmu sú rozmanité. Zdôrazňuje sa význam sociálnej základne, ktorá zohráva pri extrémistickom správaní významnú úlohu. Extrémisti často patria do kategórie sociálnych outsiderov, ktorí sa nedokážu prispôbiť novým životným podmienkam (mladí ľudia bez vzdelania a primeranej životnej úrovne, nezamestnaní, armáda a pod.) (Zichenko, Pereylygina, Zotova 2016).

Na Slovensku je veková a sociálna štruktúra prívržencov extrémistických skupín závislá na činnosti, ktorú vykonávajú. Ide najmä o:

- osoby páchajúce pouličnú trestnú činnosť - spravidla mladší okolo 14 – 25 rokov (spravidla študenti, nezamestnaní),
- osoby vyrábajúce a distribujúce materiály propagujúce rasovú, národnostnú, náboženskú alebo inú neznášanlivosť - páchanie tzv. kvalifikovanej skutkovej podstaty. Páchatelia majú spravidla okolo 24 – 30 rokov, nezriedka aj viac (prevažujú

zamestnaní a súkromní podnikatelia) (Výskumná správa, Príčiny rastu radikalizácie a agresivity určitých skupín obyvateľstva, 2012, s. 7).

Psychologické prístupy sú zamerané na príčiny sklonov k extrémizmu v danom jednotlivcovi, sociálne prístupy hľadajú príčiny vzniku podpory extrémizmu v prostredí, v ktorom sa mladý jednotlivec v čase dospievania nachádza (Štefančík et al. 2013).

Moderná spoločnosť je často otvorená vplyvom extrémizmu a šíreniu ideológie extrémistických skupín. Za dôležitý pokladáme postoj spoločnosti k tomuto javu a taktiež je dôležitá aj náklonnosť daného jednotlivca, či sa pripojí k extrémistickým skupinám.

Štefančík et al. (2013) poukazujú na to, že sympatie u mladých jednotlivcov k extrémizmu sa objavujú v rôznych podobách. Od nosenia zakázaných symbolov na verejnosti, cez aktívnu účasť na zakázaných podujatiach až po násilné akty voči určitým spoločenským skupinám. Tieto sympatie alebo členstvo v extrémistických formáciách neovplyvňujú u mladých jednotlivcov iba ich vonkajšie prejavy, ale ovplyvňujú ich celú predstavu o svete a taktiež spôsob myslenia, konania a správania.

Zichenko, Perelygina, Zotova (2016) uvádzajú, že mladí ľudia sú z hľadiska veku citliví na asimiláciu a predkladanie extrémistických myšlienok a preto tento problém nadobúda akútnejší charakter. Kultúrna identifikácia mládeže má prechodnú povahu a tak mladí jednotlivci hľadajú nové formy v meniacom sa prostredí. Faktor rýchlych sociálnych zmien v určitých prípadoch u časti mladej generácie môže prispievať k nárastu sklonov k extrémistickému uvažovaniu (Štefančík et al. 2013). Za rizikové sa pokladá nestabilita svetového názoru, sociálna a psychologická nezrelosť, vzdor, hľadanie zmyslu života (Zichenko, Perelygina, Zotova 2016). Panáček a Žiaková (2014) poukazujú, že jedným z dôležitých aspektov spokojného a úspešného života jednotlivca je práve zmysel života. Jednotlivec si ho vytvára od útleho veku v rámci socializácie v rodine, spoločnosti, neskôr i rovesníckych skupinách, u kamarátov, partnerov. Počas života má veľa podnetov, ktoré v priebehu tvorby svojho vlastného zmyslu života musí prijať, spracovať a uzatvoriť. V priebehu socializácie si osvojí základne normy, hodnoty rodičov a spoločnosti. Tieto prijaté normy a hodnoty sú považované za základ zmysluplného životného cieľa a zmyslu života. Počas života sa zdrojové základne (rodina, sekundárna sociálna skupina) rozšíria o optimálne fungovanie. Cieľom takéhoto fungovania je prekonávať prekážky ako vo vývine, tak i v spoločnosti. Pokiaľ je zmysel života oslabený, môže jednotlivec viac či menej zlyhať v problémových oblastiach, napr. v oblasti medziľudských vzťahov, kde môžeme identifikovať v dôsledku zlyhania sociálnopatologické javy, ktoré vznikli na základe obranných stratégií (útok - agresia, únik - pasivita).

Schubart (2000, s. 253, in: Štefančík et al. 2013) uvádza medzi najčastejšie psycho-sociálne faktory u mladých ľudí, ktoré môžu viesť k extrémizmu:

- osobnú skúsenosť sociálneho vylúčenia počas detstva v období dospievania (v rodine, v skupine rovesníkov alebo v škole),
- rigidný, inkonzistentný štýl výchovy,
- skúsenosti s násilím v detstve,
- individuálne akceptovanie násilia,
- problémové správanie vo voľnom čase,
- deviantnú orientáciu na uzavreté skupiny,
- enormný tlak okruhu priateľov prispôbiť sa ich videniu sveta,
- problémy v škole, záškoláctvo,
- vysoké nároky okolia pri súčasnom strachu zo zlyhania,
- orientáciu na konzum pri malej šanci sa presadiť,
- frustráciu z vlastného spoločenského statusu,
- nedostatok diskurzívnych komunikačných foriem a nekritický pohľad na seba samého pri nízkom sebedomí.

Práve z uvedených dôvodov pokladáme mladých ľudí za najzraniteľnejšiu skupinu v súvislosti s extrémistickým správaním, ktoré je možné považovať za sociálne rizikové správanie.

Do oblasti sociálne rizikového správania adolescentov okrem predelikventného správania, páchaníu trestnej činnosti, násilia, šikanovaniu, látkovej a nelátkovej závislosti, sexuálne rizikovému správaniu, porúch príjmu potravy, zaradujeme i rasovú neznášanlivosť a diskrimináciu niektorých skupín na základe príslušnosti k niektorej rase, národu, národnosti, farbe pleti, etnickej skupine, pôvodu rodu alebo pre ich náboženské vyznanie (Macek 2003). Eliseev a Vicentiy (2017) uvádzajú, že rozširovanie extrémizmu a jeho prejavov poukazuje na nedostatok sociálneho prispôsobenia sa zainteresovaných s čím súvisí rozvoj antisociálneho zmýšľania, ktoré spôsobujú agresívne vzorce správania. Extrémizmus sa týka extrémnych prejavov netolerancie v spoločnosti, ktorá sa stáva súčasťou modernej politiky. Rast extrémizmu si vyžaduje hľadanie nových metód na odhalenie jej formovania v počiatočnom štádiu. Podľa názoru autorov je politická neznášanlivosť ukazovateľom vzniku a rozvoja extrémizmu v určitých sociálnych skupinách, najmä medzi mladými ľuďmi. Vzhľadom na túto skutočnosť je potrebné sa v budúcnosti venovať prevencii a zvyšovaniu povedomia o extrémizme u tejto cieľovej skupiny.

Aplikačná rovina - sociálna práca s mládežou

Fakt, že najzraniteľnejšou skupinou z pohľadu ohrozenia extrémizmu na Slovensku je najmladšia skupina obyvateľstva vo veku do 25 rokov potvrdzuje štúdia (Štefančík et al. 2013), ktorá bola zameraná na inklináciu slovenskej mládeže k extrémizmu vo veku od 15 do 25 rokov. V problematike extrémizmu a extrémistického správania je dôležité zvyšovať informovanosť mladých ľudí. Zároveň je dôležité realizovať terénne programy na všetkých školách v oblasti prevencie. V školskom prostredí by sociálnu prácu bolo možné realizovať napr. v rámci pozície odborného zamestnanca školy (sociálneho pedagóga), ktorý sa prostredníctvom svojej odbornej činnosti zameriava na prevenciu, intervenciu a reedukáciu so zameraním na žiakov, ktorí sú ohrození sociálnopatologickými javmi (Zákon č. 319/2009 Z.z. o pedagogických zamestnancoch a odborných zamestnancoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov).

Do popredia by sa mala dostať v oblasti prevencie spolupráca mesta, resp. obce a škôl, ktoré mesto alebo obec zriadili. Tu sa vytvára priestor pre pôsobenie sociálneho pracovníka ako odborného zamestnanca mesta, resp. obce. V tejto pozícii by mohol sociálny pracovník vykonávať na školách preventívne aktivity so zameraním na oblasť extrémizmu a zvyšovanie povedomia v oblasti tejto problematiky. V zmysle § 23a zákona č. 448/2008 Z.z. o sociálnych službách a o zmene o doplnení zákona č. 455/1997 Zb. o živnostenskom podnikaní v znení neskorších predpisov je preventívna aktivita "odborná činnosť zameraná na predchádzanie rizikovému správaniu fyzickej osoby, rodiny alebo komunity a na predchádzanie rizikovým situáciám a na ich prekonanie alebo riešenie."

V praxi nie je v podmienkach škôl zabezpečený prístup k sociálnym pracovníkom a takáto forma sociálnej práce s mládežou priamo na školách nie je na Slovensku legislatívne zastrešená. V oblasti rizikového správania by sa mohla sociálna práca realizovať v školskom prostredí ako sme vyššie uviedli cez preventívnu aktivitu, ktorá je odbornou činnosťou. V súčasnosti však zákon č. 448/2008 Z.z. o sociálnych službách a o zmene o doplnení zákona č. 455/1997 Zb. o živnostenskom podnikaní v znení neskorších predpisov túto činnosť nevymedzuje ako samostatnú odbornú činnosť.

Záver

Ako vyplýva z prvej časti nášho príspevku neexistuje jednotná definícia extrémizmu na medzinárodnej úrovni a taktiež nie je legislatívne ukotvená ani v podmienkach Slovenskej republiky. Z toho dôvodu sa tu vytvára priestor na rôznu interpretáciu a definíciu tohto sociálneho fenoménu. Najväčšie rozdiely môžu vniknúť v jednotlivých štátoch na základe

hodnotových, kultúrnych rozdielov a rozdielneho ponímania ohrozenia extrémizmom. Dôležité je vnímať kontext extrémizmu a extrémistického správania na základe podnetov zo zahraničia. Situácia, ktorú zaznamenávame za hranicami Európskej Únie, ovplyvňuje do značnej miery i situáciu na Slovensku. Z toho dôvodu zohráva významnú úlohu prevencia a zvyšovanie informovanosti mladých ľudí, pretože mladí ľudia sú najzraniteľnejšou skupinou v súvislosti s extrémistickým správaním.

Zoznam bibliografických odkazov

DAVIES, L. 2016. Wicked Problems: How Complexity Science Helps Direct Education Responses to Preventing Violent Extremism. *Journal of Strategic Security*. 9(4), 1-52. ISSN 1944-0464.

ELISEEV, S. and I. VICENTIY, 2017. Youth Political Extremism: Methods of Early Warning. *Teorija in praksa*. 54(6), 990-1007. ISSN 0040-3598.

Koncepcia boja proti extrémizmu na roky 2015-2019. [online]. [cit. 2018-05-05]. Dostupné z: http://www.minv.sk/swift_data/source/policia/naka_opr/nptj/koncepcia%20extremizmus%202015-2019.pdf

MACEK, P. 2003. *Adolescence*. Praha: Portál. ISBN 80-17178-747-7.

MILO, D. 2005. *Rasistický extrémizmus v Slovenskej republike*. Bratislava: Ľudia proti rasizmu. ISBN 80-89149-03-0.

PANÁČEK, M. a E. ŽIAKOVÁ, 2014. *Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou v rámci projektu VEGA č. 1/0282/12 Interdisciplinárna analýza zmyslu života a jeho komponentov v sociálne významných skupinách adolescentov z hľadiska jeho formovania a možnej intervencie* [online]. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Filozofická fakulta [cit. 2017-05-05]. Dostupné z: file:///C:/Users/dwosRasto/Desktop/Podklady%20ramcovny%20projekt%20DP/ako_najst_zz_2014%20ZIAKOVA.pdf

Príčiny rastu radikalizácie a agresivity určitých skupín obyvateľstva. Výskumná správa, 2012. [online]. [cit. 2018-05-05]. Dostupné z: [file:///C:/Users/dwosRasto/Downloads/radikalizacia %20 \(1\).pdf](file:///C:/Users/dwosRasto/Downloads/radikalizacia%20(1).pdf)

SCARCELLA, A., R. PAGE, and V. FURTADO, 2016. Terrorism, Radicalisation, Extremism, Authoritarianism and Fundamentalism: A Systematic Review of the Quality and Psychometric Properties of Assessments. *PLOS ONE*. 11(12), 1-19. ISSN 1932-6203.

ŠTEFANČÍK, R. et al. 2013. *Pravicový extrémizmus a mládež na Slovensku*. Brno: Tribun EU. ISBN 978-80-263-0516-3.

VASIEKOVÁ, A. 2018. Pacifizmus – jedna z možností eliminácie prejavov extrémizmu. *Politické vedy*. 2018(1), 77,79-96. ISSN 1335 – 2741.

VELŠIC, M. 2017. *Mladí ľudia a riziká extrémizmu*. Výskumná štúdia. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky. ISBN 978-8-89345-65-6.

WAGDY, L. 2007. The psychology of extremism and terrorism: A Middle-Eastern perspective. *Aggression and Violent Behavior*. 2007(12), 141-155. ISSN 1359-1789.

ZINCHENKO, P., B. E. PERELIGYNA, and O. Y. ZOTOVA, 2016. Perceptions of Extremism in the Youth Daily Consciousness. *Procedia - Social and Behavioral Science*. 2016(233), 322-326. ISSN 1877-0428.

Zákon č. 448/2008 Z.z. o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/1997 Zb. o živnostenskom podnikaní v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 372/1990 Zb. o priestupkoch.

Zákon č. 319/2009 Z. z. o pedagogických zamestnancoch a odborných zamestnancoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov).

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon.

FAKTORY OVPLYVŇUJÚCE VZNIK RADIKÁLNYCH A EXTRÉMISTICKÝCH MYŠLIENOK

FACTORS AFFECTING THE FORMATION OF THE RADICAL AND EXTREMIST THOUGHTS

*LICHNER Vladimír**

ABSTRAKT

Problematika radikalizácie a extrémizmu sa i v dôsledkoch spoločenských, kultúrnych okolností dostáva do povedomia čoraz väčšieho počtu odborníkov. Extrémizmus ako vyústenie dlhodobého pôsobenia radikálnych myšlienok na jednotlivca je charakterizovaný používaním násilia, či inými násilnými prejavmi orientovanými voči konkrétnym jednotlivcom, alebo sociálnej skupine. Toto správanie je ovplyvnené mnohými faktormi a je výsledkom procesu radikalizácie. Príspevok sa zameriava na definovanie tohto procesu ako i na objasnenie základných faktorov, ktoré odborná literatúra považuje z hľadiska tohto typu sociálno-patologického správania za signifikantné. Ako najvýznamnejšie faktory tak identifikujeme vyznávanie niektorej ideológie, sociálne potreby a ďalšie sociálne faktory. Tieto slúžia na popísanie dispozícií, na ktoré by sa mali odborníci pracujúci s cieľovými skupinami, najmä s deťmi a mládežou zameriavať v rámci najmä preventívneho pôsobenia proti nebezpečným formám sociálno-patologického správania.

Kľúčové slová

Radikalizácia. Extrémizmus. Ideológia. Spoločné potreby. Sociálne faktory.

ABSTRACT

The themes of radicalization and extremism, as well as the consequences of social and cultural circumstances, becomes more and more aware of an increasing number of experts. Extremism as a result of the long-term effect of radical thoughts on an individual is characterized by the use of violence or other violent manifestations directed at particular individuals or social groups. This behavior is affected by many factors and is the result of the

* Mgr. Vladimír Lichner, PhD., Katedra sociálnej práce, Filozofická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Moyzesova 9, 040 59 Košice, Slovenská republika, e-mail: vladimir.lichner@upjs.sk, 055/234 7194

radicalization process. This article focuses on defining the process as well as explaining the basic factors considered by the scientific literature as significant in terms of this type of sociopathological behavior. As the most important factors, we identify the beliefs of some ideology, social needs and other social factors. These are intended to describe the dispositions that specialists working with target groups, especially children and young people, should focus on, in particular, preventive action against dangerous forms of socio-pathological behavior.

Keywords

Radicalisation. Extremism. Ideology. Common needs. Social factors.

Úvod

Javom radikalizácie a extrémizmu ako problémom súčasného sveta a rovnako závažného nielen sociálno-patologického, ale i geopolitického a sociálneho javu sa v posledných rokoch zaoberá množstvo zahraničných, ale i domácich autorov (napr. Schmid 2016). Tieto javy prinášajú do spoločnosti značnú dávku napätia, preto sa i na úrovni jednotlivých krajín touto problematikou zaoberá množstvo odborníkov a to na úrovni viacerých rezortov. Stále je však mimoriadne náročné vedecky zadefinovať javy radikalizácie a extrémizmu, pretože doposiaľ nebola prijatá univerzálna definícia týchto javov. To je spôsobené viacerými faktami. Jedným z nich je to, že konkrétne podoby sa neustále menia, rovnako premenlivé sú i politické, hospodárske a sociálne podmienky jednotlivých krajín, kde dochádza k takýmto prejavom. Tento príspevok sa zaoberá pomenovaním zásadných faktorov, ktoré ovplyvňujú vznik radikalizácie ako na individuálnej tak na spoločenskej úrovni. Pričom máme za to, že vznik konkrétnych prejavov u jednotlivca je stále spôsobený kombináciou uvedených premenných u konkrétneho jednotlivca.

Definičné východiská radikalizácie a extrémizmu

Extrémizmus ako prejav správania je najčastejšie definovaný ako prejav radikalizácie. Ide o správanie, ktoré je v rozpore so spoločenskými normami, najčastejšie je orientované proti skupine či skupinám osôb. Často je motivované politicky, ideologicky či nábožensky. (Davydov, Litvinova 2015) Jav radikalizácie je najčastejšie označovaný ako dynamický a multifaktoriálny proces, ktorého výsledkom je práve extrémistické správanie sa jednotlivcov. Globálne, sociologické a politické faktory vzniku sú rovnako významné ako ideologické a individuálne, ktoré sa taktiež označujú za psychologické. (Schmid 2013) Okrem uvedeného však v teoretickej rovine existuje viacero ďalších definícií radikalizácie, ktoré sa kreovali

v procese historického vývoja, s ohľadom na historické, politické, či globálne premenné, v ktorých ich autori formovali. Z týchto definícií sú najvýznamnejšie nasledovné.

- Pôvodná definícia radikalizácie vytvorená v 70. rokoch 20. storočia, označujúca dynamickú štruktúru sociálnych skupín a postupnú eskaláciu napätia s formovaním násilných (najmä tajných) skupín.
- Radikalizácia ako strategické využívanie moci pre ovplyvňovanie viacerých účastníkov - v prípade tejto definície ide o využívanie vplyvu na viacerých ľudí prostredníctvom predstaviteľov určitej ideológie, smeru, hnutia a pod.
- Radikalizácia ako výsledok interakcie medzi špecifickými sociálnymi skupinami a prostredím alebo interakcií medzi vzájomne nepriateľskými skupinami - tu významnú úlohu zohráva i sociálna exklúzia, nedostatok príležitostí, či pocity strachu, sociálnej nerovnosti a pod.
- Funkcionalisticko-politická radikalizácia prejavujúca sa prípravou a zaväzovaním sa k medziskupinovému konfliktom - tu sa radikalizácia prejavuje zmenami v presvedčení, pocitoch, a správaní, ktoré čoraz viac násilie odôvodňujú a od svojich členov vyžadujú obeť v podobe obraňovania skupiny.
- Radikalizácia ako proces eskalácie vedúci k násiliu - radikalizácia je tu chápaná ako zvyšovanie interskupinového napätia na základe rôznych ideologických, či iných dôvodoch. Tento proces následne vedie k násiliu medzi skupinami, či medzi konkrétnou skupinou a spoločnosťou.
- Radikalizácia ako proces zmeny, vedúci k odhodlaniu používania násilných prostriedkov pri presadzovaní vlastných cieľov - túto definíciu charakterizuje najmä zmena vnímania polarizujúcich názorov a vysvetlenia spoločenských okolností, zároveň prijímanie čoraz radikálnejších názorov. Vyvíja sa najčastejšie z nepriateľstva voči konkrétnym sociálnym skupinám či vrstvám.
- Radikalizácia ako proces zvýšeného používania politického násillia - tu je chápaná ako používanie násillia vedúci k dosahovaniu politických cieľov. (Della Porta, LaFree 2011; Della Porta 1988; Schmid 2013)

Ideológia ako faktor vzniku radikalizácie a extrémizmu

Ako sme už uvádzali, pri vzniku radikalizácie a extrémistického správania zohráva dôležitú úlohu viacero faktorov. Viacero autorov (Davydov 2015) sa zaujíma o ideologické vplyvy. Ideológia je tu vnímaná ako súbor náboženských, národných, politických či iných myšlienok, ktoré môžu mať na vznik radikalizácie a prejavy extrémizmu formatívny vplyv. Ideológia ako

taká je definovaná ako kontroverzný, často nelogický, protirečiaci súbor názorov, myšlienok. (Glazard, Zeuthen 2016). Ideológia často ospravedlňuje extrémistické myšlienky a konanie, rovnako je faktorom pre zvyšovanie intenzity, či foriem takéhoto konania. Zohráva taktiež dôležitú úlohu pre samotného jednotlivca prejavujúceho sa týmto správaním - poskytuje mu vysvetlenie jeho násilného správania, je pre neho silným prvkom, za ktorý sa môže po konaní skryť. Je však zrejmé, že samotná ideológia nie je jediným faktorom vzniku takéhoto správania.

V literatúre sa polemizuje o ďalších faktoroch, ktoré môžu spôsobovať radikalizáciu a extrémizmus. Jednou z uvažovaných príčin sú osobnostné faktory. Napriek mnohým empirickým štúdiám (Davydov 2014) neboli identifikované predpokladané osobnostné faktory, medzi ktoré patrí agresivita, neurotizmus a empatia. Rovnako neboli preukázané ďalšie uvažované faktory týkajúce sa veku, národnosti, mzdy, rodu či vzdelania.

Sociálne faktory vzniku radikalizácie a extrémizmu

Ako sme v predchádzajúcej časti poukázali, ideológia je jedným faktorom, ktorý ovplyvňuje vznik extrémistického správania. Rovnako však neboli preukázané niektoré predpokladané faktory týkajúce sa osobnosti jednotlivca. Viacerí autori sa zhodujú, že pre vznik takéhoto správania sú vysoko významné sociálne faktory. Niektorí autori ich označujú ako faktory prostredia.

K sociálnym faktorom radíme i faktory skupiny. V rámci toho sú vyčleňované **spoločné potreby a motívy**, ktoré riadia jednotlivcov v ich správani. Konkrétne správanie sa tak viaže k napĺňaniu týchto potrieb a motívov, no často na základe skupinového tlaku sa jeho konkrétne napĺňanie vymyká spoločenským normám. (Eliseev, Vicentiy, Gluchich 2017) To môže byť podporené práve ideológiou. Preto skupinové potreby radíme k významným faktorom ovplyvňujúcim vznik radikalizácie a extrémistického správania u jednotlivcov.

Doposiaľ boli identifikované dva významné faktory, ktoré prispievajú k vzniku extrémistického správania u jednotlivcov. Napĺňanie spoločných potrieb a záujmov spoločne s vyznávaním konkrétnej ideológie však ešte neznamenajú, že sa jedinec bude prejavovať konkrétnymi formami sociálno-patologického správania. Mimoriadne dôležitú úlohu tu zohrávajú ďalšie **sociálne faktory**, ktoré niektorí autori (napr. Davydov 2015; Lara-Cabrera, González Pardo, Benouaret, Faci, Benslimane, Camacho 2017) označujú za sociálnu situáciu jednotlivca. Medzi tieto faktory radíme:

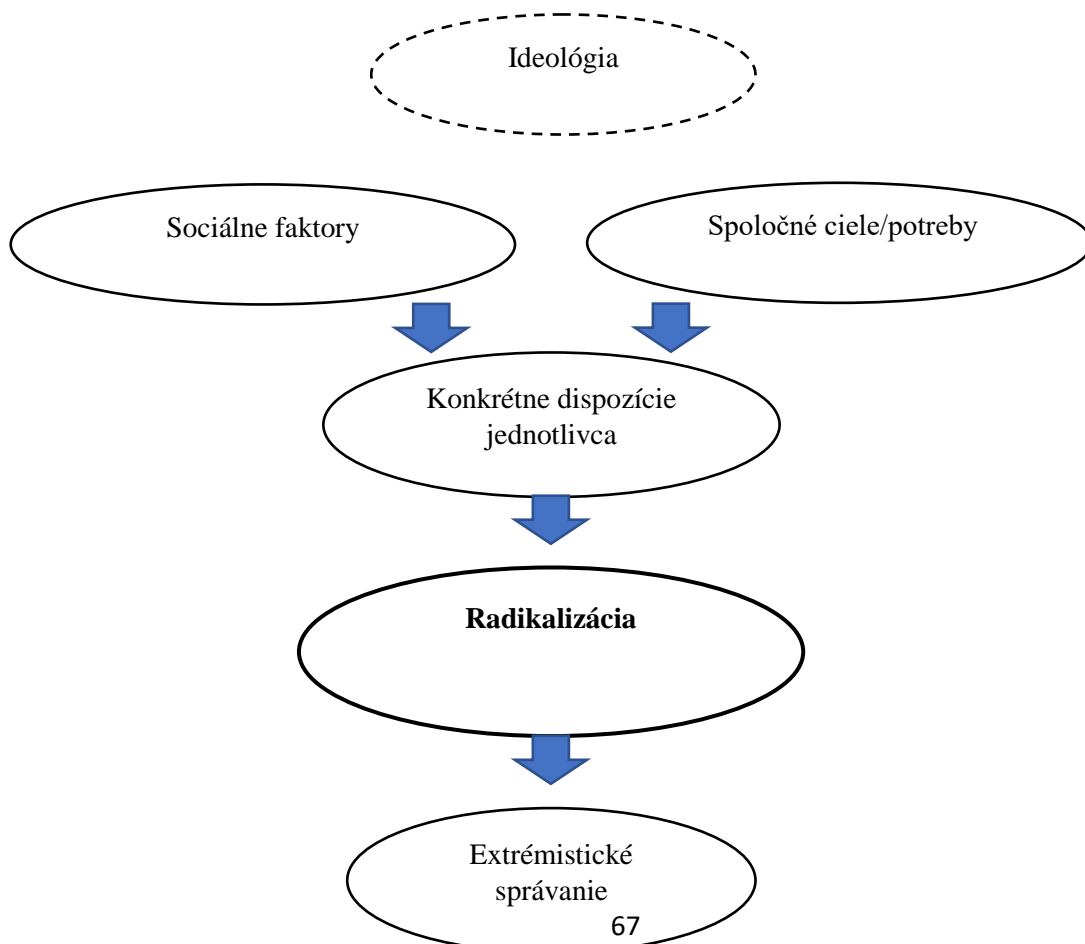
- rodinu - rodinná situácia, pôvod rodiny, rodinná minulosť, rodinný príjem a pod.,

- životnú skúsenosť - orientované na minulosť jednotlivca, jeho životné skúsenosti,
- referenčnú skupinu - sociálna skupina, ktorej je jednotlivec členom,
- spoločný jazyk - ktorým sa jednotlivec, ale i jeho referenčná skupina vyjadruje vrátane používania konkrétnych symbolov, hudby, a pod.,
- propagácia prostredníctvom masovo komunikačných prostriedkov - kedy je násilie a extrémistické správanie rýchlo propagované prostredníctvom rôznych príbehov, alebo prostredníctvom médií.

Tieto faktory stimulujú a posilňujú správanie, ako žiadúce tak i sociálne nežiadúce, vedú k uznávaniu konkrétnych hodnôt, očakávaniam, spôsobom pochopenia sveta. Pri spojení ideológie (akejkoľvek, no v niektorých prípadoch sa stáva, že ideológia nie je vôbec motívom), napĺňania spoločných cieľov a potrieb, ktoré nie sú v súlade s normami a niektorých z uvedených sociálnych faktorov, a **konkrétnych dispozícií** jednotlivca je vysoká pravdepodobnosť, že sa jednotlivec môže radikalizovať a bude sa správať niektorou formou extrémistického správania.

Graficky by bolo možné v predchádzajúcej časti načrtnutú schému zobrazit' nasledovným obrázkom.

Obr. 1 Schéma faktorov ovplyvňujúcich vznik radikalizácie a extrémistického správania

Dispozície jednotlivca k radikalizácii a extrémistickému správaniu

Ako sme znázornili, jedným z významných faktorov vedúcich k radikalizácii a extrémistickému správaniu sú dispozície na úrovni konkrétneho jednotlivca. Tieto dispozície sú v podstate psychologickými faktormi, môžeme ich označiť za **individuálne faktory**, vlastné jednotlivcom, ktorí sa prejavujú takýmto typom nežiaduceho správania. Sú definované ako súbor konkrétnych postojov, ktoré sú nemenné. Dôležitý je tu synergický efekt, keďže sa vyskytujú spoločne. Davydov (2015) identifikoval 11 oblastí, v ktorých je možné tieto dispozície identifikovať. Sú nimi uznávanie kultu moci, pripúšťanie a ospravedlňovanie agresívneho správania, intolerancia k rozdielom, pesimizmus v sociálny systém, strata kontroly a viera v externý pôvod kontroly, snaha o zmenu, cynizmus a deštruktivizmus, ignorovanie a znevažovanie sociálnych noriem, odmietanie vnútornej slobody jednotlivca, snaha o konformitu.

Tieto dispozície sú významné i pre identifikáciu nežiaduceho sociálno-patologického správania, ku ktorému radikalizácia a extrémizmus jednoznačne patria.

Záver

Predstavený príspevok sa primárne orientoval na definovanie sociálno-patologických javov radikalizácie a extrémizmu, ktoré jednoznačne patria k sociálne nežiaducim typom správania. Identifikovali sme významné faktory, ktoré je potrebné zohľadňovať pri identifikácii týchto javov na úrovni konkrétneho jednotlivca, ale i pri práci pomáhajúcich profesionálov s akoukoľvek ohrozenou skupinou. Moderné spoločenské podmienky prinášajú čoraz vyššiu potrebu preventívnej práce, najmä na úrovni sociálnej práce s cieľovými skupinami detí a mladých, ktorých považujeme z hľadiska budúcich dôsledkov za mimoriadne ohrozenú cieľovú skupinu.

Zoznam bibliografických odkazov

DAVYDOV, D. 2014. Extremism among young people and its prevention in educational organization. *Psychological Science and Education*. **2014**(1), 85-99. ISSN 1814-2052.

DAVYDOV, D. 2015. The Causes of Youth Extremism and Ways to Prevent It in the Educational Environment. *Russian Education and Society*. **57**(3), 146-162. ISSN 1060-9393.

DAVYDOV, D. and A.V.LITVINOVA, 2015. Violent Youth Extremism in Russia: State and Prevention. *SSEN Electronic Journal*. **2015**(9). ISSN 1556-5068.

DEAN, G. and G. PETTET, 2017. The 3 R's of risk assessment for violent extremism. *Journal of Forensic Practice*. **19**(2), 91-101. ISSN 2050-8794.

- DELLA PORTA, D. and G. LaFREE, 2012. Processes of Radicalisation and De-Radicalisation. *IJCV*, **6**(1). ISSN 0920-5691.
- DELLA PORTA, D. 2006. *Social Movements, Political Violence, and the State: A Comparative Analysis of Italy and Germany*. Cambridge: Cambridge University Press.
- ELISEEV, S., I. VICENTIIY, and V. GLUCHICH, 2017. Youth Political Extremism: Methods of Early Warning. *Teorija in praksa*. **54**(6), 990-1111. ISSN 0040-3598.
- GLAZZARD, A. and M. ZEUTHEN, 2016 *Violent Extremism. GSDRC Professional Development Reading Pack no. 34*. Birmingham, UK: University of Birmingham.
- LARA-CABRERA, R., A. GONZÁLEZ PARDO, K. BENOURET, N. FACI, D. BENSLIMANE, and D. CAMACHO, 2017. Measuring the Radicalisation Risk in Social Networks. *IEEEAccess*, **2017**(5), 10892-10900. ISSN 2169-3536.
- SCHMID, A.P. 2013. Radicalisation, De-Radicalisation, Counter-Radicalisation: A Conceptual Discussion and Literature Review. Hague: International Centre for Counter-Terrorism.
- SCHMID, A.P. 2016. Research on Radicalisation: Topics and Themes. *Perspectives on Terrorism*, **10**(3), 26-32. ISSN 2334-3745.

EXTRÉMIZMUS A ONLINE PROSTREDIE

EXTREMISM AND ONLINE SPACE

TÓTHOVÁ Lucia*

ABSTRAKT

Príspevok prezentuje teoretickú analýzu zameranú na problematiku extrémizmu, špecificky v online prostredí. Výhody kyberpriestoru, tak ako bežní užívatelia internetu, zúročujú aj extrémistické skupiny. Informačno-komunikačné technológie a sociálne médiá využívajú v snahách šíriť extrémistické myšlienky a radikalizovať. Analýza sa zároveň orientuje na mladých ľudí, ktorí patria k ohrozenej skupine a cieľovej skupine extrémistov, opiera sa o empirické výsledky výskumov realizovaných v danej oblasti, ktorá predstavuje v súčasnosti výzvu pre modernú sociálnu prácu.

Kľúčové slová

Extrémizmus. Mládež. Kyberpriestor.

ABSTRACT

The paper presents a theoretical analysis focused on issues of extremism, specifically in the online environment. Extremist groups, as well as regular internet users, capitalize the benefits of the cyberspace. Extremist groups use information and communication technologies and social media to spread extremist ideas and radicalize. At the same time, the analysis focuses on young people who belong to the endangered group and the target group of extremists. It relies on the empirical results of research carried out in the field, which is currently a challenge for modern social work.

Keywords

Extremism. Youth. Cyberspace.

Žijeme v dobe, keď stopy kybernetiky prenikajú do vedy, techniky, ale i do kultúry nášho každodenného života, myslíme, konáme a komunikujeme v digitálnej podobe. Online priestor má svoje výhody, ku ktorým okrem iného patrí najmä absencia geografických bariér,

* Mgr. Lucia Tóthová, PhD., Katedra sociálnej práce, Filozofická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Moyzesova 9, 040 59 Košice, Slovenská republika, e-mail: lucia.tothova1@upjs.sk

24 hodinová dostupnosť informácií alebo online sociálnych interakcií a anonymita. Vytvoril však aj nové typy rizík a hrozieb. S vysokou a naďalej rastúcou úrovňou prístupu k internetu, rastúcim počtom jeho užívateľov, rozsiahlym šírením online informácií a ľahkej dostupnosti k nim, je dôležité upozorniť na úlohu internetu a online prostredia i v súvislosti s negatívnymi javmi, ku ktorým patrí aj extrémizmus.

Online extrémizmus

I keď autori ako napr. Bláha, Kučera ml. a Kučera st. (2007), ktorí sa pred viac ako desiatimi rokmi okrajovo zaoberali úlohou kyberpriestoru a informačno-komunikačných technológií, považovali šírenie extrémistických ideológií pomocou masovo komunikačných prostriedkov za ojedinelé prípady, dnes výskumníci venujú čoraz väčšiu pozornosť otázkam súvisiacim s online extrémizmom, teroristickou propagandou a radikalizačnými kampaňami (Reardon 2015). V zahraničných podmienkach však koncom 20. storočia McKenna a Bargh (1998) naznačili, i keď v súvislosti s terorizmom, že dochádza k zblíženiu s kybernetickým priestorom. V súčasnosti ide o fenomén, ktorý niektorí autori (napr. Wall 2001) priradujú ku *cyberviolence*, *kybernásiliu*, ale ako uvádza Costello et al. (2016), možno použiť viacero označení ako *online extrémizmus*, *online hate (online nenávisť)* či *cyberhate (kybernenávisť)*. Za online extrémizmus považujeme používanie informačno-komunikačných technológií za účelom vyznávania postojov, ktoré devalvujú ostatných z dôvodu ich náboženstva, rasy, etnickej príslušnosti, pohlavia, sexuálnej orientácie, národnosti alebo iných charakteristík (Hawdon et al. 2014).

Podľa viacerých autorov (napr. Hawdon et al. 2014; Potok 2015) na internete dominuje pravicový extrémizmus, ktorý obyčajne vychádza z viery, ktorá má korene v nadradenosti bielej rasy, rasovej čistote a mužskej dominancii. Skupiny považované za ohrozujúce túto ideológiu (ako rasové/etnické menšiny, prístupovalci, moslimovia, židia, feministky, homosexuáli, federálna vláda, politickí liberáli) sú spoločnými cieľmi nenávisťi.

Vyššie spomenutých výhod online prostredia sú si vedomé i extrémistické skupiny a tento priestor tak plní niekoľko funkcií. Má aspekt financovania, nakoľko môže prilákať poskytovateľov finančných príspevkov, rovnako tzv. zahraničných bojovníkov, čím teda súčasne napĺňa i funkciu náboru. Online prostredie môže napomôcť v komunikácii, logistike a propagande (Burke 2011, in: Conway 2017). Práve využívanie moderných komunikačných technológií (ktoré umožňujú jednotlivcom a skupinám ľahšie sa spájať, uľahčujú nábor), ale i globalizácia (ktorá vedie k novým formám prepojení medzi extrémistickými skupinami), sú charakteristickými znakmi moderného extrémizmu (UNDP in Serbia).

Conway (2002) upozorňuje na päť hlavných spôsobov, ktorými extrémisti využívajú internet.

Ide o:

- získavanie informácií,
- vytváranie sietí,
- poskytovanie informácií,
- financovanie a
- nábor, i keď Rogan (2006) zdôrazňuje, že internet slúži len ako sprostredkovateľ, nie ako priamy spôsob náboru a úplná premena na násilnú ideológiu sa v online izolácii neuskutočňuje.

Podľa Awana (2017) cieľom využívania internetu je radikalizovať, šíriť propagandu a ideológiu online sympatizantom na celom svete. Takýmto online spôsobom je podporovaná podstata extrémistických skupín, získavanie členov, obhajovanie násilia a vytváranie medzinárodných komunít prostredníctvom webových stránok, blogov, chatovacích miestností, diskusných skupín, internetových komunít, online videohier a pod. (Amster 2009; Burris, Smith, Strahm 2000). V tomto kontexte Hawdon, Oksanen, Räsänen (2015) potvrdzujú, že online materiály sú rozširované prostredníctvom všetkých mechanizmov používaných na internete ako webové stránky, blogy, diskusné fóra, spravodajské skupiny, internetové komunity, online videohry. Využívané sú videá, online nenávistné správy a dokonca aj aplikácie (Awan 2017). Nebezpečenstvo sa môže objavovať v podobe od priamych webov extrémistických organizácií po nepriame oslovenie na internetových fórach a tieto spôsoby využívajú pri regrutácii členov alebo pri oslovovaní priaznivcov (Štefančík et al. 2013). Podľa Bergera a Strathearna (2013) v snahách šíriť extrémistické myšlienky a radikalizovať zohrávajú ústrednú úlohu sociálne médiá. Felcan (2016) v tejto súvislosti radí k faktorom, ktoré prispievajú k extrémizmu okrem iného práve internet a jednoduchý prístup k agresívnym stránkam, neschopnosť rodičov kontrolovať voľnočasové aktivity detí, nevhodný vplyv médií.

Príťažlivosť internetu vychádza z jeho širokého dosahu, výhodou sú s ním spojené relatívne nízke náklady, včasnosť a účinnosť, poskytuje určitý stupeň bezpečnosti a anonymity (Jacobson 2010). Tsfati a Weimann (2002) ďalej zdôrazňujú, že internet je extrémne vhodný na účely komunikácie, pretože je decentralizovaný, necenzurovaný, z veľkej časti bez kontroly alebo obmedzenia a umožňuje celosvetový prístup pre súčasných alebo potenciálnych členov extrémistických skupín. Rovnako je možné uvažovať v dôsledku týchto špecifik i o zmenách identity u užívateľov (Lichner, Šlosár 2017), čo môže taktiež prispievať k rozvoju extrémizmu.

Znepokojujúce sú idey pojednávajúce o ľahkej dostupnosti online extrémistického obsahu, ktoré môžu mať silné radikalizačné účinky. Awan et al. (2009) však tvrdí, že väčšina súčasných online extrémistov sa obmedzuje na používanie internetu na podporu a povzbudenie násilného extrémizmu, ale nepredstavuje žiadnu hrozbu „reálneho sveta“. Virtuálne „odvzdušnenie“ alebo „očistenie“ extrémistov kompenzuje ich túžbu konať, pre mnohých predstavuje rozptýlenie túžby po násilnej akcii. Archetti (2015) poukazuje na to, že v skutočnosti je veľký počet ľudí dlhodobo a pravidelne vystavených množstvu online extrémistického obsahu, ale nie sú radikalizovaní. Práve naopak, táto skúsenosť môže dokonca zvýšiť ich odmietavosť voči násilnému extrémizmu, čo možno chápať ako opačný účinok očakávaného a plánovaného. Podľa Conway (2017) bude extrémistický materiál na internete motivovať niektorých ľudí, ale len zriedka sa stane náhradou za sociálny proces radikalizácie. Sageman (2008, in: Conway 2017) naopak tvrdí, že radikalizácia tvárou v tvár už bola nahradená online radikalizáciou. Philips (2016) sa odvoláva na slová amerického neonacistu Jeffa Vossa, ktorý stručne zhrnul dôležitosť internetu pre extrémistické skupiny a poznamenal, že „internet je náš bojový priestor“.

Od inej formy kybernásilia (napr. kyberšikanovania, počítačovej kriminality) sa online extrémizmus odlišuje svojím zameraním skôr na kolektívnu identitu ako na konkrétneho jednotlivca (Hawdon et al. 2014; Hawdon, Oksanen, Räsänen 2015). V súvislosti s online prostredím poukazuje Lee (2006) na afinitu medzi členmi rovnako zmýšľajúcich online skupín, ktorá môže zvýšiť náchylnosť jednotlivcov k normatívnemu vplyvu a povzbudiť ich k tomu, aby upravili svoje názory na očakávania prevládajúce v rámci skupiny. Relatívna anonymita a znížené sociálne signály pri online interakciách môžu ďalej zvyšovať túto náchylnosť, pretože tieto vlastnosti minimalizujú vnímané rozdiely medzi jednotlivcami a podporujú identifikáciu so skupinou a nakoniec podnecujú polarizáciu k extrémnejším pozíciám. V anonymnej sfére internetu dochádza k depersonalizácii, ľudia zapojení do týchto skupín vnímajú seba najmä ako predstaviteľa skupiny a menej ako individualitu. Anonymita, afinita a identifikovanie sa v skupine vedú k ľahkému prijatiu názorov iných.

Mladí ľudia ako cieľ extrémizmu

Online extrémizmus je obzvlášť pozoruhodný pri posudzovaní detí a mladých dospelých. Internet spôsobil revolúciu v sociálnej interakcii a zvyšujúci sa počet mladých ľudí teraz trávi značné množstvo času online (Hawdon, Oksanen, Räsänen 2015). Mládež je považovaná za skupinu, ktorá najväčšmi disponuje schopnosťami pracovať s internetom, avšak s nimi sa objavuje aj jej zraniteľnosť, napríklad v zmysle ťažšieho monitorovania

online správania mladých ľudí (Livingstone, Bober 2004). Costello, Hawdon, Cross (2017) poukazujú na dôvody zacielenia extrémistov na túto skupinu:

- mladí ľudia trávajú viac času online,
- je preto viac pravdepodobné, že narazia na online extrémistický materiál,
- ide o najzraniteľnejšia skupinu,
- mladí ľudia môžu reagovať na takýto materiál inak ako starší.

Mladá generácia patrí medzi prioritné cieľové skupiny extrémistov (Štefančík et al. 2013). Extrémistické skupiny využívajú internetové stránky a stránky sociálnych médií práve s cieľom zamerať sa na mladých citlivých ľudí (Berger 2014, in Awan 2017), nakoľko platformy takýchto médií majú obrovský dosah a publikum (Awan 2017). Časť mladých ľudí nemá vytvorený dostatočne silne ukotvený svetonázor, o politiku sa vôbec nezaujíma, má menej skúseností a porozumenia pre parlamentnú demokraciu, pociťuje sklamanie vo vzťahu k aktuálnym problémom a politickým elitám, má väčší sklon načúvať jednoduché predstavy o riešení zložitých problémov (Štefančík et al. 2013). Extrémistické skupiny sa zameriavajú predovšetkým na takto zraniteľných jednotlivcov, ktorí sú náchylní na jednoduchý svetonázor a jasnú identitu, ktoré môžu skupiny propagovať.

Vo všeobecnosti sa zdá, že extrémistické hnutia ponúkajú tri veci:

- 1) odpovede na otázky existenčného života,
- 2) reakciu na nespravodlivosť a
- 3) pocit príslušnosti (Fermin 2009).

To zodpovedá trom dôležitým dôvodom radikalizácie:

- 1) potrebe zmyslu života,
- 2) odpovedi na (skúsenú) nespravodlivosť a
- 3) potrebe sociálneho začlenenia (Buijs, Demant, Hamdy 2006).

Ak jednotlivci vnímajú tieto veci ako chýbajúce v ich živote, radikálne a násilné extrémistické skupiny sa môžu stať veľmi atraktívne, najmä ak v bežnej spoločnosti neexistujú pozitívne alternatívy (Schils, Verhage 2017). Extrémistické formácie prispôbujú svoje stratégie práve tak, aby nimi oslovili mladých ľudí (Štefančík et al. 2013).

Empirické výsledky zo zahraničia

Oblasti extrémizmu nie je v našich podmienkach v súčasnosti venovaná dostatočná pozornosť, čo sa odráža i v nepostačujúcej miere realizovaných výskumov týkajúcich sa danej problematiky. Autorka sa preto opiera o zahraničné štúdie, ktoré dopĺňajú teoretickú analýzu príspevku.

Hawdon, Oksanen, Räsänen (2015) realizovali výskum zameraný na mladých ľudí vo veku 15–30 rokov, ktorého sa zúčastnilo 3565 respondentov z Fínska, USA, Nemecka a Veľkej Británie. U 42,75% z nich sa preukázalo, že boli vystavení online nenávisným materiálom.

Rozširovanie nenávisného materiálu online sa zrýchľuje pravdepodobne s rastom sociálnych médií, ktoré ponúkajú extrémistickým skupinám nové a inovatívne spôsoby, ako získať väčšie publikum (Costello, Hawdon, Cross 2017). Poukazuje na to zvyšujúci sa počet aktívnych online extrémistických skupín z približne 150 v roku 1996 na 11 500 v roku 2011 (Brown 2009, Chen a kol. 2008, Cooper 2010) ako aj fakt, že v roku 2013 bolo 53% Američanov vo veku 15-30 rokov vystavených materiálom online nenávisť (Hawdon Oksanen, Räsänen 2015); v podobnej vzorke zhromaždenej v roku 2015 to bolo už 63% respondentov (Costello, Hawdon, Ratliff 2016). Costello et al. (2016) poukazujú na 65,4% respondentov zo vzorky 1034 amerických internetových používateľov vo veku od 15 do 36 rokov, ktorí v uplynulých 3 mesiacoch videli alebo počuli nenávisný materiál online.

Zistenia naznačujú, že aj keď je vystavenie nenávisnému materiálu pomerne bežné medzi mladými ľuďmi, mnohí z nich neboli cieľom takéhoto materiálu, keďže napr. v štúdiu Hawdon, Oksanen, Räsänen (2015) išlo o 10,5% respondentov.

Väčšina extrémistického materiálu sa zameriava na sexuálnu orientáciu a etnickú príslušnosť, čo potvrdzujú výskumy Hawdon, Oksanen, Räsänen (2015). 46,3% respondentov v štúdiu Costello et al. (2016) uviedlo, že nenávisný materiál bol rasovo orientovaný, 33% poukázalo na jeho zameranie na sexuálnu orientáciu, avšak aj ostatné skupiny boli častými cieľmi (27,3% - náboženstvo, 20,7% - národnosť a prisťahovalectvo, 20,6% - rod, 19,4% - politika).

Schils, Verhage (2017) realizovali kvalitatívny výskum prostredníctvom 12tich respondentov vo veku 16-24 rokov, ktorí mali extrémistické postoje a stali sa členmi takejto skupiny. Východiskovým bodom radikalizácie pre takmer všetkých respondentov bolo narastajúce vnímanie nespravodlivosti a nerovnosti v spoločnosti. Tieto pocity boli založené na vlastných skúsenostiach respondentov, ako je priama viktimizácia alebo diskriminácia, ale tiež na základe všeobecnejších tendencií. Spoločným menovateľom rozhovorov bolo hľadanie alternatív respondentmi, keď sa im na svoje otázky nepodarilo nájsť vhodné odpovede u tradičných aktérov v spoločnosti. Väčšina respondentov nezačala svoje vyhľadávanie extrémistického materiálu z konkrétnej ideológie, tá bola prijatá až počas samotného vyhľadávania. Na to, že ideológia nie je špecifikovaná na začiatku radikalizácie poukazuje aj Roy (2008), Sageman (2004) či Buijs, Demant, Hamdy (2006). Dôležitú úlohu tu zohráva najmä hľadanie identity a sociálneho začlenenia.

Extrémistické skupiny využívajú ako hlavný prostriedok mobilizácie internet, pričom ich materiál je viditeľný najčastejšie na populárnych stránkach sociálnych médií (Costello et al. 2016). Napriek tomu, že internetové stránky a stránky sociálnych médií oslovujú veľké množstvo ľudí, oslovujú iba tých, ktorí sa už zaujímajú o myšlienky skupiny (Schils, Verhage 2017). Potvrdzujú to výsledky, ktoré poukazujú na 31,8% respondentov (z 1034 internetových užívateľov od 15-36 rokov), ktorí sa zámerne snažili nájsť cestu k negatívnemu materiálu, 17,8% našlo materiál neúmyselne, 14% prostredníctvom priateľa alebo známeho (Costello 2016). Tradičný offline a face-to-face nábor (letáky, plagáty, knižné stánky na podujatiach) je ale stále kľúčový. Internet je dôležité médium, ale ak nie je spojené s offline blízkosťou, online prítťažnosť upadne (Schils, Verhage 2017).

Štúdia Costella, Hawdona (2018) sa usiluje riešiť medzeru v poznatkoch o tvorcoch extrémistického online materiálu. Výskumnú vzorku tvorili Američania vo veku 15 až 36 rokov, z ktorých takmer jedna pätina uviedla, že produkuje online materiál, ktorý iní pravdepodobne budú interpretovať ako nenávisťný alebo ponižujúci. Výsledky tiež poukazujú na to, že muži častejšie tvoria takýto materiál v porovnaní so ženami, ako aj na pozitívnu súvislosť medzi používaním konkrétnych sociálnych sietí a šírením nenávisťného materiálu online. Predpoklad, čím viac bude respondent tráviť čas na internete, tým vyššia bude produkcia nenávisťi, sa nepotvrdil. V skutočnosti, so zvyšujúcim sa časom stráveným na internete, sa znižovala táto pravdepodobnosť. Tento výsledok by mohol naznačovať, že jednotlivci, ktorí trávajú viac času online, sú zameraní na určitý súbor úloh na rozdiel od používania internetu na šírenie nenávisťi. K podobným výsledkom dospeli Costello et al. (2016). Dĺžka času, ktorý respondenti strávili online bol silným prediktorom online vystaveniu sa extrémistickému materiálu. Každá začatá hodina strávená online zvyšovala pravdepodobnosť videnia alebo počutia nenávisťného materiálu, avšak viac ako 3 hodiny denne pravdepodobnosť takéto stretnutia znižovali. Naznačuje to, že k extrémistickému materiálu sa dostanú ľudia krátko po prístupe na internet, a časom sa zjavne cielene nedostávajú na miesta, kde sa extrémistické materiály šíria.

Záver

Extrémizmus a radikalizmus sú predmetom skúmania mnohých vedných odborov. V súčasnosti predstavujú výzvu i pre sociálnu prácu, ktorá dokáže pôsobiť priamo v teréne s konkrétnym mladým človekom, využívaná by mala byť terénna sociálna práca, či jej konkrétnejšia forma streetwork. Je preto potrebné, aby sociálny pracovník pôsobil priamo tam, kde mladí ľudia žijú a stretávajú sa, na sídliskách, koncertoch, štadiónoch, aby sledoval

virtuálny priestor, na základe čoho autorka zdôrazňuje novodobé formy terénnej sociálnej práce – online terénnu sociálnu prácu.

Pri práci s mládežou by nemala chýbať prevencia. V súvislosti s kyberpriestorom by sa sociálny pracovník mohol zamerať na digitálne vzdelávanie, podporu digitálnej gramotnosti, optimálneho využitia informačno-komunikačných technológií.

Nutná je spolupráca medzi sociálnym pracovníkom a ostatnými inštitúciami ako školstvo, polícia, zdravotníctvo. Úlohou sociálnej práce by malo byť poukazovanie na existenciu sociálnych predsudkov a stereotypov v spoločnosti, pracovať s rizikovými skupinami mladých ľudí, využívať *empowerment conversation* (posilňujúce rozhovory). Prostredníctvom realizácie výskumov vyplniť medzeru v oblasti extrémizmu s dôrazom na jeho sociálne aspekty.

Extrémistické správanie predstavuje významnú záťaž života celej spoločnosti. Preto je nutné venovať problematike extrémizmu pozornosť aj vo sfére sociálnej teórie i praxe (Bláha, Kučera ml., Kučera st. 2007).

Zoznam bibliografických odkazov

AMSTER, S.-E. 2009. From Birth of a Nation to Stormfront: A century of Communicating Hate. In: PERRY, B. et al. *Hate Crimes*. Westport, CT: Greenwood Publishing Group, pp. 221-247. ISBN 978-0-275-99569-0.

ARCHETTI, C. 2015. Terrorism, Communication and New Media: Explaining Radicalization in the Digital Age. *Perspectives on Terrorism*. **9**(1), 49-59. ISSN 2334-3745.

AWAN, I. 2017. Cyber-Extremism: Isis and the Power of Social Media. *Society*. **54**(2), 138-149. ISSN 0147-2011.

AWAN, I. et al. 2009. *Radicalisation and Media: Connectivity and Terrorism in the New Media Ecology*. London: Routledge. ISBN 978-0-415-55035-2.

BERGER, J. M. and B. STRATHEARN, 2013. *Who Matters Online: Measuring Influence, Evaluating Content and Countering Violent Extremism in Online Social Networks*. London: ICSR.

BLÁHA, R., M. KUČERA ml. a M. KUČERA st. 2007. Trestněprávní a kriminologická hlediska extremismu. *Kontakt*. **9**(1), 119-136. ISSN 1212-4117.

BROWN, CH. 2009. WWW. HATE. COM: White Supremacist Discourse on the Internet and the Construction of Whiteness Ideology. *The Howard Journal of Communications*. **20**(2), 189-208. ISSN 1064-6175.

BUIJS, F. J., F. DEMANT, and A. HAMDY, 2006. *Strijders van Eigen Bodem: Radicale en Democratische Moslims in Nederland*. Amsterdam: Amsteidam University Press. ISBN 9053569162.

- BURRIS, V., E. SMITH, and A. STRAHM, 2000. White Supremacist Networks on the Internet. *Sociological Focus*. **33**(2), 215-235. ISBN 0038-0237.
- CONWAY, M. 2002. Reality Bites: Cyberterrorism and Terrorist 'Use' of the Internet. *First Monday*. **7**(11). ISSN 1396-0466.
- CONWAY, M. 2017. Determining the Role of the Internet in Violent Extremism and Terrorism: Six Suggestions for Progressing Research. *Studies in Conflict & Terrorism*. **40**(1), 77-98. ISBN 1057-610X.
- COOPER, A. 2010. *Facebook, Youtube +: How Social Media Outlets Impact Digital Terrorism and Hate*. Los Angeles: Simon Wiesenthal Center.
- COSTELLO, M. et al. 2016. Who Views Online Extremism? Individual Attributes Leading to Exposure. *Computer in Human Behavior*. **63**, 311-320. ISSN 0747-5632.
- COSTELLO, M. and J. HAWDON, 2018. Who are the Online Extremists among Us? Sociodemographic Characteristics, Social Networking, and Online Experiences of Those Who Produce Online Hate Materials. *Violence and Gender*. **5**(1), 55-60. ISSN 2326-7836.
- COSTELLO, M., J. HAWDON, and A. CROSS, 2017. Virtually Standing Up or Standing By? Correlates of Enacting Social Control Online. *International Journal of Criminology and Sociology* [online]. **6**, 16-28. ISSN 1929-4409 [cit. 2018-5-26]. Dostupné z: <https://www.lifescienceglobal.com/pms/index.php/ijcs/article/viewFile/4409/2522>
- COSTELLO, M., J. HAWDON, and T. N. RARLIFF, 2016. Confronting Online Extremism The Effect of Self-Help, Collective Efficacy, and Guardianship on Being a Target for Hate Speech. *Social Science Computer Review*. **35**(5), 587-605. ISSN 0894-4393.
- FELCAN, M. 2016. Súčasný pohľad na problematiku extrémizmu v Slovenskej republike. In: LENHART, M., J. ANDRAŠKO a J. HAMULÁK. *Prejavy extrémizmu a národnostnej a náboženskej neznášanlivosti*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, s. 5-13. ISBN 978-80-7160-425-9.
- FERMIN, A. 2009. *Islamitisch en Extreem-Rechtse Radicalisering in Nederland: Een Vergelijkend Literatuuronderzoek*. Rotterdam: Risbo Research Training Consultancy. ISBN 978-90-766-1351-2.
- HAWDON, J. et al., 2014. Victims of Oline Hate Groups: American Youth's Exposure to Online Hate Speech. In: HAWDON, J., J. RYAN, and M. LUCHT. *The Causes and Consequences of Group Violence: From Bullies to Terrorists*. London: Lexington Books, p. 165–182. ISBN 978-0-7391-8896-5.
- HAWDON, J., A. OKSANEN, and P. RÄSÄNEN, 2015. Online Extremism and Online Hate: Exposure among Adolescents and Young Adults in Four Nations. *Nordicom Information*. **37**(3-4), 29-37.
- CHEN, H. et al., 2008. Uncovering the Dark Web: A Case Study of Jihad on the Web. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*. **59**(8), 1347-1359. ISSN 1532-2890.

- JACOBSON, M. 2010. Terrorist Financing and the Internet. *Studies in Conflict & Terrorism*. **33**(4), 353-363. ISSN 1057-610X.
- LEE, E. 2006. When and How Does Depersonalization Increase Conformity to Group Norms in Computer-mediated Communication? *Communication Research*. **33**(6), 423–447. ISSN 0093-6502.
- LICHNER, V. a D. ŠLOSÁR, 2017. *Problematické používanie internetu u adolescentov v kontextoch teórie a praxe sociálnej práce*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. ISBN 978-80-8152-533-9.
- LIVINGSTONE, S. and M. BOBER, 2004. Regulating the Internet at Home: Contrasting the Perspectives of Children and Parents. In: BUCKINGHAM, D., and R. WILLETT, eds. *Digital Generations: Children, Young People and New Media*. London: Routledge, pp. 93-113. ISBN 978-0-805-85980-5.
- McKENNA, K. Y. A. and J. A. BARGH, 1998. Coming Out in an Age of the Internet: Identity “Demarginalization” through Virtual Group Participation. *Journal of Personality and Social Psychology*. **75**(3), 681–694. ISSN 0022-3514.
- PHILIPS, C. 2016. Who is Watching the Hate: Tracking Hate Groups Online and Beyond. PBS [online]. [cit. 2018-05-16]. Dostupné z: <http://www.pbs.org/independentlens/blog/who-is-watching-the-hate-tracking-hate-groups-online-and-beyond/>
- POTOK, M. 2015. The Year in Hate and Extremism. *Intelligence Report* [online]. [cit. 2018-05-08]. Dostupné z: https://www.splcenter.org/sites/default/files/intelligence_report_162.pdf
- REARDON, S. 2015. Terrorism: Science Seeks Roots of Terror. *Nature*. 517(7535), 420-421.
- ROGAN, H. 2006. Jihadism Online: A Study of How Al-Qaida and Radical Islamist Groups Use the Internet for Terrorist Purposes. FFI/Report.
- ROY, O. 2008. Al Qaeda in the West as a Youth Movement: The Power of a Narrative. *CEPS Policy Brief* [online]. (168) [cit. 2018-6-14]. Dostupné z: <https://www.ceps.eu/system/files/book/1698.pdf>
- SAGEMAN, M. 2004. *Understanding Terror Networks*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press. ISBN 978-0-812-23808-7.
- SCHILS, N. and A. VERHAGE, 2017. Understanding How and Why Young People Enter Radical or Violent Extremist Groups. *International Journal of Conflict and Violence*. **11**, 1-17. ISSN 1864-1385.
- ŠTEFANČÍK, R. et al. 2013. *Pravicový extrémizmus a mládež na Slovensku*. Brno: Tribun EU. ISBN 978-80-263-0516-3.
- TSFATI, W. and G. WEIMANN, 2002. www.terrorism.com: Terror on the Internet. *Studies in Conflict & Terrorism*. **25**(5), 317-332. ISSN 1057-610X.
- UNDP in Serbia. *Survey of the drivers of youth radicalism and violent extremism in Serbia* [online]. [cit. 2018-04-14]. Dostupné z: http://www.rs.undp.org/content/dam/serbia/Publications%20and%20reports/English/Resilience/UNDP_SRB_drivers%20of%20youth%20radicalism%20and%20violent%20extremism.pdf
- WALL, D. 2001. *Crime and the Internet*. New York: Routledge. ISBN 978-0-415-24428-5.

MLÁDEŽ OHROZENÁ EXTRÉMIZMOM

YOUTH THREATENED BY EXTREMISM

ŠLOSÁR Dušan*, PLAVNICKÁ Jana*

ABSTRAKT

Príspevok analyzuje situáciu v oblasti radikalizmu a extrémizmu zameraného na mladých ľudí. Existencia radikalizmu a extrémizmu v spoločnosti ohrozuje niektoré skupiny obyvateľstva viac, ako iné. Medzi najohrozenejšie skupiny patria tie, u ktorých chýba kritické myslenie v oblasti politiky a sociálnych vzťahov existujúcich v spoločnosti. Neschopnosť oddelenia nepravdivých informácií alebo domyslenia dôsledkov rýchlych riešení stavia do pozície vhodných adeptov pre extrémistické hnutia.

Kľúčové slová

Mládež. Extrémizmus. Radikalizmus. Faktory a príčiny extrémizmu.

ABSTRACT

The contribution analyzes the situation in the area of radicalism and extremism aimed at young people. Existence of radicalism and extremism in society threatens some groups of the population more than others. The most vulnerable groups include those who lack critical thinking about the policy and social relationships that exist in society. The inability to separate false information or to think of the consequences of rapid solutions puts them in the position of suitable adepts for extremist movements.

Keywords

Youth. Extremism. Radicalism. Factors and Causes of Extremism.

Od začiatku 90. rokov 20. storočia sa na území Slovenskej republiky formuje samostatná extrémistická scéna, ktorá vďaka svojej spolupráci s českými skupinami, a to ako na pravej, tak na ľavej strane politického spektra, má celý rad podobných charakteristík. Vzájomný súboj liberálnej demokracie a antidemokratických aktérov na Slovensku získal

* doc. JUDr. Mgr. Dušan Šlosár, PhD., Katedra sociálnej práce, Filozofická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Moyzesova 9, 040 59 Košice, Slovenská republika, e-mail: dusan.slosar@upjs.sk

* Mgr. Jana Plavnická, Katedra sociálnej práce, Filozofická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Moyzesova 9, 040 59 Košice, Slovenská republika, email: j.plavnicka@gmail.com

špecifickú podobu. Súperia subjekty vytvorené politickou scénou, ktoré majú iné taktiky ale aj iné výsledky, ktoré sa premietajú do politického systému. Tým sa na politickú scénu dostávajú krajne pravicové a krajne ľavicové subjekty, ktoré na politickú scénu prinášajú radikalizmus a extrémizmus. Situáciu v danej sfére dopĺňa náboženský extrémizmus prejavujúci sa najmä prienikom rôznych siekt a radikalizmus spojený s činnosťou občianskych združení v oblasti ekoradikalizmu či radikalizmu v oblasti iných spoločenských vzťahov. Tento priestor získava svojich stúpenčov a sympatizantov. Teda ľudí, ktorí sa stotožnia s myšlienkami, ktoré sú v spoločnosti radikálne alebo až extrémistické.

Súčasná teória extrémizmu identifikuje ako dvoch reálnych opozičných aktérov, ktorí vstupujú do vzájomného súboja, politický extrémizmus a demokratický ústavný štát. Je to produkt historického vývoja liberálnych a demokratických síl. Pre demokratické usporiadanie je z hľadiska teórie extrémizmu charakteristických – nie jeden – ale až osem princípov:

1. ľudské práva,
2. suverenita ľudu,
3. rozdelenie moci,
4. zodpovednosť vlády (voči parlamentu a pod.),
5. zákonnosť správy,
6. nezávislosť súdov,
7. princíp viacerých politických strán,
8. rovnosť šancí strán vrátane slobody opozície (Mareš 2015).

Obdobie dospievania, puberty a adolescencie, je vo vývinovej psychológii vnímané ako obdobie druhého vzdoru (Vágnerová 2012). Súvisí s formovaním identity, s procesom biologického a reprodukčného zrenia, aj so zmenami v myslení dospievajúcich. Prejavuje sa snahou presadiť svoje názory, vymedziť si vlastné miesto vo vzťahu k rodine, rovesníkom, spoločnosti. Vekové ohraničenie obdobia dospievania je veľmi zložitá, na dolnej hranici pozorujeme akceleračný trend skoršieho nástupu biologického aj psychologického dospievania. Špecifikami tohto vývinového obdobia sú spojené aj s osobitosťami spoločenskej situácie, v ktorej mladí ľudia dospievajú. Ide o tieto špecifiká:

- a) **spoločnosť versus osobná identita** – jednou z vývinových úloh dospievania je formovanie identity, pre ktoré je charakteristické experimentovanie, vymedzenie sa voči hodnotám rodičov, spoločnosti a pod. Postoje, ktoré sú v rozpore s hodnotami rodiny či školy, sú práve v tomto vývinovom období veľmi lákavé,
- b) **nedostatok pocitu spolupatričnosti a nenaplnená potreba niekam patriť** – dospievajúci často vyrastajú v neúplných rodinách, chýbajú im zážitky spolužitia vo

funkčných komunitách. Mnohí z nich v školských skupinách zažívajú izoláciu, odmietanie alebo šikanovanie. Preto môžu byť skupiny s radikálnymi alebo extrémistickými názormi pre dospelých kompenzáciou nenaplnenej potreby „zapadnúť“. Posilňuje to aj potreba patriť medzi silných, neohrozených. Extrémistické zoskupenia poskytujú dospelým ochranu a pocit príslušnosti k mocným,

- c) **éra informácií** - súčasná generácia dospelých, generácia nového milénia (často označovaná ako generácia Z, iGeneration, digitálne deti alebo App Generation) žije od raného detstva vo svete technológií. Vedia s technológiami dobre narábať. Pravidelne používajú Internet a sociálne médiá. Digitálne technológie im sprostredkujú významnú časť informácií aj sociálnych kontaktov. Dostupnosť širokého spektra informácií môže byť pre túto generáciu výhodou ale aj ohrozením. Často nemajú dostatočné schopnosti tieto informácie kriticky prehodnocovať a triediť. Na druhú stranu je to generácia, ktorá vyrastala v čase ekonomickej recesie a politickej neistoty spojenej napr. s hrozbou terorizmu. Preto mnohí citlivo vnímajú spochybnenie národnej identity, ohrozenie ekonomickej stability a pod.

V každom vývinovom štádiu života človeka sa môže odohrávať psychosociálna kríza. Psychosociálne krízy nemusia mať negatívny charakter. Môžu byť zdrojom rastu a posunu vpred. Kríza je bodom obratu. V tomto období sa zvyšuje potenciál jednotlivca aj jeho vulnerabilita, zraniteľnosť (Vágnerová, 2012). Proces hľadania vlastnej identity môže zahŕňať aj experimentovanie s alternatívnymi alebo radikálnymi názormi a životnými štýlmi. V súvislosti s hľadaním vlastnej identity rozlišujeme u dospelých štyri rôzne stavy. Kritériom je skutočnosť, či prekonal krízu identity a či prijali určité záväzky dospelosti alebo nie. Ide o tieto stavy identity:

- a) predčasne uzavretá identita – dospelý má ustálený, pevný záväzok, ale dospel k nemu bez prežitia krízy identity, sebaanalýzy, voľby hodnôt. Záväzok je často výsledkom nekritického prijatia hodnôt autority (rodičov, učiteľov),
- b) difúzia identity – dospelý neprešiel krízou identity a nevytvoril si stabilný záväzok. Difúzia identity môže predstavovať konfliktné identifikácie voči viacerým hodnotám alebo osobám. Tie sa môžu prejavovať napr. spoločensky neprijateľnými formami správania,
- c) psychosociálne moratórium – dospelý prechádza krízou identity, skúma, hľadá, formuje svoje ciele, ale ešte nemá ustálený záväzok,

d) dosiahnutá identita – dospelávajúci prešiel krízou identity, procesom sebaanalýzy a voľby hodnôt a má vybudovaný stabilný systém záväzkov (Milo 2004).

Dospelovanie je vekom mnohých možností a príležitostí k experimentovaniu. Časté je aj rizikové správanie, ktoré sa môže prejaviť vo forme nadmerného užívania alkoholu, drog, rizikového sexuálneho správania, ale aj prejavovania radikálnych a extrémistických názorov a správania.

Jednou z dôležitých ľudských potrieb je potreba spolupatričnosti. Správanie jednotlivca je motivované potrebou niekam patriť, mať svoje miesto v skupine, súčasne však každý usiluje o tzv. zdravú nadradenosť (superioritu). Ak tieto dve potreby nie sú naplnené, rozvíja sa cit resp. komplex menejcennosti (inferiority). Dospelávajúci na takú situáciu reagujú hľadaním alternatívnych možností uspokojenia potreby zapadnúť.

Prirodzenou snahou všetkých ľudských bytostí je naplňovať svoje potreby, vrátane potrieb spolupatričnosti a lásky. K naplneniu týchto potrieb môže viesť konštruktívne správanie, ale aj správanie nevhodné, rušivé a neprispôsobivé. Každý jednotlivec má sklon k tomu, opakovať to správanie, ktoré prináša očakávané výsledky. Nevhodné správanie dospelávajúcich je výsledkom chybných záverov a interpretácií sociálnych situácií. Je výsledkom súkromnej logiky, presvedčení o fungovaní spoločnosti, do ktorej sa dospelávajúci snaží začleniť a získať zdravú nadradenosť. Nevhodné správanie je často motivované potrebou niekam patriť, zapadnúť do skupiny. Dospelávajúci nemá rozvinutú schopnosť vybrať si zodpovedné, vhodné správanie na dosiahnutie svojho cieľa (Sokolová 2015). Extrémistické postoje dospelávajúcich sú často nevhodnou formou uspokojovania legitímnych potrieb. Vo všeobecnosti môžeme vymedziť päť cieľov nevhodného správania: získanie pozornosti, boj o moc, snaha o odplatu, tendencia vyhnúť sa neúspechu a hľadanie rozptýlenia.

Najmä prvé tri ciele nevhodného správania nám môžu pomôcť pochopiť, ako sa radikálne či extrémistické postoje, odvíjajú od interpretácie vlastnej sociálnej reality dospelávajúceho. Ak dospelávajúci subjektívne prežíva nedostatok prijatia a pozornosti okolia, môže to kompenzovať kontroverznými symbolmi či vyhláseniami. Nemusí sa s nimi vnútorne stotožňovať. Ale môžu mu zabezpečiť chýbajúcu pozornosť ostatných. Alternatívna ideológia spojená s extrémistickým správaním môžu byť nástrojom uspokojenia potreby získať pozornosť.

Ak dospelávajúci nadobúda presvedčenie, že je ovládaný okolím, ktoré mu nedáva dostatočný priestor pre presadenie vlastných postojov a potrieb, môže prísť k záveru, že zapadne len vtedy, keď sa nedá ovládať. V horšom prípade vytvorí snahu o ovládanie iných. To môže

priniesť inklinovanie k skupinám, ktoré predstavujú pomyselnú moc a silu. Súčasne mu ponúkajú zážitok prijatia a spolupatričnosti. Spolupatričnosť sa prejavuje symbolmi moci, akými sú oblečenie, kult maskulinity, militantné symboly, svastiky, tetovania a pod.

Zážitok poníženia, nedostatku pozitívnych emócií a odmietania vedie u dospievajúcich k chybnému cieľu odplaty. Môže mať podobu psychického, fyzického násilia alebo inej formy násilia. Často je založené na rasovom, etnickom, ekonomickom alebo politickom základe. Domáce prostredie dospievajúcich je často problematické. Majú traumatizujúce skúsenosti nielen z rodiny ale aj zo širšieho sociálneho prostredia. Radikálna či extrémistická skupina im poskytuje prijatie, ale tiež priestor pre naplnenie chybného cieľa odplaty voči spoločnosti alebo jednotlivcom.

Nerovnomerný ekonomický, sociálny a kultúrny rozvoj jednotlivých regiónov, ako aj postupné zakladanie pobočiek radikálnych extrémistických organizácií, môžu ovplyvňovať rozmach prejavov extrémizmu medzi dospievajúcimi. Tieto organizácie majú dobré finančné zázemie, a ponúkajú dospievajúcim to, čo im spoločnosť neponúka bez úsilia, ktoré by museli vynaložiť. Spoločnosť si musí uvedomiť, že ponuky od extrémistických skupín sú pre dospievajúcich často lákavejšie a priamo zohľadňujúce to, čo dospievajúcim chýba. Protiváhu v tejto oblasti by mala vytvárať spoločnosť. Ak táto protiváha chýba, je možné očakávať stále väčší nárast extrémizmu a radikalizmu. Spoločnosť by sa mala zamerať v súlade s koncepciou v boji proti extrémizmu na nasledovné problémy:

- systematické a dôkladné preventívne pôsobenie na všetkých stupňoch základných a stredných škôl,
- vzdelávanie pedagógov, zamestnancov úradov v rámci rezortu ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny, ako aj pracovníkov ostatných rezortov, ktorí participujú na výchove mládeže,
- systematické monitorovanie extrémisticky zameraných jednotlivcov, skupín a hnutí a včasné predchádzanie protiprávnemu konaniu,
- nulová tolerancia pre páchatel'ov trestných činov s extrémistickým prvkom,
- zefektívnenie spolupráce medzi zainteresovanými rezortmi a medzi mimovládnyimi organizáciami na úseku boja proti prejavom extrémizmu,
- zamedzenie prenikania vplyvov extrémizmu zo zahraničia,
- koordinácia aktivít v boji proti extrémizmu so zahraničím, s medzinárodnými organizáciami a politickými orgánmi štátov Európskej únie.

Predchádzanie a eliminácia extrémistických prejavov v spoločnosti je záležitosťou viacerých orgánov, organizácií, inštitúcií. Žiaľ vykonávajú v zverenej oblasti len určité aktivity, ktoré majú charakter čiastkových činností k jednotlivým prejavom rasizmu, xenofóbie, intolerancie alebo potláčaniu základných ľudských práv. Ich aktivity sa vzájomne nedopĺňajú do jedného kompaktného celku pokrývajúceho oblasť boja proti extrémizmu. To vedie k nárastu radikalizácie. Výskumy zamerané na extrémizmus potvrdzujú nárast sympatií časti obyvateľstva k jednotlivým prejavom extrémizmu a k predstaviteľom extrémistických myšlienok. Zvlášť významným sa javí nárast extrémistického myslenia a prejavov u dospievajúcich. Na mieste je otázka, aké systémy práce s dospievajúcimi sú uplatňované a prečo extrémizmus nadobúda stále väčšiu odozvu v ich radoch.

Zoznam bibliografických odkazov

CHMELÍK, J. 2001. *Extremismus a jeho právní a sociologické aspekty*. Praha: Linde. ISBN 80-7201-265-7.

CHMELÍK, J. 2012. *Extremismus*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. ISBN 978-80-7380-376-6.

Koncepcia boja proti extrémizmu na roky 2015-2019 [online]. [cit. 2018-06-10]. Dostupné z: <<https://www.minedu.sk/koncepcia-boja-proti-extremizmu/>>.

MAREŠ, J. 2013. *Pedagogická psychologie*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0174-8.

MESEŽNIKOV, G. a M. VELŠIC, 2017. *Mladí ľudia a riziká extrémizmu*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, ISBN 978-8-89345-65-6.

MILO, D. a spol. 2004. *Rasistický extrémizmus v Slovenskej republike. Neonacisti, ich hnutia a ciele*. Bratislava: Ľudia proti rasizmu. ISBN 80-89149-03-0

MLYNÁRČIKOVÁ, V. a kol. 2009. *Nemaj trému z extrémistu: informáciami proti extrémizmu*. Bratislava: Nadácia otvorenej spoločnosti. ISBN 978-80-970143-1-5.

ORAVCOVÁ, J. 2006. *Vývinová psychológia*. Žilina: EDIS. ISBN 80-8070-510-0.

SOKOLOVÁ, L. 2015. *Čo ma čaká v škole? Adlerovská psychológia v školskej praxi*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave. ISBN 978-80-223-4259-9.

ŠTEFANČÍK, R. a kol. 2013. *Pravicový extrémizmus a mládež na Slovensku*. Brno: Tribun EU. ISBN 978-80-263-0516-3.

UŠIAK, J. a P. NEČAS, 2010. Prejavy radikalizmu a extrémizmu v Slovenskej republike. In *Politické vedy: časopis pre politológiu, najnovšie dejiny, medzinárodné vzťahy, bezpečnostné štúdiá*. 13(3), 84-99. ISSN 1335-2741.

VÁGNEROVÁ, M. 2012. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 5.vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0225-7.

EXTRÉMIZMUS A RADIKALIZMUS U MLADÝCH ĽUDÍ

EXTREMISM AND RADICALISM AMONG YOUNG PEOPLE

ŽIAKOVÁ Tatiana*

ABSTRAKT

Hrozba extrémizmu a radikalizácie mladých ľudí sa v súčasnej dobe pre mnohé krajiny stala rovnako naliehavou a aktuálnou. Nenávistný prejav a intolerancia voči osobe alebo skupine osôb inej rasy, etnika, náboženstva prinášajú so sebou nebezpečenstvo priameho ohrozenia samotného mladého človeka, ako aj riadneho fungovania demokratickej spoločnosti. V tomto kontexte sociálna práca s mládežou je potrebná ako forma prevencie, ktorá by využila už osvedčené preventívne programy pôsobiace na spúšťače takéhoto správania u mladých ľudí.

Kľúčové slová

Extrémizmus. Sociálna práca. Preventívne programy.

ABSTRACT

Extremism and radicalisation of young people is an imminent threat common for many countries. Hate speech behaviour and intolerance towards a person or group of persons with different racial, ethnical, or religious background brings along many negative consequences. Starting with direct menace of any young person resulting in threatening the correct function of democratic society. In this context, social work with youth is required as a form of prevention that would utilize the already certified prevention programs monitoring stimulations and behavioural patterns that could trigger this sort of behaviour of young people.

Keywords

Extremism. Social work. Prevention programs.

Extrémizmus a radikalizmus je v súčasnej dobe pre mnohé krajiny rovnako naliehavým problémom a to bez ohľadu na ich politický a sociálno-ekonomický pokrok. Prejavy nenávisti voči skupinám rôznych rás, národností alebo náboženských vyznaní

* Mgr. Tatiana Žiaková, PhD., Katedra sociálnej práce, Filozofická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Moyzesova 9, 040 59 Košice, Slovenská republika, e-mail: tatiana.ziakova@gmail.com

predstavujú latentnú hrozbu pre každú demokratickú spoločnosť a môžu výrazným spôsobom narušiť stabilitu spoločnosti a vnútroštátny politický systém.

Extrémizmus je priamo produktom demokracie a závisí od usporiadania a stavu spoločnosti. Ak sa v demokratickej spoločnosti začnú prejavovať vnútorné rozpory, je veľká väčšina extrémnych aktivít bezprostrednou reakciou na ne. Za vznikom extrémnych aktivít je často vymedzovaná prítomnosť intolerancie v spoločnosti, ktorá je základom ideológie väčšiny extrémistických skupín (Milo 2005).

V odbornej terminológii pojmi extrémizmus a radikalizmus bývajú často zamieňané. Pri definícii týchto kľúčových pojmov je potrebné povedať, že legálna definícia pojmu extrémizmus v slovenskom trestnom zákone neexistuje. Avšak SR ako demokratický právny štát založený na vládnej práve a univerzálnom systéme základných práv a slobôd reagoval na vývoj verejných politík v oblasti vnútornej bezpečnosti na úrovni EÚ tým, že vypracoval Koncepciu boja proti extrémizmu na roky 2015 – 2019. V rámci dokumentu za extrémne konanie môžeme považovať také správanie, ktoré sa snaží o porušenie alebo odstránenie spoločenského poriadku, resp. vnútroštátneho politického systému. Za ďalšiu charakteristickú črtu extrémistického správania sa považuje snaha o obmedzenie alebo potlačanie výkonu základných práv a slobôd garantovaných ústavou a medzinárodnými dokumentmi pre určité skupiny obyvateľstva s ich špecifickou rasovou, národnostnou, etnickou alebo náboženskou príslušnosťou (Koncepcia boja proti extrémizmu na roky 2015 – 2019).

V Trestnom zákone je pomenované extrémistické konanie ako skupina trestných činov, ktoré sa nazývajú trestné činy s osobitným motívom k akejkoľvek sociálnej skupine. Ide o verbálne, grafické, fyzické alebo iné prejavy so spoločným motívom konania prejavujúcim sa neznášanlivosťou rasovou, národnostnou, etnickou alebo náboženskou voči osobe alebo skupine osôb. (paragraf 140d Trestný zákon č. 300/2005) Treba zdôrazniť, že extrémizmus ako fenomén zahŕňa aj postoje a vnútorné presvedčenie (čo sa týka ideológie, zámerov, akcií) k extrémnym názorom. Avšak to nie je relevantné pre trestné právo, nakoľko jeho zámerom je sankcionovanie už konkrétneho prejavu či konania (Smieško 2017).

Ako vyplýva z prieskumu Agentúry Európskej únie pre základné práva (EU FRA 2009) zameraného na mieru výskytu prípadov diskriminácie a trestných činov z nenávisťi, až 20% Rómov žijúcich na Slovensku sa stalo obeťou rasovo motivovaných útokov (verbálnych alebo fyzických) za posledných 12 mesiacov. Zároveň z výskumu vyplynulo, že veľká väčšina takýchto prípadov nie je ohlásená, alebo nie je kvalifikovaná ako rasovo motivovaná. Práve preto trestné činy extrémizmu majú vysokú mieru latencie, keďže ich nie je možné zachytiť pomocou mechanizmov slúžiacich na zber oficiálnych údajov na účely trestného

konania. A netýka sa to len verbálnych trestných činov na internete, ale aj trestných činov z nenávisti v reálnom svete.

Problematika extrémizmu je rôznorodá a preberá na seba rôzne druhy a podoby. Medzi trestné činy extrémizmu patria okrem vandalizmu, fyzické útoky ale aj nenávistné príspevky (hate speech) a protiprávne prejavy nenávisti (cyberhate) na internete, ktoré je možné zdefinovať ako hanobenie národa a rasy a podnecovanie nenávisti voči určitej špecifickej skupiny ľudí (paragraf 423 a 424 Trestný zákon č.300/2005 Z.z.). V súčasnosti v oblasti trestnej činnosti je tento fenomén najrozšírenejší, a v SR v rámci monitoringu boli zaznamenané správy týkajúce sa nebezpečenstva šírenia extrémizmu na internete. Otvorený priestor internetu a sociálnych sietí je zneužívaný na šírenie rasizmu, xenofóbie a antisemitizmu medzi mladými ľuďmi (Cenkner 2017). Institute of Human Rights vypracovala pre Radu Európy správu s prehľadom národných inštrumentov boja s hate crimes. Zo správy vyplýva, že 25% mladých používateľov dostalo prostredníctvom e-mailu materiály, ktoré obsahovali extrémistické informácie o špecifických skupinách. 16% mladých používateľov internetu napísali pripomienky na internete, ktoré boli nenávistné voči osobe alebo skupine ľudí, z tohto počtu bolo 60% mužov. Monitorovanie rozsahu problému je jednoznačne kľúčové pre pochopenie rozsahu pokrytých lokalít, cieľových skupín, ale je to tiež dôležité pre výber efektívnych spôsobov riešenia problému (Institute of Human Rights 2012). Nenávistný prejav je možné definovať ako prejav obsahujúci prvky nenávisti voči skupine, ktoré sú založené na negatívnych predsudkoch. Následne vo svojich vyjadreniach uráža, napáda, ponižuje a vyzýva k obmedzovaniu práv danej skupiny (Kováčová a kol. 2013). Významným dôvodom je, že šírenie informácií prostredníctvom internetu v sebe prepája anonymizovaný súkromný i verejný priestor s možnosťou prejavovať najrozličnejšie názory.

Samotný pojem radikalizmus je všeobecne používaný v rôznych súvislostiach, pričom radikálnosť ako taká je istým medzníkom medzi demokraciou a extrémizmom. Aktivisti sú označovaní ako radikáli v tom prípade, ak sa svojimi postojmi a názormi pohybujú „na hrane“ zákona a ktorých ciele sú (aj keď s výhradami) spoločensky akceptované (Milo 2005). V tomto kontexte radikalizmus môžeme chápať ako súhrn názorov, myšlienok a prejavov, ktoré priamo či nepriamo vedú k zásadným zmenám v určitých oblastiach v rámci spoločnosti, ale sa nepokúša o zmenu ústavného zriadenia na rozdiel od extrémizmu (Smieško 2017).

Vo viacerých európskych krajinách sa vyskytujú prípady extrémistických skupín, ktorých členmi sú najmä mladí ľudia. Tieto skupiny poskytujú isté výhody pre mladých ľudí a ako vyplýva z pozorovaní, existujú štyri sociálno-psychologické faktory zohrávajúce

ústrednú úlohu členstva v extrémistických skupinách: kríza identity; sociálna identifikácia, hľadania statusu a prijatie alebo podpora pomsty alebo odplaty ako oprávneného cieľa (Bjørgo, Carlsson 2005; Venhau 2010; Bartlett, Birdwell, King 2010; Chowdhury Fink, El-Said 2011). Extrémizmus nie je nevyhnutne, alebo úplne, náboženské, intelektuálne alebo racionálne rozhodnutie. Tento proces má veľký emocionálny rozmer. Hľadanie identity je významným faktorom pre mladých ľudí, ktorí vstupujú do násilnej extrémistickej skupiny alebo mládežníckeho gangu (Bjørgo, Carlsson 2005). V tomto období je pre malých ľudí potreba hľadania vzrušenia, testovania vlastných hraníc a vystavovania sa potenciálne nebezpečným situáciám. Preto sa zapájajú do deštruktívnejších aktivít, napríklad zločin, zneužívanie drog, politický extrémizmus či násilia (Bartlett, Birdwell, King 2010).

V tomto smere je možné badať, že mladí ľudia hľadajú svojich mentorov, ktorí by ich sprevádzali v ich zložitej životnej situácii. Členstvo v extrémistickej sociálnej komunite im vyplní čas a naplní všetky sociálne potreby, avšak to prináša so sebou aj následky, s ktorými mladí ľudia často krát nepočítajú. V procese opustenia takejto skupiny Bjørgo a Carlsson (2005) rozlišujú “push” a “pull” faktory, ktoré robia členstvo v skupine už neatraktívne a nežiadúce. Mladí ľudia to robia zvyčajne preto, lebo pokračujúce členstvo v skupine sa javí ako neatraktívne a zároveň prestalo plniť svoje sociálne a psychologické potreby (push-faktory), zatiaľ čo život mimo skupiny sa javí ako atraktívnejší (pull-faktory). Pripojenie sa k rasistickej skupine je pre mladého človeka vo väčšine prípadov dramatická transformácia spoločenského postavenia a identity. Avšak, opustenie takejto skupiny môže pre niektorých zahŕňať aj strach z negatívnych sankcií zo strany extrémistickej skupiny či ohrozené profesijné možnosti vzhľadom na nadobudnutý status. Okrem toho najdôležitejšie premenné spojené s pripojením sa ku extrémistickej skupine sú vek a pohlavie. Mladí muži (tínedžeri a jednotlivci na začiatku dvadsiateho roka života - adolescenti) sú tí, ktorí sú zvyčajne spájaní s rôznym rizikovým správaním (Silke 2008).

Pochopenie faktorov vstúpenia do extrémistickej skupiny môže byť alternatívnym spôsobom zníženia ich počtu a následných prejavov nenávisťi. V tomto kontexte sociálna práca s mládežou je potrebná ako forma prevencie, ktorá by využila už osvedčené preventívne programy pôsobiace na spúšťače takéhoto správania u mladých ľudí. V nasledujúcej časti opíšeme viaceré spôsoby a metódy prevencie a intervencie v prípade rôznych extrémistických skupín. Mnohé programy založené na týchto prístupoch sa ukázali ako účinné pri prevencii a znižovaní zločinu, vrátane a najmä obzvlášť násilnej trestnej činnosti.

Cieľom týchto programov je hlavne sociálna inklúzia. V doslovnom preklade to znamená zaradenie, zahrnutie a vzhľadom k tomu hlavnými elementmi tohto procesu sú

aktívne zapájanie sa do komunity, rozvíjanie a udržiavanie sociálnych väzieb s ostatnými ľuďmi, zmysel a potreba spolupatričnosti.

Prístupy primárnej prevencie majú samozrejme svoje miesto v rámci opatrení sociálneho začlenenia mládeže, čím sa zabezpečí ich zapojenie do celej občianskej spoločnosti a sú menej zraniteľné voči extrémizmu. V rámci primárnej prevencie preventívne programy sa zvyčajne zameriavajú odrádzať deti a mládež, najmä tie, ktoré sú vystavené vysokému riziku vstupu do extrémistických skupín, naopak intervenčné programy sa vo všeobecnosti zameriavajú na aktívnych členov. Medzi takéto programy patria:

- Aliancia mládeže proti násiliu mládeže (Youth Alliance Against Gang Violence). V rámci komunitného programu je poskytovaná podpora mládeži vo veku 12 až 21 rokov, ktorá je aktívnym účastníkom extrémistických skupín alebo má vysoké riziko účasti v Saskatchewan (Kanada). Cieľom programu je pomôcť adolescentom bezpečne opustiť takéto skupiny alebo naučiť sa brániť náborovým aktivitám. V období od marca 2008 do januára 2011 bolo 86 účastníkov, pričom 12 neukončili program. Zvyšných 74 účastníkov absolvovalo poradenstvo a po ukončení programu už neboli účastníkmi extrémistickej skupiny (www.publicsafety.gc.ca),
- Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention (OJJDP). Model zahŕňa ciele primárnej prevencie pre obyvateľstvo v oblastiach s vysokou kriminalitou a vysoko rizikovým spoločenstvom. V rámci sekundárnej prevencie sa zameriava na ohrozené deti a mládež, ktorým poskytuje vhodné intervenčné služby za účelom predchádzaniu delikventnému správaniu a zapojenia sa do skupín. Terciárna prevencia zahŕňa intervenciu zameranú na aktívnych členov extrémistických skupín so zabezpečením sociálnej reintegrácie do spoločnosti po zadržení vo väzbe (www.ojjdp.gov),
- Výcvik proti násiliu a tréning kompetencií (Anti-Gewalt- und Kompetenz-Training – AKT®) Prostredníctvom výcviku proti násiliu a tréningu kompetencií je poskytovaná pomoc pre mladých ľudí z moslimského prostredia. Cieľom je preventívne zabrániť radikalizácii a začleňovaniu sa do extrémistických skupín. Individuálny tréning pozostáva z 8 stretnutí, do ktorých sa môžu zapojiť aj príbuzní. Tieto tréningy zabezpečujú kontinuitu poskytovania služieb počas tréningov aj po ich absolvovaní (www.violence-prevention-network.de),
- BanHate je inovatívna možnosť zameraná proti vyjadrovaniu nenávisť. Ide o vytvorenú mobilnú aplikáciu ktorá bola uverejnená antidiskriminačným centrom Steiermark. Pomocou tohto softvéru je možné rýchlo a jednoducho nahlasovať prejavy

nenávisti prostredníctvom inteligentného telefónu alebo tabletu, aby sa zabránilo šíreniu extrémizmu na internete (www.banhate.com),

- Poradenské centrum proti extrémizmu je Rakúska celonárodná linka, ktorá zabezpečuje bezplatnú pomoc, osobné poradenské stretnutia a ďalšie vzdelávanie pre mládež. Okrem dištančnej formy pomoci je k dispozícii pojazdný tím, ktorí poskytujú krízovú intervenciu. V rámci ponúkaných workshopov sa zameriavajú na predstavenie základného konceptu extrémizmu a následne dosiahnuť zmenu pohľadu na prejavy extrémizmu a nenávistných prejavov na sociálnych sieťach (www.beratungsstelleextremismus.at).

Z teoretickej analýzy vyplynulo, že existuje mnoho iniciatív na národnej aj miestnej úrovni, ktoré sa zaoberajú prevenciou extrémizmu. Ide o programy zamerané najmä pre mladých ľudí, v spolupráci s niekoľkými subjektmi, s rodinami a členmi komunit. Avšak prezentované programy nie sú napriek svojej efektívnosti v súčasnosti k dispozícii v prevažnej väčšine členských štátov EÚ. Vzdelávanie a sociálna práca s mládežou sú kľúčovými oblasťami, ktoré môžu mladým ľuďom pomôcť predchádzať a odhaľovať extrémistické názory, alebo poskytnúť intervenčné programy zamerané pre aktívnych členov extrémistických skupín so zabezpečením sociálnej reintegrácie do spoločnosti.

Zoznam bibliografických odkazov

BARTLETT, J., BIRDWELL, J. and M. KING, 2010. *The Edge of Violence. A radical approach to extremism*. London: Demos. ISBN 978-1-906693-56-5.

BJØRGO, T. and Y. CARLSSON, 2005. *Early Intervention with Violent and Racist Youth Groups*. Oslo: Norwegian Institute of International Affairs (NUPI), ISSN 0800 – 0018.

CENKNER, M. 2017. *Správa z monitoringu médií so špeciálnym zameraním na prejavy rasizmu, xenofóbie a antisemitizmu za rok 2016*. Bratislava: Slovenské národné stredisko pre ľudské práva. [online]. [cit.2018-25-05]. Dostupné z: www.snslp.sk/.../Správa_xenofobia,_rasizmus,_antisemitizmus_2016_-_finálna_verzia.pdf

CHOWDHURY F. N. and H. EL-SAID, 2011. *Transforming Terrorists: Examining International Efforts to Address Violent Extremism*. New York: International Peace Institute.

INSTITUTE OF HUMAN RIGHTS. 2012. *Young People Combating Hate Speech On-line. Mapping Study on Projects Against Hate Speech Online*. Rada Európy: Štrasburg, [online]. [cit.2018-25-05]. Dostupné z: <https://rm.coe.int/16807023b4>

KOVÁČOVÁ, L., NECHVÁTALOVÁ, L. a Š. VÝBORNÝ, 2013. *Ochrana soukromí versus svoboda projevu médií*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Spisy Právnické fakulty MU, Řada teoretická, Ed. S, č. 442. ISBN 978-80-210-6521-5.

MILO, D. 2004. *Rasistický extrémizmus v Slovenskej Republike*. Bratislava: Ludia proti rasizmu. ISBN 80-89149-03-0. [online]. [cit.2018-25-05]. Dostupné z: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/slowakei/04215.pdf>

SILKE, A. 2008. *Holy Warriors; Exploring the Psychological Processes of Jihadi Radicalization*. *European Journal of Criminology*. 5(1), 99-123, ISSN 1477-3708.

VENHAUS, J. M. 2010. *Why Youth Join Al-Qaeda*. Washington (D.C.): United States Institute of Peace. [online]. [cit.2018-25-05]. Dostupné z: <https://www.usip.org/sites/default/files/SR236Venhaus.pdf>

Koncepcia boja proti extrémizmu na roky 2015 – 2019. Ministerstvo vnútra SR. 2015. [online]. [cit.2018-25-05]. Dostupné z: <https://www.minv.sk/?VRAX&subor=225999>

SMIEŠKO, I. 2017. *Internet a trestné činy extrémizmu*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., ISBN 978-80-7380-691-0

Zákon č.300/2005 Z.z. Trestný zákon, v znení neskorších predpisov.

Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention (2007). Washington (D.C.): U.S. Department of Justice, Office of Justice Programs. [online]. [cit.2018-25-05]. Dostupné z: <https://www.ojjdp.gov/programs/infocus.html>

Youth Alliance Against Gang Violence. [online]. [cit.2018-25-05]. Dostupné z: <https://www.publicsafety.gc.ca/cnt/rsrscs/pblctns/yth-llnc/index-en.aspx>

Anti-Gewalt- und Kompetenz-Training – AKT@. 2018. [online]. [cit.2018-20-05]. Dostupné z: <http://www.violence-prevention-network.de/de/aktuelle-projekte/maximeberlin/123-maxime-berlin/angebote/429-antigewalt-und-kompetenztraining-aktr->

BanHate. 2018. Antidiskriminierungsstelle Steiermark. [online]. [cit.2018-20-05]. Dostupné z: <https://www.banhate.com/>

BERATUNGSSTELLE EXTREMISMUS. Bundesweites Netzwerk Offene Jugendarbeit. [online]. [cit.2018-22-05]. Dostupné z: <https://www.beratungsstelleextremismus.at/info-expertise/fortbildungen/>

DÔVODY VSTUPU MLADÝCH ĽUDÍ DO EXTRÉMISTICKEJ KOMUNITY

REASONS FOR THE ENTRY OF YOUNG PEOPLE INTO EXTREMIST COMMUNITY

*LOVAŠOVÁ Soňa**

ABSTRAKT

Cieľom príspevku je predstaviť dôvody, ktoré vedú mladých ľudí k vstupu do extrémistickej skupiny. Popísať príčiny a faktory, ktoré ich udržujú v extrémistickej skupine. Autorka sa zaoberá možnosťami vstupu sociálnej práce do riešenia problematiky extrémizmu u mladých ľudí. V závere predstavuje metodiku pre overenie výskytu extrémistických sklonov u mladých ľudí.

Kľúčové slová

Extrémizmus. Druhy extrémizmu. Extrémistická skupina. Sklony k extrémizmu.

ABSTRACT

The aim of the paper is to present the reasons that lead young people to join an extremist group. Describe the causes and factors that keep them in the extremist group. The author discusses the possibilities of social work to address the issue of extremism among young people. Finally, it presents a methodology for verifying the occurrence of extremist tendencies in young people.

Keywords

Extremism. Types of extremism. Extremist group. Prone to extremism.

Úvod

Súčasná politická situácia v Európe aj v SR pomohla ukázať na problém, ktorý je v našej spoločnosti prítomný už dlho, avšak bola mu venovaná len okrajová pozornosť. Posledné parlamentné voľby však poukázali na to, že problém s extrémizmom u mladých ľudí tu je a je potrebné zaoberať sa ním. Z pohľadu sociálnej práce je možné nazerať na problematiku

* doc. Mgr. Soňa Lovašová, PhD., Katedra sociálnej práce, Filozofická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Moyzesova 9, 040 59 Košice, Slovenská republika, e-mail: sona.lovasova@upjs.sk

z troch klasických úrovní:

- prevencia – aby bola dobre pripravená, je potrebné vedieť ako systém extrémistických komunít funguje; čo mladých ľudí vedie k tomu, že do takej komunity/skupiny vstúpia; ktoré faktory spôsobujú, že ich extrémistické sklony sa stupňujú a v skupine zotrývajú; zmapovanie správania vedúceho k extrémizmu v cieľovej skupine mladých ľudí;
- intervencia – akým spôsobom sa dá mladým ľuďom pomôcť odísť z tejto komunity; čo im ponúknuť ako vhodnú alternatívu života;
- riešenie dôsledkov – ako krátkodobých alebo individuálnych, tak celospoločenského dopadu.

V tomto príspevku sa autorka zaoberá prvou z uvedených úrovní, konkrétne základným princípom príťažlivosti extrémistických skupín pre mladých ľudí a možnosťami overovania výskytu sklonov k extrémistickému správaniu mladých ľudí.

Extrémizmus – definície a základné rozdelenie

Vo všeobecnosti je extrémizmus spájaný s politológiou a sociológiou. Politologické poňatie vníma extrémizmus ako protidemokratický systémový postoj, ktorý sa prejavuje a spája s konkrétnymi aktivitami. Ich cieľom je ohrozenie a zničenie demokratického systému a snaha nahradiť ho iným štátnym systémom. Z pohľadu riešenej problematiky však vychádzame zo sociologického hľadiska, ktoré chápe extrémizmus ako sociálno-patologické javy, ktoré tvoria organizované skupiny a ich priaznivci. Ich charakteristikou je odmietanie základných hodnôt a noriem spoločnosti, v ktorej fungujú (Milo 2005).

Akčný plán OSN na prevenciu násilného extrémizmu z roku 2015 považuje násilný extrémizmus za rôznorodý jav, ktorý nie je jednoduché definovať. Petričević (2017) hovorí o zložitosti jeho definovania v súvislosti s veľkým množstvom premenných, ktoré je potrebné brať do úvahy, pričom upozorňuje na limity tzv. politickej rétoriky, ktorá podľa neho presadzuje jediný „správny“ profil extrémistov, s čím on nesúhlasí.

Davydov a Khlomov (2017) charakterizuje násilný extrémizmus dvoma základnými znakmi – zaujatie voči akýmkoľvek sociálnym skupinám, ktoré charakterizuje nejaký znak (etnický, náboženský, politický apod.) a výzva k násiliu páchanému na predstaviteľoch danej sociálnej skupiny zahrňujúca spôsobenie telesnej ujmy, poškodenie majetku, morálne poníženie ako aj príprava a účasť na takých aktivitách. Pritom sa tu nezaraďujú formy pokojného protestu, ideologického postupu, svetonázoru či názory, pokiaľ samé o sebe nepredpokladajú využitie násilia.

Milo (2005) rozlišuje tri základné smery extrémizmu:

- pravicovo orientovaný – predstavuje presadzovanie ideí rasizmu, fašizmu, nacizmu a neonacizmu, úzko súvisí s rasistickým extrémizmom;
- ľavicovo orientovaný – predstavuje prevažne anarchistické, antiglobalistické a antikorporativistické idey;
- nábožensky orientovaný – predstavuje náboženské zoskupenia, ktoré ideológiou, a názormi môžu ohrozovať život, zdravie alebo majetok osôb a porušovať všeobecne záväzné právne predpisy.

Nečas a Ušiak (2010) považujú za dôležité v rámci problematiky extrémizmu jeho správne definovanie. Preto hovoria o radikalizme a extrémizme ako dvoch pojmov, ktoré sú v určitých typoch literatúry zamieňané, príp. používané ako synonymá. Rozlišujú preto termín extrémne, ako niečo hraničné, krajné, ktoré súvisí so správaním snažiacim sa o narušenie spoločenského poriadku. Na druhej strane pojem radikálne podľa nich predstavuje aktivity, ktoré smerujú k odhaleniu problému.

Marko (2016) považuje radikalizáciu za určitú vstupnú bránu pre extrémizmus. Uvažuje v intenciách zložitej politickej situácie v SR, ktorú sa niektorí jedinci snažia riešiť rýchlym spôsobom. Murdza (2014) hovorí o radikalizme ako o procese, v ktorom jednotlivec prijíma radikálne názory, postoje, správanie a hodnotenie.

Marko (2016) naznačuje akým spôsobom sa radikalizmus umocňuje prostredníctvom teórií skupinovej identity, keď veľmi vhodne usudzuje, že radikálne myšlienky sa v rámci skupinového fungovania šíria a prijímajú veľmi rýchlo. Zvlášť v určitých sociálnych skupinách.

Z pohľadu riešenej problematiky sa budeme zaoberať pravicovým extrémizmom, ktorý Davydov (2017) označuje pojmom násilný extrémizmus, aj keď je zjavné, že oba pojmy nie je možné synonymizovať. Práve tieto termíny predstavujú z pohľadu sociálnej patológie jav, ktorým je určitý okruh mladých ľudí v SR vysoko ohrozený.

Extrémistická skupina z pohľadu sociálnych skupín – dôvody vstupu

Podstatu zaujímavosti extrémistickej skupiny pre mladých ľudí veľmi dobre zachytili nórski autori Bjørgo a Carlsson (2005). Základná myšlienka totiž spočíva v príťažlivosti sociálnej skupiny pre určitý okruh mladých ľudí. Cieľom budúceho autorského výskumu je okrem iného zistiť, ktoré faktory sú rizikové a spôsobujú to, že práve daný mladý človek vyhladá

(bude vyhľadaný?) a rozhodne sa vstúpiť a začleniť sa do takejto sociálnej skupiny bez vedomia toho, aké hodnoty daná skupina vyznáva a aké ťažké je opustiť ju.

Na základe skúsenosti z praxe v SR je možné len súhlasiť s nóorskymi skúsenosťami, ktoré hovoria o tom, že príťažlivosť sociálnej (extrémistickej) skupiny spočíva predovšetkým v rôznych výhodách, ktoré často zastrešujú sociálne a psychologické potreby, a ktoré ohrození mladí ľudia nemajú sýtené vo svojom primárnom rodinnom prostredí. Predpokladáme, že práve určité sociálne faktory a ich špecifické kombinácie môžu tvoriť veľmi rizikové činitele pre vstup do extrémistickej skupiny.

Bjørgero a Carlsson (2005) uvádzajú určitú typológiu členov extrémistických skupín, pričom pripomínajú, že dôvody vstupu do skupiny ako aj aktivita v skupine je u každého typu odlišná:

- ideologickí aktivisti – len určitá časť mladých ľudí vstupuje do extrémistickej skupiny z politických alebo ideologických dôvodov, extrémistické názory sú poväčšine dôsledkom členstva v skupine. Určitá časť mladých ľudí si však z nejakých dôvodov vyberie extrémizmus ako hnutie, s ktorým sa stotožní na základe nejakého osobného názoru alebo zážitku; v extrémistickej skupine potom zaujímajú miesto vodcov, ktorí aktivizujú ostatných členov skupiny;
- spoločníci – do skupiny ich láka túžba po priateľstve, blízkosti, bezpečí a pocit spolupatričnosti ako aj toho, že niekam patria, že na nich niekomu záleží; sú ľahko manipulovateľní a dajú sa prehovoriť k účasti na násilných aj extrémistických aktivitách v túžbe po prijatí a uznaní skupinou;
- dobrodruhovia – do extrémistickej skupiny vstupujú s vidinou vzrušenia a akcie; priťahuje ich organizácia armádneho typu, uniformy, zbrane a násilie, častokrát sú vnútorne stotožnení s postojmi skupiny už pri vstupe do nej, ba vstup do extrémistickej skupiny môžu vyhľadávať; príčinami môžu byť rôzne osobnostné, skúsenostné či sociálne faktory;
- sociálne frustrovaní - často pochádzajú z problematického rodinného prostredia; môžu mať rôzne traumatizujúce zážitky a skúsenosti, môžu, ale nemusia mať nízke vzdelanie, problémy so zamestnanosťou; môžu mať skúsenosti s násilím, kriminálnymi skupinami; nemusia byť silne ideologicky orientovaní, skôr sú priamo nastavení voči určitým označeným sociálnym skupinám a v skupine môžu vykonávať veľmi násilné aktivity, ktoré im zabezpečujú prestíž.

Z pohľadu ďalšieho výskumného zamerania je pre potreby nášho výskumu najzaujímavejšia skupina - „spoločníci“. Ide o mladých ľudí, ktorí nemusia poznať radikalizmus a extrémizmus, tieto postoje sú im v podstate cudzie, v dôsledku členstva v skupine sa však postupne radikalizujú, je to pre nich prijateľná daň za členstvo v skupine, a postupne dochádza k zvnútorneniu skupinou presadzovaných postojov a hodnôt.

Schubart (2000, in: Štefančík 2013), ktorý je odborník na pravicový extrémizmus v nemecky hovoriacich krajinách vyšpecifikoval na základe viacerých výskumných zistení najčastejšie faktory, ktoré vedú k sklonom k extrémizmu:

- osobná skúsenosť sociálneho vylúčenia v detstve alebo dospievaní;
- rigidný, inkonzistentný alebo konfliktný výchovný štýl;
- skúsenosť s násilím v detstve;
- akceptácia násilia;
- problémové správanie vo voľnom čase;
- deviantná orientácia na uzavreté skupiny;
- tlak okruhu priateľov prispôbiť sa ich videniu sveta;
- problémy v škole, záškoláctvo;
- vysoké nároky okolia a súčasný strach zo zlyhania;
- frustrácia z vlastného spoločenského statusu;
- nedostatok diskurzívnych komunikačných foriem;
- nekritický pohľad na seba pri nízkom sebavedomí.

Sumarizácia týchto faktorov môže byť nápomocná pri tvorbe metodiky pre overenie sklonov k extrémizmu u mladých ľudí.

Diagnostika sklonov k extrémizmu

Problematikou extrémizmu sa výskumne v SR a ČR zaoberali viacerí autori. Niektoré štúdie sú metodologicky na lepšej úrovni, iné ponúkajú skôr zmapovanie situácie na určitej výskumnej vzorke. Za najväčší problém považujeme nejednotnosť a rôznorodosť využívaných metodík, ktoré väčšinou nie sú overené a ide viac-menej o osamelé štúdie, hoci v niektorých prípadoch realizované na veľkej výskumnej vzorke. V každom prípade môžeme konštatovať, že výsledky sú alarmujúce (nielen na základe výskumných zistení, ale napr. v dôsledku výsledkov parlamentných volieb v roku 2016) o čom svedčia zistenia Macháčka (2013). Prehľad výskumov mapovaní realizovaných v SR ponúka Kotvanová (2014). Väčšinou ide o zisťovanie postojov a meranie miery tolerance voči rôznym skupinám

obyvateľstva, ktoré sa niečím odlišujú od väčšinovej populácie. Veľmi prehľadnú metaanalýzu realizovaných štúdií nielen v Európe ponúka Nattke (2009).

Davydov a Khlomov (2017) sa dlhodobo zaoberajú problematikou násilného extrémizmu v Rusku. Na vedeckom základe vypracovali metodiku, ktorou overujú sklony k násilnému extrémizmu u mladých ľudí. Pri tvorbe metodiky vychádzali z viacerých faktorov, pričom sa snažili zachytiť také sklony k extrémizmu, ktoré sú relatívne stabilné v čase.

Opierajú sa o psychologické zvláštnosti detí a mládeže, ktoré sa prejavujú extrémistickým správaním, o metodologické princípy Adornovej teórie autoritárskej osobnosti, o koncepcie Altmayerovej pravicového autoritárstva a empirických výskumov faktorov extrémistického správania. Základnú ideu, ktorá sa dotýka vývoja extrémizmu prevzali z frustrujúcej teórie agresie Millera a Dollarda, z výskumov relatívnej deprivácie Stauffera, Mertona. Opierajú sa o Rotenbergovu teóriu hľadania aktivity, Petrovského teóriu neadaptívnej aktivity a teóriu hľadania pocitov od Zuckermana. Osobnostné základy dispozícií nepriateľstva boli doplnené psychologickými mechanizmami ako formovanie skupinového členstva, kohézia a podpora sebahodnotenia od Tejfela či situačný vplyv od Levina, Zimbarda a Rossa. (Davydov, Khlomov 2017) Vykonaná analýza im umožnila vybrať 11 dispozícií, ktoré sú súčasťou stupnice dotazníka náklonnosti k extrémizmu: kult sily, prípustnosť agresie, intolerancia, konvencionalizmus, sociálny pesimizmus, mysticizmus, deštruktivizmus a cynizmus, nadšenie pre aktivitu, normatívny nihilizmus, anti-introspekcia, konformita. Dotazník sa skladá zo 69 položiek, na ktoré respondenti odpovedajú na škále súhlasu-nesúhlasu. (Davydov, Khlomov 2017)

Práve táto metodika môže byť pre podmienky SR veľmi inšpirujúcou a preto v ďalšom kroku plánujeme po súhlase od jej autora jej prípravu a overenie pre podmienky využitia v cieľovej skupine mladých ľudí. Dôraz by mal postavený na identifikáciu sociálnych faktorov, ktoré je možné eliminovať prostredníctvom sociálnej práce.

Zoznam bibliografických odkazov

Akčný plán OSN na prevenciu násilného extrémizmu, 2015.

BJØRGO, T. and I. CARLSSON, 2005. Early Intervention with Violent and Racist Youth Groups. *Norsk Utenrikspolitisk Institutt*. 677. ISSN 0800-0018.

DAVYDOV, D. G. and K. D. KHLOMOV, 2017. *Violent Extremism Dispositions Scales –VEDS. Questionnaire for the Diagnosis of Violent Extremism Attitudes* [online]. Dostupné z: <https://ssrn.com/abstract=3069902>

- KOTVANOVÁ, A. 2014. *Podhubie extrémizmu na Slovensku vo svetle najnovších výskumov*. [online]. Dostupné z: <http://narodnaosveta.sk/socialna-prevencia/bulletin-podhubieextremizmu>
- MACHÁČEK, L. 2013. Vzťah slovenských občanov a mládeže k pravicovému extrémizmu. In: *Pravicový extrémizmus a mládež na Slovensku*. Brno: Tribun EU, s. 37-91. ISBN 978-80-263-0516-3.
- MARKO, M. 2016. Extrémistická skupina a jej aktivity - objekty kriminálno-polícijného poznávania. In: RAPČAN, J. a M. MARKO. *Možnosti poznávania kriminálneho extrémizmu*. Bratislava: Centrum polygrafických služieb MV SR, s. 111-118. ISBN 978-8-8054-685-4.
- MILO, D. 2005. *Rasistický extrémizmus v Slovenskej republike*. Bratislava: Ľudia Proti Rasizmu. ISBN 80-89149-03-0.
- MURDZA, K. 2014. Násilná radikalizácia –vstupná brána terorizmu. In: *Spoločnosť proti terorizmu*. Plzeň: Aleš Čeněk. ISBN 978-80-7380-546-3.
- NATTKÉ, M. 2009. *Rechtsextreme Einstellungen von BerufsschülerInnen. Eine empirische Untersuchung*. [online]. Dostupné z: http://www.weiterdenken.de/sites/default/files/studie_rechtsextremismus_berufsschule_wd_v2.pdf
- PETRIČEVIČ, V. 2017. Komparatívny pohľad na násilný extrémizmus. In: NOCIAR, T. *Mládež a extrémizmus*. Bratislava: IPMD, s. 7-8. ISBN 978-80-97095-3-8.
- ŠTEFANČÍK, R. 2013. Teoretické východiská výskumu politického extrémizmu. In: *Pravicový extrémizmus a mládež na Slovensku*. Brno: Tribun EU, s. 12-36. ISBN 978-80-263-0516-3.
- UŠIAK, J. a P. NEČAS, 2010. Prejavy radikalizmu a extrémizmu v Slovenskej republike. *Politické vedy/Political Sciences*. **13**(3), 84-99. ISSN 1335-2741.

ZMYSEL ŽIVOTA ADOLESCENTOV A EXTRÉMIZMUS

THE MEANING OF LIFE FOR ADOLESCENTS AND EXTREMISM

GREŇOVÁ Katarína*, ŽIAKOVÁ Eva*

ABSTRAKT

Predkladaný článok sa venuje problematike prejavov rizikového správania adolescentov vo vzťahu k zmyslu života. Cieľom je poukázať na jednu z možných príčin rizikového správania – nízku úroveň zmyslu života, prípadne až existenciálnu prázdnotu. Poznanie zmyslu života je veľmi dôležité u mladých ľudí, u ktorých práve v čase dospievania dochádza k poznávaniu a vytváraniu vlastných hodnôt, hodnotových rebríčkov, a ktorí sa pokúšajú nájsť vlastný zmysel života. Ešte dôležitejšie je to u mladých ľudí, u ktorých sa prejavilo rizikové správanie, medzi ktoré patria aj extrémistické prejavy.

Kľúčové slová

Extrémizmus. Logoterapia. Rizikové správanie. Zmysel života.

ABSTRACT

The article is dealing with the problematics of manifestation of risk behavior in the adolescents' relationship to the meaning of life. The goal of this article is to highlight one of the probable causes of the risk behavior – the low level of the meaning of life, in some cases even existential vacuum. Knowing the meaning of life is very important with young adolescents, who create their own values, value hierarchies and are trying to find the meaning of their own life. It is even more important with young people, who demonstrated a risk behavior along with extremist manifests.

Keywords

Extremism. Logotherapy. Risk behavior. Meaning of life.

* PhDr. Katarína Greňová, Katedra sociálnej práce, Filozofická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Moyzesova 9, 040 59 Košice, Slovenská republika, e-mail: grenovak1@gmail.com

* prof. PhDr. Eva Žiaková, CSc., Katedra sociálnej práce, Filozofická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Moyzesova 9, 040 59 Košice, Slovenská republika, e-mail: eva.ziakova@upjs.sk

Úvod

Spoločenské, kultúrne a politické zmeny po roku 1989 priniesli so slobodou aj nové problémy, ktoré sa dotýkajú ako života jednotlivcov a rodín, tak i života spoločnosti. Dospievajúci a mladí ľudia sú predovšetkým zo strany médií konfrontovaní s mnohými názormi a situáciami, ktoré nie vždy vedú správne posúdiť a vyhodnotiť. Výsledkom sú čoraz častejšie prejavy rizikového správania – zneužívanie návykových látok, kriminalita, šikanovanie či extrémistické, hazardné a sektárske aktivity. Problematike extrémizmu sa venujú mnohé spoločenskovedné odbory, v teoretickej i praktickej rovine sa skúmajú dôvody, príčiny extrémistického správania, i jeho dôsledky. Ako uvádza Nociar (2017) z mladých ľudí sa stávajú extrémisti, pretože hľadajú tri základné ľudské potreby – vlastnú identitu, pocit spolupatričnosti ku komunite a zmysel života. My sme sa zamerali na problém extrémizmu ako jedného z prejavov rizikového správania adolescentov práve z pohľadu zmyslu života.

Teoretické východiská zmyslu života

Potreba zmyslu života patrí k základným potrebám ľudského života. Pri zvažovaní zmyslupnosti celého života nezáleží ani tak na tom, aký dlhý bol tento život, ako skôr na tom, o čo v ňom vlastne išlo. Fenomén zmyslu života a prežívania životnej zmyslupnosti je zložitý a dosť ťažko postihnuteľný mimo pojmového sveta ľudského individua (Filípková 2011).

V literatúre sa nachádza viac významových definícií pojmu zmysel. Halama (2007) hovorí o dvoch významoch slova, z ktorých prvý sa týka **chápania a vyjadruje poznanie, pochopenie a interpretáciu nejakej veci**, druhý sa týka **dôležitosti a závažnosti** a používa sa ako vyjadrenie relevantnosti. Křivohlavý (2006) zmysel vymedzuje tiež z dvoch pohľadov, keď prvý hovorí o zmysle ako význame a druhý pohľad vníma zmysel ako vyjadrenie účelu, zámeru. Halama (2007) uvádza, že slovo zmysel sa používa v mnohých významoch a súvislostiach, ktoré sa dajú rozdeliť do dvoch zastrešujúcich skupín, t. j. **elementárneho a ontologického** prístupu. Žiaková a Panáček (2013) uvádzajú, že napriek intenzívnemu záujmu Frankla o zmysel života, on sám nevytvoril žiadnu definíciu zmyslu života. Podľa Tavela (2004) Frankl obhájil otázku zmyslu ako hlboko ľudskú a zároveň ako prejav zrelosti človeka. Zmysel videl v jeho rýdzo časovej konkrétnej forme i v jeho eschatologicko-religióznej perspektíve. Reker a Wong (in: Žiaková, Panáček 2013) publikovali ako jedni z prvých definíciu zmyslu života, keď zmysel považovali **za najväčšiu hodnotu, ktorú jedinec pripisuje udalostiam v živote a zároveň aj vlastnej existencii**. Reker následne definoval zmysel života **ako cieľ a smer života a tiež ako poriadok a dôvody jedinca pre vlastnú existenciu**. R. W. Firestone, L. A. Firestone a J. Catlett (in: Žiaková, Panáček 2013)

k takejto definícii pridali noetickú dimenziu, vnímajúc zmysel života ako súčasť dobrého človeka, ktorého životným cieľom je hľadanie a rozvoj zmyslu pre posvätné, rozvoj skúsenosti v duchovnej oblasti a objavovanie existencie života. Ako uvádzajú Tavel (2004a), Frankl (1996, 1997, 2005, 2007), Navrátil (2001), Müller de Morais (2015) a mnohí ďalší, **človek je vo svojej podstate charakterizovaný vôľou ku zmyslu**, ktorá je zápasom o nájdenie a naplnenie svojho životného obsahu. Vôľa ku zmyslu je vôľa vnímať, vyčítať zmysel v okolí a interpretovať prvky podnetov do zmysluplných celkov.

Frankl (in: Halama 2007) chápal utváranie zmyslu ako proces objavovania hodnôt v konkrétnych životných situáciách, čo znamená, že človek v situácii, ktorá vyžaduje nájdenie zmyslu, hľadá určitú hodnotu, určitú interpretáciu danej situácie a cieľ, ktorý má realizovať. Hodnoty sú vnímané ako platné nielen pre konkrétneho človeka v konkrétnej situácii, ale aj ako univerzálne, opakujúce sa v určitých situáciách. Hodnoty sú síce prežívané subjektívne, avšak vznikajú v kontakte s objektívnou realitou. Človek musí nájsť v danej situácii takú hodnotu, ktorá dostatočne zodpovedá realite a ktorá umožňuje adaptívne správanie. Popielski (2005) hovorí, že život ľudí, ich existencia, prebieha nielen v chápaní funkcií psychiky či vo vzťahu k civilizačnému komfortu, ale aj v sociálnom a kultúrnom živote a v kontexte nimi navrhovaných hodnôt (in: Žiaková a Kubičárová 2009).

Prvou skupinou sú **tvorivé hodnoty**, medzi ktoré môžeme zaradiť zameranie sa na prácu, na nejaké dielo, službu Bohu. Tvorivé hodnoty sa netýkajú len tvorenia a vynájdenia niečoho veľkého, týkajú sa i situácií, keď človek svojim postojom prispeje k uchovaniu nejakej hodnoty či myšlienky (in: Tavel 2004a). **Zážitkové hodnoty** sa uskutočňujú v prežívaní niečoho – napríklad v ponorení sa do krásy prírody, alebo umenia. K najdôležitejším zážitkovým hodnotám patrí láska, stretnutia s inými ľuďmi a prežívanie vzťahov. Jedná sa o hodnoty, ktoré súvisia s našou emocionalitou, spôsobujú človeku radosť a spríjemňujú mu život (Längle 2002; Kosová 2014). Život môže byť zmysluplný aj vtedy, keď nie je ani tvorivo plodný, ani bohatý na zážitky. Existuje totiž ďalšia skupina hodnôt, ktorých realizácia spočíva v tom, ako sa človek stavia k obmedzeniam svojho života. Je to postoj jednotlivca k situáciám, ktoré nie sú ani príjemné ani tvorivé. Človek tieto udalosti nemôže nijak ovplyvniť, ale môže k nim zaujať rôzny postoj. Práve v prežívaní týchto obmedzení sa človeku otvára špecifická oblasť hodnôt, ktorá určite patrí k hodnotám najvyšším. Sú to **hodnoty postojové** (Tavel 2004a). Práve uvedomenie si týchto hodnôt je prínosom pri práci s klientom, ktorý sa nachádza v nepriaznivej sociálnej situácii.

Ak u človeka prevláda dlhodobejšie nenaplnenie túžby po zmysle, vzniká existenciálna prázdnota – existenciálne vákuum, ktoré je podľa Frankla v pozadí mnohých

psychických ťažkostí (Košč 2003; Bačová 2006). Existenciálna frustrácia postihuje ľudí mnohých súčasných kultúr a národov. Je charakteristická prežívaním prázdnoty a nezmyselnosti, ale aj sklamaniami zo straty hodnôt, túžbou po osobnom naplnení i hladom po spiritualite. Frankl spájal vznik existenciálneho vákua s tým, že sa človek vymanil z ríše inštinktov a opustil tradície vlastnej kultúry. Z týchto dôvodov mu inštinkty nehovoria, čo musí robiť a tradície, čo by mal robiť a človek nevie, čo chce, dokonca ani to, čo by mal chcieť. Preto sa ľudia utiekajú ku konformizmu alebo podliehajú totalitarizmu, čo Frankl (1997) vnímal ako rezignáciu na vlastnú zodpovednosť za život, ktorý človek prežíva (in: Navrátil 2001).

Rizikové správanie adolescentov

Práve pocit prázdnoty a nezmyselnosti života je špecifikom dnešnej doby aj u dospievajúcich, ktorých rodičia zahrnuli materiálnym bohatstvom, avšak bez ozajstných hodnôt a bez hľadania konkrétneho zmyslu svojho života. Záujem rodičov si často vynucujú správaním, ktoré prekračuje hranice zaužívaných spoločenských noriem.

León, Carmona a García (2010) konštatujú, že dospievanie je okrem iných špecifik typické tým, že sa začínajú prvýkrát objavovať, ale aj rozvíjať rôzne formy rizikového správania a dospievajúci sa správajú oveľa častejšie rizikovo, než dospelí. Problematikou rizikového správania sa už od sedemdesiatych rokov 20. storočia zaoberali severoamerickí autori, predovšetkým Richard Jessor (1977, 1998), ktorý uskutočnil rozsiahly výskum správania mladých ľudí vo veku 14 – 22 rokov vo vzťahu k psychosociálnemu vývinu v adolescencii (in: Hamanová, Csémy 2014). Ukázal, že ide predovšetkým o niekoľko okruhov rizikového správania, ktoré je súčasne správaním problémovým: zneužívanie návykových látok, poruchy správania a delikvencia a rizikové sexuálne správanie, predovšetkým predčasný sex. Štatistickými analýzami preukázal, že na jednej strane sa tieto rôzne prejavy často vyskytujú spoločne, jednak majú rovnaké príčiny, rovnaké rizikové i ochranné faktory.

Podľa Širůčkovej (2012) rizikové správanie možno najvšeobecnejšie charakterizovať ako také správanie, ktoré má negatívne dôsledky na fyzické či psychické fungovanie človeka, a ktoré je nejakým spôsobom ohrozujúce aj pre jeho okolie. Predstavuje kategórie rôznych typov správania, ktoré sa pohybujú na škále od extrémnych prejavov správania považovaného za bežné (napr. prevádzkovanie adrenalínových športov) až po prejavy správania na hranici patológie (napr. abúzus návykových látok, samovražedné pokusy). Dolejš (in: Štefková, Dolejš 2010, s. 24) definuje rizikové správanie ako „správanie jednotlivca alebo skupiny,

ktoré spôsobuje preukázateľný nárast sociálnych, psychologických, zdravotných, vývinových, fyziologických a ďalších rizík pre jednotlivca, jeho okolie i pre spoločnosť“. Miovský a Zapletalová (in: Čerešník, Gatial 2014) definujú rizikové správanie ako súbor fenoménov, ktorých existenciu a dôsledky je možné podrobiť vedeckému skúmaniu a ktoré možno ovplyvňovať preventívnymi a liečebnými intervenciami. Do konceptu rizikového správania zaraďujú šikanovanie a násilie, záškoláctvo, látkové a nelátkové závislosti, sexuálne rizikové správanie, delikvenciu, týranie, zneužívanie, prejavy rasizmu, xenofóbie, intolerancie a pod.

Aktuálne je pravdepodobne najvyčerpávajúcejšie vymedzenie rizikové správania podľa Nielsen Sobotkovej a kol. (2014), ktorá operuje so 14 kategóriami od klasických foriem rizikového správania ako sú klamanie, závislosti, šikanovanie až po rizikové správanie v doprave, extrémistické správanie či intoleranciu (in: Čerešník 2016).

V súvislosti s problémovým správaním Jessore a Jessore v roku 1977 (in: Širůčková 2012) popísali syndróm rizikového správania (risk-behavior syndróm - RBS, problem behavior syndróm -PBS). Syndróm rizikového správania poskytuje široký pohľad do celej sledovanej problematiky, pričom sa vyznačuje vysokou systematickosťou a previazanosťou jednotlivých skupín premenných. V odbornej literatúre sa jedná o teoretický koncept, ktorý obracia pozornosť k celej vyvíjajúcej sa osobnosti adolescenta, nie iba k jednotlivým prejavom (Širůčková 2012).

Dolejš (2010) rozdeľuje fenomén rizikového správania do nasledujúcich skupín:

- ✓ (zne)užívanie legálnych a nelegálnych látok,
- ✓ kriminalita,
- ✓ šikanovanie, nepriateľstvo a agresívne správanie,
- ✓ rizikové sexuálne aktivity,
- ✓ školské problémy a priestupky,
- ✓ extrémistické, hazardné a sektárske aktivity,
- ✓ ostatné formy rizikového správania (in: Zemanová a Dolejš 2015, s. 37).

Hoci Čerešník a Gatial (2014) uvádzajú ako najčastejšie prejavy rizikového správania v dospelujúcej populácii na Slovensku a v Čechách užívanie psychoaktívnych látok (najčastejšie alkohol, tabak, marihuana), agresívne správanie a šikanovanie, krádeže, záškoláctvo a predčasné skúsenosti so sexom, v posledných rokoch sa čoraz častejšie stretávame s extrémistickým správaním adolescentov.

Extrémizmus

Ako konštatuje Patyi (2011), dnes neexistuje odbor, ktorý by sa nezaoberal problematikou extrémizmu hoci len okrajovo. Z toho dôvodu existujú rôzne interpretácie pojmu, od politologických, historických či sociologických. V Konceptii boja proti extrémizmu (2015) sa za extrémizmus považujú verbálne, grafické, fyzické alebo iné aktivity spojené spravidla s vyhraneným ideologickým alebo iným kontextom, ktoré vyvíjajú jednotlivci alebo skupiny osôb s názormi výrazne vybočujúcimi zo všeobecne uznávaných spoločenských noriem so zreteľnými prvkami intolerancie, najmä rasovej, národnostnej, náboženskej alebo inej obdobnej neznášanlivosti, ktoré útočia proti demokratickým princípom, spoločenskému usporiadaniu, základným ľudským právam, životu, zdraviu, majetku alebo verejnému poriadku. Za ďalšie charakteristické znaky extrémizmu sa považuje snaha o obmedzenie, potláčanie, znemožnenie výkonu základných práv a slobôd pre určité skupiny obyvateľstva definované ich pohlavím, národnosťou, rasou, etnikom, farbou pleti, vierovyznaním, jazykom, sexuálnou orientáciou, príslušnosťou k spoločenskej triede, majetkom, ako aj používanie fyzického násillia či hrozba použitia násillia namiereného voči názorovým či politickým oponentom alebo ich majetku. Extrémizmus sa delí na pravicový, ľavicový, náboženský a extrémizmus zameraný na jednu otázku (ekologický, separatizmus a pod.) (Vláda SR 2015).

Podľa Dolejša (2010) môžeme extrémizmus môžeme hodnotiť takto:

- a) nie je javom novým,
- b) nie je javom výnimočným,
- c) má rôznu intenzitu,
- d) existuje vo všetkých krajinách,
- e) vychádza z rôznych tradícií,
- f) má rôznu formu a podobu.

Pod tento pojem sú zahŕňané rôzne prejavy: fašizmus, antisemitizmus, náboženský a kultúrny fanatizmus, rasizmus a ďalšie (Vykořalová 2001).

Charvát (2007, s. 123) upozorňuje najmä na fakt, že „aj keď sú radikálne ideológie v prvom rade záležitosťou politickou, svoje rozšírenie dosahujú často aj vďaka prieniku do subkultúr mládeže (in: Patyi 2011). Podľa štatistík za rok 2015 boli páchatelmi trestných činov extrémizmu v SR až v polovici prípadov osoby vo veku 18 – 25 rokov. Najčastejším spôsobom páchania skutkov bolo konanie v prostredí internetu tak, že osoby verejne prejavovali sympatie k rôznym hnutiam potláčajúcim základné práva a slobody formou podpory a propagácie týchto hnutí, prípadne dochádzalo k hanobeniu rasy, národa

a presvedčenia (Vláda SR 2015). Podobná situácia je aj v ČR, keď v r. 2008 bolo z 217 páchatel'ov trestných činov s extrémistickým podtextom bolo 29,8 % adolescentov (Dolejš 2010, s. 74).

V r. 2009 bol na Slovenku uskutočnený výskum zameraný na prejavy intolerancie, násilia a extrémizmu u mladých ľudí vo veku 13 až 18 rokov. Výskumnú vzorku tvorilo 1158 žiakov základných a stredných škôl. Prejavy intolerantného zmýšľania mladých ľudí voči niektorým skupinám boli vo výskume sledované pomocou otázky zameranej vnímanie odlišných jedincov. Ukázalo sa, že najväčšie výhrady mali opýtaní voči ľuďom, ktorí majú inú sexuálnu orientáciu (37,6 %). Respondentom by taktiež veľmi vadilo, ak by ich kamarát či kamarátka bol/a mentálne postihnutý/á (27,7 %), ak by bol/a utiahnutý/á a tichý/á (24,4 %), mal/a iné názory na život (16,5 %), mal/a určité fyzické postihnutie (15,2 %), bol/a inej rasy (13,6 %) alebo nemoderné oblečenie (11,7 %). Menšie výhrady by deti a mladí ľudia mali, ak by ich kamarát či kamarátka trpel/a nadváhou (8,0 %), ak by bol/a iného náboženského vyznania 7,0 %), ak by uznával/a iné kultúrne zvyky (6,9 %), prípadne by bol/a inej národnosti (6,5 %). Najmenej by mladým ľuďom prekážalo, ak by ich kamarát alebo kamarátka boli z chudobnej rodiny alebo pochádzali z iného štátu (zhodne po 5,2 %). Porovnanie údajov s výsledkami z roku 2007 ukázalo, deti a mladí ľudia sú voči vybraným skupinám ľudí omnoho menej tolerantní (Pétiová 2012).

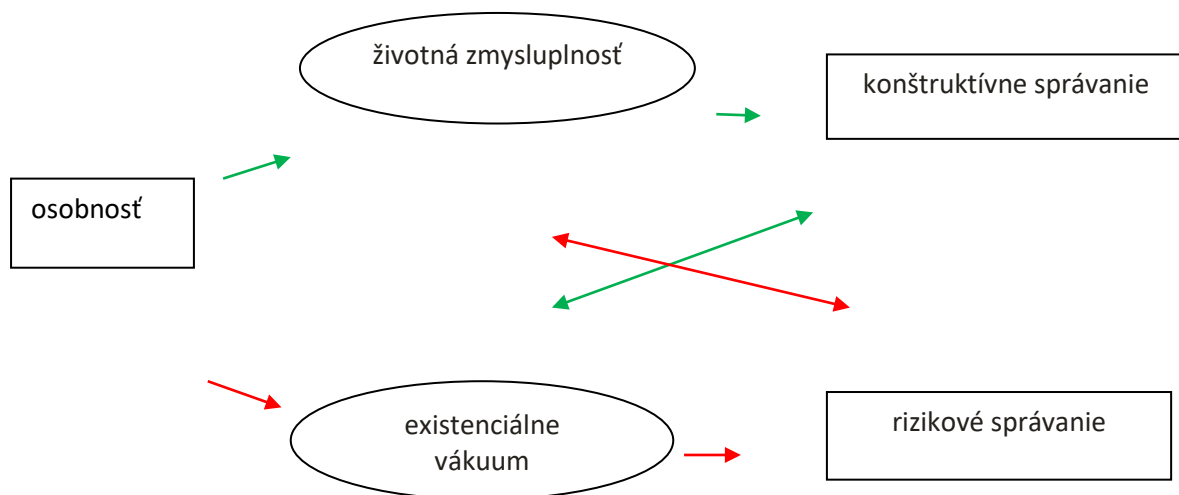
Vzťah rizikového správania a zmyslu života

Niektoré sociologické štúdie diskutujú o nedostatku zmyslu a jeho dôležitosti pre človeka v kontexte celospoločenského poklesu prežívania zmyslu života ako dôsledku desocializácie, pretechnizovania, nárastu rýchlosti technických, ekonomických a spoločenských zmien pri ústupe tradičných hodnôt (Stempelová (2011). Panáček a Žiaková (2014) konštatujú, že v období dospievania, ktoré úzko súvisí nielen s tvorbou zmyslu života, ale je tiež ovplyvnené sociálno-patologickými javmi, dospievajúci svoje hodnoty konfrontujú s hodnotami skupín rovesníkov, rodičov, učiteľov, spoločnosti. Hodnoty sa môžu meniť a formovať podľa aktuálneho osobnostného nastavenia dospievajúceho aj v dôsledku stretnutia sa s negatívnymi javmi. Práve negatívne javy a nezrelosť osobnosti dospievajúceho môžu mať vplyv na reštrukturalizáciu hodnotového rebríčka dospievajúceho a tým pádom na zníženie úrovne zmyslu života.

Existenciálna prázdnota podľa Bačovej (2006) nie je iba ohraničeným problémom konkrétneho človeka. V širšom chápaní sa objavuje v súvislosti s interakciou jednotlivca so spoločnosťou, ktorá zdá sa, že ignoruje potrebu zmyslu. Existenciálna frustrácia sa potom

stáva následkom neschopnosti mladého človeka uspokojiť svoju túžbu po zmysle. Ak prežíva svoj život ako nudný, bezcieľny, prázdny, snaží sa tieto frustrujúce pocity prekonať náhradnými činnosťami, kde návykové správanie a návykové látky prinášajú široké spektrum iluzórnych pocitov uspokojenia. Podľa Šišlákovej (2003) existujú rôzne formy hľadania zmyslu života a v niektorých prípadoch vedú k delikventnému správaniu. Potom hovoríme nie o „delikventnom zmysle“ ale o „delikventnej odpovedi“ na existenciálnu prázdnotu. Ako reakcia na existenčnú frustráciu u adolescentov sa často objavujú „náhrady“ ako napr. iracionálna agresia, krutosť a deštruktívnosť, viaceré druhy trestnej činnosti, sexuálna promiskuita, zneužívanie drog... Alebo naopak strach zo života, depresia, skryté alebo zjavné sebapoškodzujúce alebo samovražedné správanie.

Obr. 1 Vzťah rizikového správania a životnej zmysluplnosti

Zdroj: Račková 2009, s. 56

Račková (2009) konštatuje, že rizikové faktory, a s tým súvisiace rizikové správanie má aj na Slovensku vzostupnú tendenciu. Opakované populačné prieskumy mládeže a dospelých upozorňujú na evidentné znaky šírenia sa drog. Predikujú tendenciu, ktorá znamená, že naša spoločnosť sa zakrátko môže stať spoločnosťou apatických, chorých a konzumne orientovaných jedincov.

Záver

V posledných dvoch desaťročiach môžeme pozorovať istú renesanciu témy zmyslu života, ktorá do značnej miery súvisí so súčasnými trendmi v psychológii, a ktorá je spôsobená aj nárastom problémov (a to aj sociálnych), vyplývajúcich z nenachádzania

zmyslu. Mnoho teoretických aj výskumných štúdií poukazuje na zmysel života ako na veľmi silný pozitívny činiteľ ľudskej motivácie a správania. Veľké množstvo pojmov či špecifických techník, ktoré majú svoj pôvod v existenciálnych a humanistických prístupoch, sa stalo súčasťou všeobecného slovníka pomáhajúcich profesií.

Najdôležitejšou a najúčinnějšíou oblasťou sociálnej práce pri minimalizovaní výskytu rizikového správania, medzi ktoré patrí aj extrémistické správanie, je prevencia. Prevenciu je však potrebné zamerať nielen na adolescentov, u ktorých sa už rizikové správanie prejavilo, ale na celú populáciu adolescentov. V rámci primárnej prevencie je možné využiť metódy existenciálnej analýzy s cieľom aktualizovať u adolescentov potenciál osobnosti, rozvíjať a upevňovať hodnoty v ich živote a napomáhať rozvoj osobných podmienok, ktoré zabránia vzniku existenciálneho prázdna. Zároveň je potrebné u mladých ľudí rozvíjať komunikačné a interpersonálne zručnosti, kritické myslenie a pomôcť im rozvinúť v sebe odolnosť voči extrémistickým prejavom.

Zoznam bibliografických odkazov

- BAČOVÁ, M. 2006. Logoterapia a existenciálna analýza v liečbe závislostí. *Empatia*. 2, 21-28. ISSN 1335-8642.
- ČEREŠNÍK, M. 2016. Osobnostné vlastnosti dospievajúcich v kontexte produkcie rizikového správania. In MAIEROVÁ, L. VIKTOROVÁ, M. DOLEJŠ. eds. *PhD Existence VI. Výzkum vs. prax: Česko-slovensko psychologická konferencie (nejen) pro doktorandy a o doktorandech*. Olomouc: UP v Olomouci, s. 132-146. ISBN 78-80-244-4963-0.
- ČEREŠNÍK, M. a V. GATIAL, 2014. *Rizikové správanie a vybrané osobnostné premenné dospievajúcich v systéme nižšieho sekundárneho vzdelávania*. Nitra: PF UKF. ISBN 978-80-558-0658-7.
- DOLEJŠ, M. 2010. *Efektivní včasná diagnostika rizikového chování u adolescentů*. Olomouc: univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-2642-6.
- FILÍPKOVÁ, B. 2011. Prežívanie životnej zmysluplnosti a bilancia životných výsledkov v strednom veku. *Sociálne a politické analýzy*. 5(2), 16 – 31. ISSN 1337 5555.
- FRANKL, V. 1996. *Lékařská péče o duši*. Brno: Cesta. ISBN 80-85319-50-0.
- FRANKL, V. 1997. *Co v mých knihách není. Autobiografie*. Brno: Cesta. ISBN 80-85319-66-7.
- FRANKL, V. 1997. *Vůle ke smyslu*. Brno: Cesta. ISBN 80-85139-63-2.
- FRANKL, V. 1998. *Psychoterapie pro laiky*. Brno: Cesta. ISBN 80-85319-80-2.
- FRANKL, V. 2005. *Neuvedomený Boh*. Bratislava: Lúč. ISBN 80-711-446-9X.
- FRANKL, V. 2007. *Trpiaci člověk*. Bratislava: Lúč. ISBN 80-71146-38-4.
- HALAMA, P. 2007. *Zmysel života z pohľadu psychológie*. Bratislava: SAP. ISBN 978-80-8095-023-1.

- HAMANOVÁ, J. a L. CSÉMY. 2014. Syndrom rizikového chování v dospívání – teoretické předpoklady a souvislosti. In KABÍČEK, P., L. CSÉMY, J. HAMANOVÁ a kol. *Rizikové chování v dospívání a jeho vztah ke zdraví*. Praha: Triton. s. 32-48. ISBN 978-80-7387-793-4.
- JESSOR, R. and S. L. JESSOR, 1977. *Problem behavior and psychosocial development*. New York: Academic Press.
- KOSOVÁ, M. 2014. To jedinečné v životě – smysl okamžiku i života. In: KOSOVÁ, M. ed. *Logoterapie: Existenciální analýza jako hledání cest*. Praha: Grada. s. 43-50. ISBN 978-80-247-4346-2.
- KŘIVOHLAVÝ, J. 2006. *Psychologie smysluplnosti existence: otázky na vrcholu života*. Praha: Grada. ISBN 80-247-1370-5.
- LEÓN, J. C., J. CARMONA, and P. GARCÍA, 2010. Health-risk behaviors in adolescents as indicators of unconventional lifestyles. *Journal of Adolescence*. **33**(5), 663-671. Dostupné z: <http://dx.doi.org/10.1016/j.adolescence.2009.11.004>.
- MIOVSKY, M. a kol. *Výkladový slovník základních pojmů školské prevence rizikového chování*. Praha: TOGGA. ISBN 978-80-87258-89-7.
- MÜLLER DE MORAIS, 2015. *Osamelosť a zmysel života v adolescencii*. Nitra: UKF. ISBN 978-80-558-0782-9.
- NAVRÁTIL, P. 2001. *Úvod do teorií a metod sociální práce 1*. Brno: Marek Zeman. ISBN 80-903070-0-0.
- NIELSEN SOBOTKOVÁ, V. a kol. 2014. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-4042-3.
- NOCIAR, T. 2017. *Mládež a extrémizmus*. Bratislava: Inštitút pre medzikultúrny dialóg. ISBN 978-80-970915-3-8
- PANÁČEK, M. a E. ŽIAKOVÁ, 2014. Nízká úroveň smyslu života jako rizikový faktor účasti dospívajících na kyberšikaně. In KUTARŇA, J. a M. FULLA. eds. *Ako nájsť zmysel života v sociálnej práci s rizikovými skupinami*. Košice: FF UPJŠ. s. 107-112. ISBN 978-80-8152-140-9.
- PATYI, P. 2011. Terénna sociálna práca s jednostranne špecificky orientovanou mládežou. In: MÁTEL, A., L. JANECHOVÁ a L. ROMAN, eds. *Sociálna patológia a intervencia sociálnej práce*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Bratislava: VŠZaSP sv. Alžbety. s. 327-337. ISBN 978-80-8132-018-7.
- POPIELSKI, K. 2005. *Noetická dimenzia osobnosti*. Trnava: TU. ISBN 80-8082-042-2.
- RAČKOVÁ, M. 2009. Existenciální zmysel a behaviorálne charakteristiky spojené s fajčením cigariet u vysokoškolákov. *Sociálne a politické analýzy*. **3**(2), 47 -83. ISSN 1337-5555.
- REKER, T. G. 2005. Meaning in life of young, middle-aged, and older adults: factorial validity, age, and gender invariance of the Personal Meaning Index (PMI). *Personality and Individual Differences*. **38**(1), 71-85. ISSN 0191-8869.

- SLOVENSKÁ SOCIOLOGICKÁ SPOLOČNOSŤ, 2012. Sociálno-patologická problematika mládeže v SR. In: *Slovenská mládež v zrkadle sociologických výskumov po roku 1993*. Bratislava: SSP SAV. ISBN 978-80-85447-19-4.
- STEMPELOVÁ, J. 2011. Patologické dôsledky existenciálnej krízy u mladých ľudí. In KUTARŇA, J. a M. FULLA. eds. *Aktuálnosť logoterapie vo výchovnej a sociálnej práci s mládežou*. Bratislava: VŠZaSP, s. 111-120. ISBN 978-80-8132-004-0.
- ŠIRŮČEK, J., M. ŠIRŮČKOVÁ a P. MACEK, 2007. Sociální opora rodičů a vrstevníků a její význam pro rozvoj problémového chování v adolescenci. *Československá psychologie*. **51**(5), 476-488. ISSN 0009-062X.
- ŠIRŮČKOVÁ, M. 2012. Rizikové chování. In MIOVSKÝ, M. a kol. *Výkladový slovník základních pojmů školské prevence rizikového chování*. Praha: TOGGA. ISBN 978-80-87258-89-7.
- TAVEL, P. 2003. Logoterapia a náboženstvo. In *Logoterapia - psychoterapia pre tretie tisícročie*. Trnava: Fakulta humanistiky Trnavskej univerzity. Inštitút existenciálnej psychológie a noo-logoterapie. ISBN 80-89074-65-0.
- TAVEL, P. 2004a. *Zmysel života podľa V. E. Frankla*. Bratislava: Iris. ISBN 80-89018-81-5.
- TAVEL, P. 2004b. Psychologické pohľady na svedomie. *Paidagogos – recenzovaný internetový časopis pro pedagogiku a s ní související vědy*. [online], IV(17) [cit. 2017-10-20] Dostupné z: <http://www.paidagogos.net>
- TAVEL, P. 2009. Aktuálnosť témy zmyslu života u detí a mládeže a možnosti psychologickéj práce s ňou. *Psychiatria-psychoterapia-psychosomatika*. (1), 37-42. ISSN 1338-7030.
- ÚRAD ŠPECIÁLNEJ PROKURATÚRY, 2018. *Správa ÚŠP*. [online], [cit. 2018-6-20] Dostupné z: <http://www.teraz.sk/slovensko/usp-riesil-v-minulom-roku-278-trestn/331492-clanok.html>
- VLÁDA SR, 2015. *Koncepcia boja proti extrémizmu na roky 2015 – 2019*. Bratislava.
- ŽIAKOVÁ, E. 2009. Zmysel života v pomáhajúcich profesiách. In PAĽA, G. a A. ČUSOVÁ, eds. *Rodina ako systém – rodina ako pacient*. Prešov: PU. ISBN 978-80-555-0117-8.
- ŽIAKOVÁ, E. 2013. Cesta sociálneho pracovníka k zmyslu jeho práce. In ŽIAKOVÁ, E. a D. ŠLOSÁR. eds. *Sociálna práca – cesta k zmyslu života*. Košice: FF UPJŠ, s. 6-19. ISBN 978-80-8152-012-9.
- ŽIAKOVÁ, E. a L. KUBIČÁROVÁ, 2009. Zmysel života vysokoškolských študentov a študentiek. In L. GOLECKÁ, J. GURŇÁKOVÁ, I. RUISEL. eds. *Sociálne procesy a osobnosť 2008. Zborník z konferencie*. Bratislava. SA., s. 635-643. ISBN 978-80-88910-26-8.
- ŽIAKOVÁ, E. a M. PANÁČEK, 2013. Vyšší úroveň životní smysluplnosti – předpoklad pro kvalitní spolupráci sociálních pracovníků. In JANEBOVÁ, R. ed. *Spolupráce v sociální práci: sborník z konference IX. Hradecké dny sociální práce Hradec Králové 21. až 22. září 2012*. Hradec Králové: Gaudeamus. ISBN 978-80-7435-259-1.

LGBTI KOMUNITA V KONTEXTE EXTRÉMISTICKÝCH POSTOJOV

LGBTI COMMUNITY IN CONTEXT OF EXTREMIST ATTITUDES

ŠIMKO Ján*, ŠLOSÁR Dušan*

ABSTRAKT

Čoraz častejšie sa terčom extrémistických skupín, populistických vyjadrení politikov a cirkvi stávajú príslušníci neheterosexuálnych menšín ako jednoduchý nástroj získavania politického kapitálu a vplyvu. V predložennom príspevku ozrejmujeme termíny súvisiace s problematikou extrémizmu, populizmu a popisujeme niektoré hostilné prejavy v postojoch mládeže k LGBTI komunite.

Kľúčové slová

Extrémizmus. Populizmus. LGBTI. Homosexualita. Homofóbia.

ABSTRACT

As a simple tool of acquiring political capital and influence, the members of sexual minorities are increasingly becoming the victims of extremist groups, populist political statements and religious organisations. It is the aim of the following report to introduce the various notions connected to extremism, populism as well as to describe hostile manifestations in the opinions of the youth towards the LGBTI community.

Keywords

Extremism. Populism. LGBTI. Homosexuality. Homophobia.

Úvod

V dnešnej dejinnej epoche sa európska a americká politická scéna vyrovnáva s novým nástupom populizmu a nacionalizmu. S vyššou intenzitou sa objavuje u politikov a rôznych aktivistov slovník obsahujúci často nevyberané spôsoby podania skutočností, ktorých cieľom je v občanoch vyvolať pocit neistoty a neraz i strachu. K úspechom takto orientovaných názorov prispela v poslednej dobe najmä migračná kríza, ktorá vyvoláva otázky súvisiace

* Mgr. Ján Šimko, Katedra sociálnej práce, Filozofická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Moyzesova 9, 040 59 Košice, Slovenská republika, e-mail: simko.jan@gmail.com

* doc. JUDr. Mgr. Dušan Šlosár, PhD., Katedra sociálnej práce, Filozofická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Moyzesova 9, 040 59 Košice, Slovenská republika, e-mail: dusan.slosar@upjs.sk

s domnelým, či skutočným ohrozením európskych hodnôt a západnej civilizácie. Obrana tradičných hodnôt, ktoré sú prezentované ako jediné správne a skutočne hodné zachovania sa stávajú zbraňou a prostriedkom na udržanie, či posilnenie moci. Ohrozené je tak celé spektrum príslušníkov „netradičných“ skupín – migranti, Rómovia, sexuálne menšiny. Hostilné prejavy voči menšinám sú hrozbou, ktorá v sebe ukrýva potenciál prerásť do extrémistických postojov a zločinov.

Extrémizmus a populizmus

Všeobecná charakteristika pojmu extrémizmus je trochu problematická. V zahraničnej literatúre sa skôr stretávame s konkrétnymi formami extrémizmu ako napríklad krajne pravicový extrémizmus, fundamentalizmus, radikalizmus, zločin z nenávisťi atď. V našom prostredí sa vo všeobecnosti pojmom extrémizmus obyčajne označujú vyhranené ideologické postoje vybočujúce z ústavných či zákonných noriem, ktoré v sebe nesú prvky netolerancie a sú namierené proti základným demokratickým ústavným princípom. V slovenskom prostredí sa zaužívalo delenie extrémizmu na jeho tri základné okruhy, či smery – pravicový extrémizmus, ľavicový extrémizmus a náboženský extrémizmus (Grešková, Belušková 2014).

Extrémizmus teda predstavuje výrazné odchýlenie sa od všeobecne uznávaných a v aktuálnej dobe prijímaných noriem, pričom v sociologickej rovine je možné extrémizmus vymedziť ako súhrn určitých sociálne patologických javov, vytváraných viac či menej organizovanými skupinami osôb a priaznivcov takýchto skupín, s dominantným rysom odmietania základných hodnôt, noriem a spôsobov správania platných v danej spoločnosti (Milo 2004).

Koncepcia boja proti extrémizmu na roky 2015 – 2019 vypracovaná Ministerstvom vnútra Slovenskej republiky označuje extrémizmus ako konanie a prejavy vychádzajúce z postojov krajne vyhrotenej a demokratickému systému nepriateľskej ideológie, ktoré či už priamo alebo v určitom časovom horizonte deštruktívne pôsobia na existujúci demokratický systém. Druhou črtou extrémizmu a s ním spájaných aktivít je, že útočia na systém základných práv a slobôd garantovaných ústavou a medzinárodnými ľudsko-právnymi dokumentmi, alebo sa snažia svojimi aktivitami uplatňovanie týchto práv sťažiť. Medzi ďalšie znaky extrémizmu možno zaradiť snahu o obmedzenie, potlačanie, znemožnenie výkonu základných práv a slobôd pre určité skupiny obyvateľstva definované ich pohlavím, národnosťou, rasou, etnikom, farbou pleti, vierovyznaním, jazykom, sexuálnou orientáciou,

príslušnosťou k spoločenskej triede, majetkom, ako aj používanie fyzického násillia či hrozba použitia násillia namiereného voči názorovým či politickým oponentom alebo ich majetku.

V súčasnej dobe sa na vzostupe extrémistických tendencií a nálad v spoločnosti, žiaľ, podieľa značná časť politických elít. Možno niekedy nevedome v snahe získania lacných politických bodov. Populizmus (populus – ľud, ľudový) úzko súvisí s aktivistickým štýlom a začal sa utvárať až s politickou angažovanosťou a mobilizáciou mäs. Bol a je využívaný pravicovými i ľavicovými extrémistami ako metóda politickej propagácie alebo ako agitačná technika. Jedná sa o spôsob oslovenia ľudí, získanie jeho podpory a cez to získanie moci v štáte. K tomuto cieľu sledujúcemu mocenské ambície sú využívané najmä aktuálne nálady, predsudky a problémy obyvateľov. Túto metódu získavania si priazne voliárskej základne však využívajú aj etablované politické subjekty. Typickým znakom populizmu je to, že ponúka jednoduché riešenia zložitých problémov v podmienkach prepojeného globálneho sveta (Danics, Kamín 2008).

Homofóbia, hate crime a hate speech

Vo všeobecnosti možno za skupinu, ktorá je skutočnou, či potenciálnou obeťou extrémistických útokov, trestných činov, alebo nenávistných prejavov považovať aj neheterosexuálnu menšinu označovanú akronymom LGBTI (lesby, gejovia, bisexuáli/bisexuálky, transrodové osoby, intersexuáli).

Prehnaná nenávisť alebo hlboko zakorenený strach z homosexuálnych mužov sa označuje pojmom homofóbia, pričom podľa niektorých odborníkov pramení z potlačenej alebo latentnej homosexuality. Používa sa vo všeobecnosti na označenie individuálneho odporu alebo predsudkom voči gejom alebo lesbám. Je charakteristická rozdielnou intenzitou pocitov, ale aj spoločenských determinantov a prejavov podceňovania rovnako pohlavných vzťahov. V extrémnych prípadoch môže takáto forma nenávisti a strachu viesť k napadnutiu a násilliu, ktoré môže skončiť smrťou (Harris 2018). V súčasnosti sa tento termín používa na označenie hostilných postojov k celému spektru neheterosexuálnych členov spoločnosti, pričom sa môžeme stretnúť aj s ekvivalentom bifóbia (hostilné postoje voči bisexuálom/bisexuálkam), transfóbia (hostilné postoje voči transrodovým osobám).

V súvislosti so skupinou LGBTI sa pri trestných činoch páchaných na jej členoch motivovaných príslušnosťou k tejto menšine stretávame s anglickým pojmom hate crimes, ktorý možno preložiť ako zločiny z nenávisti. Ide o akýkoľvek trestný čin motivovaný nepriateľstvom alebo predsudkami, ktorý vníma obeť alebo akákoľvek iná osoba. V súčasnej dobe existuje (napríklad vo Veľkej Británii) päť úradne overených charakteristík spadajúcich

pod toto vymedzenie - rasa, náboženstvo, zdravotné postihnutie, sexuálna orientácia a transrodovosť (Walters, Brown 2018).

Trestné činy z nenávisti (angl. hate crime) sa vzťahujú na fyzický alebo verbálny útok na osobu, ktorý je motivovaný predsudkom vo vzťahu k tejto osobe pre jej osobnú charakteristiku. V prípade LGBTI osôb pre ich sexuálnu orientáciu alebo rodovú identitu. Jedná sa o fyzické násilie, zneužívanie, obťažovanie na základe skutočnej alebo zo strany agresora vnímanej sexuálnej orientácie a/alebo rodovej identity. Verbálne nenávistné prejavy (z angl. hate speech) sú výroky alebo verejné vyjadrenia, ktoré šíria, podnecujú, podporujú alebo ospravedlňujú nenávisť, predsudky, homofóbiu a diskrimináciu vo vzťahu k LGBTI ľuďom. Zakladá sa na nenávisti a intolerancii vo vzťahu k neheterosexuálnym jedincom. Ide o nenávistné prejavy napríklad aj v prostredí internetu a v sociálnych médiách (Východiskový materiál Práva lesbičiek, gejov, bisexuálnych, transrodových a intersexuálnych ľudí).

Slovenský právny poriadok termín zločiny z nenávisti nepozná, ale danú problematiku upravuje Trestný zákon v § 140 písmeno e), ktorý ako osobitný motív trestného konania chápe zločiny z nenávisti voči skupine osôb alebo jednotlivcovi pre ich skutočnú alebo domnelú príslušnosť k niektorej rase, národu, národnosti, etnickej skupine, pre ich skutočný alebo domnelý pôvod, farbu pleti, pohlavie, sexuálnu orientáciu, politické presvedčenie alebo náboženské vyznanie.

Situácia LGBTI v kontexte extrémistických postojov

Slovensko ako krajina s homogénnym obyvateľstvom, odmietavými postojmi voči prisťahovalcom, bagatelizáciou problémov vylúčených komunit má potenciál na rast extrémistických tendencií. Často sa prostredníctvom politických predstaviteľov stávajú extrémistické a pravicovo radikálne postoje mainstreamovými témami, ktoré ohrozujú rôzne menšiny, medziiným aj LGBTI komunitu (Ramalingam 2014).

Európska komisia proti rasizmu a intolerancii vo svojej správe z roku 2014 (monitorovacia správa je vydávaná v 5 ročných cykloch) vyzvala štátne orgány na Slovensku k výskumu a zhromaždeniu dát týkajúcich sa LGBTI osôb na svojom území s dôrazom na údaje o diskriminácii a prejavov intolerance voči danej skupine obyvateľstva. Zároveň upriamila pozornosť na niektoré aspekty súvisiace s postavením neheterosexuálnej menšiny v zmysle kultúrno-politického kontextu. Ako príklad uvádza, že Slovenská národná strana prostredníctvom svojho predsedu označila príslušníkov homosexuálnej menšiny ako deviantov a pedofilov. Komisia si všimla rozpravu v NR SR, v ktorej sa časť poslancov v roku 2012 pokúšala presadiť zákon o registrovanom partnerstve. Pozornosti neunikol ani

pastiersky list Konferencie biskupov Slovenska v súvislosti s referendom o rodine pod názvom Kultúra smrti, v ktorom boli príslušníci neheterosexuálnej menšiny vystavení verejnému odsúdeniu. Ako sa konštatuje v správe, žiaden z týchto aktov nemal trestnoprávnu dohru (ECRI report on Slovakia 2014).

Postavenie LGBTI komunity na Slovensku, je vzhľadom na neexistujúcu právnu úpravu spolužitia rovnako pohlavných párov oveľa zložitejšie ako v okolitých krajinách. Štát de facto a de iure prehliada práva tejto skupiny občanov a stavia ich do pozície neviditeľnej menšiny a viac-menej ich núti vstupovať do nechcenej ilegality. Neuznanie a neakceptácia zo strany štátu len posilňuje nenávistné postoje určitého spektra verejnosti, či už z radov konzervatívov alebo extrémistických skupín. To sa premieta aj do postojov verejnosti a zneužívaním diskusie o právach tejto minority zo strany politických elít.

Ak sa pozrieme na politické spektrum, tak musíme konštatovať, že s liberálnou pravicou nemajú ultrapravicové hnutia v podstate žiadne styčné body, s konzervatívnou pravicou majú spoločné maximálne len niektoré body konzervativizmu, napríklad postoj k hodnoteniu role rodiny, pohľad na migračnú politiku, homosexuálne spolužitie atď. (Charvát a kol. 2013). Danú skutočnosť podopiera fakt, že 65 % voličov Kresťanskodemokratického hnutia sa stotožňuje s kritickými postojmi voči homosexuálom a LGBTI zo strany predstaviteľov strany Kotleba – Ľudová strana Naše Slovensko (Bútorová, Mesežnikov 2017). V prípade danej strany je nevyhnutné pripomenúť, že ako jedna z mála otvorene hovorí o príslušníkoch neheterosexuálnych menšín ako o „úchyloch“. Vo svojom volebnom programe z roku 2016 sa napríklad v bode 7 uvádza: Nedovoľíme registrované partnerstvá a adopcie detí úchyľmi (Volebný program Kotleba - ĽSNS).

Extrémistické skupiny, či prívrženci ultrapravicových hnutí aj na Slovensku často deklarujú svoj záujem o ochranu rodiny a vystupujú proti jej rozvracačom, pričom nikdy nereagujú na problematiku alkoholizmu v rodinách, týranie detí, ale pod rúškom takejto rétoriky útočia na skupiny neheterosexuálnych ľudí. V súčasnosti extrémisti nezriedka produkujú materiály, ktoré sa snažia zapôsobiť na laického čitateľa dojmom odbornej štúdie obsahujúcej nové, doposiaľ zatajované poznatky o menšinách. Opisujú moslimov, Afroameričanov, Židov, neheterosexuálne menšiny nie v duchu prvoplánovej rasovej/etnickej nenávisťi, ale skôr pod pláštikom „nových vedeckých objavov o ich povahe a schopnostiach“ (Kolektív autorov 2018).

V roku 2016 uskutočnil Inštitút pre verejné otázky reprezentatívny prieskum na vzorke 1083 respondentov vo veku 18 – 39 rokov a medzi iným z neho vyplynulo, že až 25%

opýtaných sa stotožňuje s kritickými postojmi strany Kotleba – Ľudová strana Naše Slovensko voči homosexuálom a LGBTI komunite.

Z výsledkov prieskumu Inštitútu pre verejné otázky v septembri 2017 vyplynulo, že na Slovensku je pomerne silná intolerancia najmä k národnostným, náboženským či sexuálnym menšinám, ktorá sa týka aj mladých ľudí. Viac ako polovici respondentov by vadili v jeho susedstve prisťahovalci z ekonomicky menej rozvinutých krajín a približne 40 % uviedlo, že aj rôzne sexuálne menšiny (gejovia, lesby, bisexuáli), aziati a černosi (Veľšic 2017).

Fakt je o to viac alarmujúci, že o 20 a viac percentuálnych bodov sa zvýšil aj sociálny dištanc majority voči ľuďom s menšinovou sexuálnou orientáciou, v porovnaní medzi rokmi 2008 a 2017. Danú skutočnosť možno zrejme pripísať vplyvu hostilnej rétoriky voči LGBTI komunite, ktorá sa rozvinula v súvislosti s tzv. referendum na ochranu rodiny v roku 2015. Referendum síce napokon neuspelo, ale malo za následok posilnenie homofóbnych predsudkov v spoločnosti – vrátane posilnenia zábran a obáv politikov pred prijatím zákonov na zlepšenie postavenia tejto diskriminovanej menšiny.

LGBTI komunita je, oproti všeobecnému presvedčeniu, násilím z nenávisťi pomerne dosť ohrozená. Podľa výskumu v Českej republike bol viac ako každý desiaty gay fyzicky napadnutý z dôvodu svojej sexuálnej orientácie. Ľudia napadnutí z dôvodu svojej sexuálnej orientácie, či identity nepoživajú takú ochranu ako napríklad ľudia napadnutí z dôvodu svojej národnostnej, či etnickej príslušnosti, viery, či politického presvedčenia (Kalibová 2011).

Z reprezentatívneho prieskumu Iniciatívy Inakosť z roku 2017 vyplýva, že z 2088 respondentov a respondentiek sa 44,1 % vyhýba držaniu za ruky s partnerom alebo partnerkou pre strach z toho, že budú napadnutí, ohrozovaní alebo obťažovaní. 21,6 % sa tomu vyhýba len na niektorých miestach. Celkovo sa vyhýba držaniu za ruky na rôznych miestach až 65,7 % respondentov a respondentiek. Niektorí uvádzajú, že aj na miestach s vyšším výskytom extrémistov (napr. v oblastiach s výskytom sympatizantov strany Kotleba - ĽSNS). V tom istom prieskume sa v 17,7 % zastúpení k respondentom a respondentkám správali zle členovia extrémistickej skupiny. Z toho vyplýva, že by zas mohli pomôcť opatrenia na lepšiu aplikáciu trestného zákona v oblasti verbálnych nenávisťných prejavov a trestných činov z nenávisťi na základe sexuálnej orientácie do praxe (Kuruc, Jablonická Zezulová 2017).

Záver

Situácia členov neheterosexuálnych menšín je na Slovenku nelichotivá, priam alarmujúca. Často sa ultrapravicové postoje a vyjadrenia extrémistov na adresu LGBTI komunity môžu oprieť o populistický jazyk mainstreamových politických strán

a predstaviteľov takmer všetkých kresťanských cirkví. Tieto skutočnosti sa následne pretavujú do postojov voličov, či členov kresťanských denominácií. Ako sa predpokladá v Koncepcii boja proti extrémizmu na roky 2015-2019, z hľadiska prognózy vývoja páchania trestných činov extrémizmu možno predpokladať, že uvedená trestná činnosť bude na rovnakej úrovni, pričom sa nepredpokladá jej zásadný nárast. Žiaľ sa však neráta ani s jej poklesom.

Ak si ako rádoví členovia spoločnosti a jej čelní predstavitelia aj v tejto oblasti neuvedomíme svoju zodpovednosť za osudy členov tejto komunity, môžu nás čo nevidieť prekvapiť následky takejto ľahostajnosti. Aj vzhľadom na uvedené fakty by sme pri preventívnych programoch zameraných na elimináciu extrémizmu a populizmu v rôznych vedných disciplínach a na rôznych úrovniach nemali zabúdať na skutočné, či potencionálne obeť z radov LGBTI komunity.

Zoznam bibliografických odkazov

10 bodov za naše Slovensko. Kotleba - Ľudová strana naše Slovensko [online]. [cit. 2018-07-15]. Dostupné z: <http://www.naseslovensko.net/wp-content/uploads/2015/01/Volebn%C3%BD-program-2016.pdf>

BÚTOROVÁ, Z. a G. MESEŽNIKOV, 2017. *Zaostrené na extrémizmus: Výskumná štúdia*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky. ISBN 978-80-89345-66-3.

DANICS, Š. a T. KAMÍN, 2008. *Extremismus, rasismus a antisemitismus*. Praha: Policejní akademie České republiky v Praze. ISBN 978-80-7251-286-7.

ECRI report on Slovakia, Concil of Europe, European Commission against Racism and Intolerance, Strasbourg, 2014

GREŠKOVÁ, L. a D. BELUŠKOVÁ, 2014. *Duchovná scéna*. Metodicko-pedagogické centrum. Bratislava. ISBN 978-80-8052-878-2.

HARRIS, J. 2018. *A dictionary of social work and social care*. New York, NY: Oxford University Press. ISBN 9780198796688.

CHARVÁT, J. a kol. 2013. *Demokracie versus extremismus: výchova k aktivnímu občanství*. Praha: Asi-milování, 2013. ISBN 978-80-905551-1-2.

KALIBOVÁ, K. 2011. *Násilí z nenávisti, rasismus a média: jak nepsat černobíle o barevném světě*. Praha: In IUSTITIA. ISBN 978-80-260-0097-6.

Kolektív autorov, 2018. *Mladí proti extrémizmu a radikalizmu*. Bratislava Slovenský inštitút pre bezpečnostnú politiku. ISBN 978-80-972228-4-0.

Koncepcia boja proti extrémizmu na roky 2015 – 2019 [online]. Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky. [cit. 2018-07-15]. Dostupné z: <https://www.minv.sk/?extremizmus-1>

KURUC, A. a J. JABLONICKÁ ZEZULOVÁ, 2017. *Celoslovenský LGBT prieskum: Správa o výsledkoch*. Bratislava: Inakosť.

MILO, D. 2004. *Rasistický extrémizmus v Slovenskej republike: [neonacisti, ich hnutia a ciele]*. Bratislava: Ľudia proti Razizmu [u.a.]. ISBN 8089149030.

RAMALINGAM, V. 2014. *Old Threat, New Approach: Tackling the Far Right Across Europe*. London: Institute for Strategic Dialogue.

VELŠIC, M. 2017. *Mladí ľudia a riziká extrémizmu: výskumná štúdia*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 2017. ISBN 978-8-89345-65-6.

Východiskový materiál Práva lesieb, gejev, bisexuálnych, transrodových a intersexuálnych ľudí [online]. Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky [cit. 2018-07-15]. Dostupné z: <https://www.justice.gov.sk/Stranky/Ministerstvo/Vybor%20pre%20prava%20LGTBI%20osob/Uvod.a.spx>

WALTERS, A. M. a R. R BROWN, 2018. *Causes and motivations of hate crime*. Manchester: Equality and Human Rights Commission. ISBN 978-1-84206-678-2

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon

ROLA SOCIÁLNEJ PRÁCE V PROBLEMATIKE EXTRÉMIZMU

THE ROLE OF SOCIAL WORK IN THE ISSUE OF EXTREMISM

ŠIŇANSKÁ Katarína*

ABSTRAKT

V súčasnej spoločenskej situácii sa ukazuje veľmi aktuálna téma extrémizmu. Vytvárajú sa rôzne extrémistické skupiny, narastajú extrémistické útoky. Pojem extrémizmus má nejednoznačný význam, čo je spôsobené viacerými faktormi. Príspevok prezentuje definície pojmu extrémizmus, popisuje niektoré jeho druhy, venuje pozornosť súvisiacim pojmom. Načrtáva možnosti sociálnej práce v problematike extrémizmu, pričom za kľúčovú považuje autorka sociálnu prácu s mládežou, ako s najohrozenejšou skupinou. Príspevok taktiež približuje zaujímavé výskumné zistenia z oblasti skúmania postojov adolescentov – študentov vysokých škôl k problematike extrémizmu.

Kľúčové slová

Extrémizmus. Druhy extrémizmu. Extrémistické hnutia. Sociálna práca.

ABSTRACT

In today's society the subject of extremism becomes an actual issue. Extremist groups come to life and we can notice a growth of extremist attacks. The term extremism has not got clear explanation, this is because of more factors. The paper presents definition of the term extremism, describes some forms of extremism, and also deals with similar terms. The paper draws possibilities of social work during extremism, the key factor of authors topic is the work with youth, as they are the most vulnerable social group. The paper clarifies interesting research outcomes from the viewing point of adolescents - students of universities.

Keywords

Extremism. Types of extremism. Extremist movements. Social work.

* PhDr. Katarína Šiňanská, PhD., Katedra sociálnej práce, Filozofická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Moyzesova 9, 040 59 Košice, Slovenská republika, e-mail: katarina.sinanska@upjs.sk

Úvod

Tak ako pri všetkých sociálno-patologických javoch zohráva kľúčovú úlohu prevencia, rovnako je tomu tak v prípade extrémizmu. I keď faktom je, že príslušné orgány v Slovenskej republike sa orientujú viac na oblasť represie (zdokonaľovanie zákonov a ich dôsledné dodržiavanie), práve v oblasti sociálnej prevencie extrémizmu sa ukazujú rôzne možnosti uplatnenia sociálnej práce. Dôkazom sú skúsenosti zo zahraničia. Základom sociálnej prevencie je vytváranie pozitívnych spoločenských podmienok v oblasti sociálnej, ekonomickej, kultúrnej, výchovno-vzdelávacej a inej, a to tak, aby sa jedinec nestal páchatelom trestného činu, alebo aby nepokračoval v páchaní trestných činov.

Všeobecné vymedzenie pojmu extrémizmus

Problematika extrémizmu je v súčasnosti veľmi aktuálna. Netýka sa len Slovenska, západnej Európy, ale v podstate celého sveta. V správach dennodenne počúvame o rôznych extrémistických útokoch, o rasizme alebo diskriminácií, s ktorou sa stretávame aj v bežnom živote. Nárast extrémistických, rasistických ba dokonca teroristických útokov len nasvedčuje tomu, že aktivity rôznych extrémistických skupín či jednotlivcov nie sú zanedbateľné, ale naopak, miera ich výskytu sa zvyšuje.

Pojmom extrémizmus označujeme „nenormálnu“, „neslušnú“ a „nebezpečnú“ činnosť, ktorú v žiadnom prípade tolerovať nemôžeme, najmä ak je spojená s jej ideovými nepriateľmi. Z dôvodu nejednoznačnosti významu, existujú v spoločnosti rôzne protichodné názory na vymedzenie a definíciu pojmu extrémizmus (Chmelík 2001).

Za rozvratné, nevítané a rizikové je nevyhnutné pokladať také činnosti, ktoré pôsobia na fungujúci demokratický systém buď priamo, alebo v určitom časovom horizonte deštruktívne. Cieľom a výsledkom týchto činností je zlikvidovať demokratický systém (Milo 2005).

Predsedníctvo Slovenskej republiky extrémizmus definuje ako „druh politickej aktivity, ktorá odmieta princípy parlamentnej demokracie a ktorej ideológia a aktivity sú založené na intolerancii, vylučovaní, xenofóbii, antisemitizme a ultranacionalizme“ (www.romovia.vlada.gov.sk).

Pojem extrémizmus označuje myšlienkové prúdy, ktoré:

- „sú vzdialené od politického stredu,
- vymedzujú sa vo vzťahu k demokracii,
- vymedzujú sa vo vzťahu k existujúcemu politickému usporiadaniu“ (Grešková 2011, s. 17).

Poznáme napríklad rasistický extrémizmus (asociálne konanie s extrémistickými črtami, ktorého motívom je národnostná rasová alebo etnická nenávisť), či politický extrémizmus (prejavuje sa odmietaním základných hodnôt, pravidiel a inštitúcií demokratického ústavného štátu) (Danics 2003).

Policajný zbor Slovenskej republiky rozoznáva tri druhy extrémizmu:

- pravicovo orientovaný extrémizmus,
- ľavicovo orientovaný extrémizmus,
- nábožensky orientovaný extrémizmus (Bieliková a kol. 2012).

Takéto rozdelenie extrémizmu uvádza tiež viacero nasledujúcich autorov.

Pravicovo orientovaný extrémizmus môžeme definovať ako presadzovanie myšlienok nacizmu, fašizmu, neonacizmu a rasizmu (skupina hlásajúca takéto myšlienky a zároveň aj tento pojem úzko súvisia s pojmom rasistický extrémizmus). Pravicovo orientovaný extrémizmus popiera princíp rovnosti ľudí ako duchovné jadro demokratického ústavného štátu. Prejavuje sa subjektívnym klasifikovaním vlastného „národa“, „rasy“ alebo „etnika“ (rasizmus, vyostrený nacionalizmus, etnocentrizmus) a v znižovaní skupín, „odlišného druhu“ čiže „cudzie“ (antisemitizmus, nenávisť voči všetkým cudzincom, xenofóbia) (Milo 2005). Keďže pravicoví extrémisti nemajú celistvú ideológiu (pravdepodobne okrem fašizmu a nacizmu) využívajú preto rôzne ideové koncepcie, postoje, doktríny a mýty, ktoré kombinujú a aplikujú na konkrétnu mentalitu a na konkrétne myslenie mentality. Podstatou týchto ideových koncepcií, z ktorých väčšina vyplýva z nacionalistického a racionálneho základu tkvie v presvedčení, že hodnotu a kvalitu človeka určuje práve etnická príslušnosť k národu. Z tejto predstavy majú vychádzať občianske a ľudské práva, preto má byť spoločnosť vybudovaná na princípe monokultúrnosti (Danics 2003). Pravicový extrémizmus sa predovšetkým spája s trestnými činmi ako: podpora a propagácia hnutí smerujúcich k potlačeniu práv a slobôd, osočovanie národa prípadne rasy a presvedčenia, násilie proti skupine obyvateľov alebo jednotlivcovi, podnecovanie k národnostnej, etnickej a rasovej nenávisti, výtržníctvo, genocídium atď. (Bieliková a kol. 2012).

Ľavicovo orientovaný extrémizmus do popredia kladie princíp rovnosti, ktorý sa snaží rozšíriť na všetky oblasti spoločenského života. Ľavicoví extrémisti vychádzajú z ideológií ako je komunizmus a anarchizmus (Danics 2003). Ľavicové extrémistické doktríny sa pri zdôrazňovaní fundamentálnej ľudskej rovnosti zhodujú s demokratickým ústavným štátom, ale z etického základného princípu vyvodzujú dôsledky, ktoré je možné pokladať za radikálne prípadne extrémistické (Grešková, Belušková 2014). Pri svojich akciách sa dopúšťajú najmä priestupkov proti verejnému poriadku (Bieliková a kol. 2012). Ľavicoví extrémisti sa snažia o

„revolučné“, tzn. zásadné zmeny daného sociálno– politického poriadku, pričom všetci sa hlásia k „revolučnému násiliu“. Antiglobalisti odmietajú vládnuce zákony a predovšetkým monopol štátu na násilie. Pri ich protestných akciách bez váhania používajú aj násilie k dosiahnutiu politických cieľov (Danics 2003).

„Náboženský orientovaný extrémizmus je prezentovaný náboženskými zoskupeniami, ktoré svojou ideológiou a názormi ohrozujú životy, zdravie alebo majetok osôb a porušujú všeobecne záväzné právne predpisy“ (Milo 2005, s. 16). Ide o nezákonné konanie príslušníkov siekt. Príslušníci siekt sa predovšetkým dopúšťajú trestných činov ako napríklad: týranie zvierat, účasť na samovražde, obmedzovanie osobnej slobody, vydieranie, znásilnenie, ohrozovanie mravnej výchovy mládeže, obmedzovanie slobody vyznania, hrubý nátlak a pod. (Bieliková a kol. 2012). Všetky prejavy náboženského extrémizmu majú dve spoločné stránky a to, že sú násilné ba až brutálne a sú podmienené náboženstvom. Kým svetskí extrémisti vidia sami seba vo vnútri systému, ktorý sa pokúšajú zdokonaľiť, náboženský extrémisti vnímajú sami seba mimo systému, ktorý nestojí za záchranu, preto sa snažia o obsiahle a radikálne zmeny. Náboženský extrémisti využívajú oveľa deštruktívnejšie násilie voči väčšiemu počtu ľudí a ľudí mimo ich spoločenstva pokladajú za podradných, preto ich cielene označujú dehumanizujúcimi pojmami, ako neveriaci psi, diablove deti atď.

V demokratickom systéme najväčšie nebezpečenstvo predstavuje pravicový extrémizmus, ktorý v Európe rastie už dlhšiu dobu a darí sa mu oslovovať čím ďalej tým viac mladých ľudí prostredníctvom internetu, rockových kapiel s rasistickými textami a organizovaním akcií, hlásajúcich idey pravicového extrémizmu (www.nocka.sk).

V odbornej literatúre sa stretávame s i s ďalšími súvisiacimi pojmami, ako napríklad nacionalizmus (za základnú spoločenskú jednotku pokladá vlastný národ, nadradený nad ostatnými), fašizmus (nacionálne rasistické a šovinistické hnutie, ktoré je spojené s totalitnou formou vlády), rasizmus (jeho základom je nenávisť človeka k človeku a snaha väčšiny o podmanenie si menšiny s cieľom diskriminovať ju, popiera rovnocennosť ľudských rás, ktorá je objektívne historicky a vedecky dokázaná), antisemitizmus (nepriateľský postoj k Židom), diskriminácia (neodôvodnené znevýhodňovanie alebo obmedzovanie individuálneho človeka alebo skupiny ľudí, z dôvodu ich rasy, pohlavia, farby pleti, jazyka, veku, sexuálnej orientácie, príslušnosti k národnostnej alebo etnickej skupine, majetku, rodu alebo iného postavenia), xenofóbia (neznášanlivosť, priam až nenávisť proti cudzincom, proti všetkému pochádzajúcemu mimo vlastnej sociálnej skupiny, kmeňa, národa a pod.) či iné.

Keďže hranica medzi extrémistickým a normálnym správaním je veľmi široká, je ťažké určiť kto extrémistom je a kto nie je. Odlišovacím kritériom býva práve fakt, prípadne charakter konania a hlavne jeho motivácia, a či spĺňajú tieto podmienky:

- ničivé pôsobenie na novodobú spoločnosť a jej hlavné demokratické princípy,
- využívanie fyzického násillia nasmerované proti názorovým či politickým oponentom,
- atak na základný systém práv a slobôd, garantovaný medzinárodnými ľudskoprávnymi dokumentmi a ústavou,
- úsilie o zabránenie, obmedzenie, prekazenie výkonu základných práv a slobôd pre niektoré skupiny populácie určené ich národnosťou, pohlavím, farbou pleti, rasou, príslušnosťou k spoločenskej triede, vierovyznaním, majetkom atď. (Mlynárčiková a kol. 2007).

Za extrémistické nemôžeme považovať všetky postoje, názory alebo činnosti, ktoré vybočujú zo zaužívaných platných noriem správania v spoločnosti. Je potrebné rozoznávať myšlienkové pozadie, východiská a ciele ľudí, ktorí takéto činnosti usporadúvajú.

Súčasná európska extrémistická scéna

Súčasná európska extrémistická scéna je definovaná týmito znakmi:

- vysoký stupeň štrukturalizácie a profilácie extrémistickej scény,
- vysoká miera internacionalizácie. V posledných rokoch je pozorované aktívne nadväzovanie zahraničných kontaktov a vstup regionálnych extrémistických skupín a hnutí do ideovo blízkych medzinárodných štruktúr so vzájomným ovplyvňovaním sa;
- stále viac je pravicová scéna poznamenaná radikalizmom mladých ľudí, ktorí presadzujú a hlásajú jednoduché frázy, heslá a myšlienky vodcovských osobností extrémistických hnutí. „Presvedčenia“ mladých ľudí sú čoraz viac spojené s fanatizmom, namiesto argumentácií využívajú silu a svoje akcie výhradne realizujú v dave;
- komunikácia medzi jednotlivými hnutiami prebieha prostredníctvom technických spojení, najmä prostredníctvom internetu (Chmelík 2001).

Extrémistické hnutia sú neúradne združenia ľudí, ktorí majú totožné alebo podobné extrémne názory na spoločenské vzťahy, postavenie človeka, národa a náboženstva v spoločnosti. Tieto hnutia sa snažia o presadenie svojich názorov a cieľov, i za použitia rozličných nezákonných prostriedkov (Chmelík 2001). Najznámejším extrémistickým hnutím

je zrejme hnutie Skinheads. I na Slovensku sa objavujú prejavy rasistického extrémizmu súčasne s prenikaním a rozvojom popularity tohto hnutia. Celý skinheadský imidž, s ktorým je spojená ideológia antisemitizmu, rasizmu a neonacizmu k nám prišla z Čiech a Nemecka. Na základe toho sa pojem „skín“ na Slovensku od začiatku chápe v jej rasistickej a neonacistickej orientovanej podobe a to i napriek tomu, že pôvodná myšlienka skinheads v podobe robotníckeho hnutia, spojená s pivom, hudbou a futbalom je bez politickej orientácie. Tak ako vznikla v Anglicku k nám prišla až oveľa neskôr, ale v zmenenej podobe. Tradičné nerasistické a nepolitické chápanie skinheadskej kultúry je na Slovensku takmer neznáme z dôvodu, že k nám hnutie preniklo skôr z nemeckej časti Európy ako z Anglicka (Milo 2005). Poznáme však i ďalšie extrémistické hnutia, napríklad Punkerov, Anarchistov, Neonacistov, hnutie Ku-klux-klan a pod.

Možnosti sociálnej práce v prevencii extrémizmu

Základom primárnej prevencie je pracovať s ľuďmi, ktorí sú ohrození myšlienkami neonacistov (napr. v škole, či na sídlisku, kde sa nachádzajú prívrženci neonacizmu, ktorí by ich mohli neželaným spôsobom ovplyvniť). Pre takúto skupinu ľudí je možné zorganizovať prednášky zamerané na sebaopoznávanie, pretože čím viac sa niekto pozná, tým menej je manipulovateľný. Sekundárna prevencia je určená ľuďom, ktorí sa už dostali do užšieho kontaktu s neonacistickou propagandou alebo organizovanou skupinou. V takomto prípade sa ako vhodné javí špecializované poradenstvo. Terciárna prevencia je určená ľuďom, ktorí sa stali súčasťou neonacistickej skupiny a pod sugesciou propagandy a ideológie prišli o kontakt s realitou. Títo ľudia nie sú spôsobilí nezávisle myslieť a na otázky odpovedajú naučenými frázami. Priazeň vodcu, skupina a vlastné postavenie sú pre stúpencov hnutia najvyššími hodnotami. To, že majú určený spôsob vystupovania, vyjadrovania, obliekania sa, podrobovania sa rituálom a dokazovania vernosti vodcovi ich čoraz viac vzdáľuje od reality. Usporiadaná skupina sa nechotne vzdáva svojich členov a tak ako je ťažké sa do skupiny dostať, je ťažké z nej aj odísť. Pri takejto skupine ľudí sociálny pracovník využíva vhodné zvolené terapie, ako napríklad psychoterapiu, prípadne distribuuje klienta k vhodnému pomáhajúceho profesionálovi (Milo 2005).

Najtypickejším preventívnym opatrením v našej spoločnosti je realizácia obrovských informačných kampaní. Iste, pravdivo informovať je nevyhnutné, avšak na jednej strane tieto kampane bývajú príliš neosobné a na strane druhej, v dnešnej dobe, kedy sú všadeprítomné sociálne médiá často a rýchlo dochádza k šíreniu rôznych dezinformácií alebo prinajmenšom k vlastným nepodloženým interpretáciám. Je potrebné realizovať individuálnejšie prístupy.

Významnou sa javí terénna sociálna práca. Tá sa v problematike extrémizmu využívala v Nemecku už 60-tych rokoch 20-teho storočia. Najviac ohrozenou skupinou sú adolescenti a teda kľúčovými sú sociálni pracovníci s mládežou (prípadne priamo s rizikovou mládežou). Zaujímavé sú preto výskumné zistenia získané od adolescentov – študentov vysokých škôl, ktoré odprezentujeme v záverečnej časti príspevku.

Výskumné zistenia

Na záver by sme radi uviedli niekoľko vybraných zistení z výskumu, ktorý sme realizovali spoločne s T. Albertovou v roku 2012 medzi študentmi vysokých škôl v Košiciach. Hlavným cieľom bolo skúmať postoje študentov k problematike extrémizmu. Výskumu sa zúčastnilo 50 respondentov, z toho 25 z Technickej Univerzity v Košiciach konkrétne z odborov: automobilová výroba (5 študentov), geoturizmus (5 študentov), automatizácia a riadenie výrobných procesov (5 študentov), priemyselná logistika (5 študentov) a strojárské technológie (5 študentov) a 25 študentov z Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, konkrétne z odborov: sociálna práca (5 študentov), psychológia (5 študentov), aplikovaná etika (5 študentov), masmediálne štúdiá (5 študentov) a filozofia (5 študentov). Výskumnou metódou bol dotazník vlastnej konštrukcie, ktorý obsahoval otvorené otázky a taktiež otázky, na ktoré bolo možné odpovedať prostredníctvom zakrúžkovania odpovede na 5 bodovej likertovej škále. Jedným z cieľov bolo i porovnať postoje študentov z technických škôl a študentov z humanitných vied na prejavy extrémizmu, rasizmu a intolerancie, pre účely tohto príspevku však uvedieme len sumárne výskumné zistenia a nebudeme sa zameriavať na porovnávanie.

V priemere 24% študentov odpovedalo, že považuje extrémizmus za problém celospoločenský. Konštatujeme, že na základe odpovedí respondentov na otvorené otázky respondenti vedeli správne definovať pojem extrémizmus, rasizmus i intoleranciu.

Extrémizmus definujú napríklad prostredníctvom kategórií ako:

- neprimerané postoje, správanie, konanie voči určitým skupinám z rôznych dôvodov, či už ide o pohlavie, vek, etnikum, náboženstvo,
- násilne presadzovanie myšlienok aj za cenu strát na mnohých životoch,
- správanie, konanie ľudí, ktoré býva často kriminálne,
- extrémne riešenia, väčšinou násilného charakteru,
- nadradzovanie sa nad ostatných,
- neprispôsobilosť,

- nedostatok informácií,
- neschopnosť rešpektovať inakosť.

Rasizmus zasa ako:

- neznášanlivosť voči určitým skupinám z dôvodu pohlavia, rasy, náboženstva, voči minorite,
- rasovú neznášanlivosť,
- nenávisť voči iným rasám,
- odcudzovanie človeka na základe farby pleti, rasy, sexuálnej orientácie, náboženstva, spoločenskej vrstvy.

Intolerancia bola vyjadrená kategóriami:

- netolerancia,
- neakceptovanie odlišnosti,
- odsúdenie človeka na základe pár faktov, alebo jedného, bez toho, aby dostal šancu dokázať čo je v ňom,
- zlá výchova,
- bezohľadné správanie voči iným,
- neschopnosť znášania rôznych skupín.

Zaujímavým zistením je, že až 20% opýtaných uviedlo, že sa už stalo obeťou extrémistických skupín a až 32% z nich sa stali svedkom extrémistických útokov. Róma za svojho suseda by netolerovalo v priemere 10% opýtaných, černocho 4%, moslima 10%, homosexuála 8%. Róma by za predavača v obchode netolerovalo 5% študentov, černocho 3%, moslima 8% a homosexuála 5% respondentov. Respondenti sa vyjadrovali i k tomu, v čom podľa nich spočíva riešenie výskytu extrémistických prejavov. 44% respondentov uviedlo, že riešenie vidia hlavne v oblasti vzdelávania a výchovy k tolerancii, 29% respondentov vidí riešenie v prevencii, 24 % odpovedalo, že riešenie spočíva v prísnejších trestoch za extrémistické trestné činy pre majoritu aj pre minoritu a 12% odpovedalo, že riešením je prevýchova páchatel'ov napr. psychologická pomoc.

Záver

Problematika extrémizmu je široko diskutovaná v médiách, otázkou však ostáva kvalita a objektívnosť informácií. I keď adolescenti dokážu definovať nosné pojmy ako extrémizmu, rasizmus, intolerancia a pod., napriek tomu, že extrémizmus považujú za

problém celospoločenský, stretli sa s útokmi či už v roly svedkov alebo obetí – stále sa objavuje percentuálne zastúpenie mladých ľudí, ktorí zastávajú intolerantné postoje.

Ako dosvedčuje celosvetový trend, sociálna práca má svoje opodstatnenie pri riešení problematiky extrémizmu a to najmä v oblasti prevencie. Sociálni pracovníci a sociálne pracovníčky nezastupujú políciu, disponujú odlišným súborom zručností a spôsobilostí, tiež odlišnou hodnotovou základňou. Polícia je zodpovedná za vyvodenie trestnoprávnej zodpovednosti voči osobám, ktoré hrozia extrémizmom. S políciou však môžu úzko spolupracovať (napríklad prostredníctvom poskytovania relevantných informácií), taktiež často úzko spolupracujú so školami či zdravotníckymi zariadeniami - presadzujú holistický prístup. Sociálni pracovníci a sociálne pracovníčky však musia rešpektovať hodnoty sociálnej spravodlivosti a ľudské práva. Ich rola je hlavne v primárnej prevencii, veľmi dôležitá je včasná angažovanosť – pomoc rodinám a jednotlivcom skôr ako ich monitoring a ohlasovanie. Dôležitá je komunitná zaangažovanosť, spolupráca komunitných organizácií a organizácií tretieho sektora. Sociálni pracovníci a sociálne pracovníčky realizujú advokačné aktivity, na základe svojich pracovných skúseností dokážu facilitovať rôzne semináre, prednášky a pod. s témami ako je etnická príslušnosť, identita, chudoba, spoločenské nerovnosti, dôsledky vojen a pod. (Stanley et al.). Hlavným cieľom preventívnych programov je rozširovanie vzdelávania v oblasti extrémizmu, výchova k tolerancii, uplatňovanie multikultúrneho prístupu.

Zoznam bibliografických odkazov

BIELIKOVÁ, M. a kol. 2012. Rasizmus a trestná činnosť. *Právna Revue*. 1(1), 56-65. ISSN 1338-5593.

DANICS, Š. 2003. *Extremismus*. Praha: TRITON. ISBN 80-7254-454-3.

GREŠKOVÁ, L. 2011. Extrémizmus v jeho rôznych podobách. *Sociálna prevencia*. 5(1), 16-17. ISSN 1335-9679.

GREŠKOVÁ, L. a D. BELUŠKOVÁ, 2014. *Duchovná scéna*. Bratislava: Metodicko-pedagogické centrum. ISBN 978-80-8052-878-2.

http://www.nocka.sk/uploads/19/79/197989d067e3ce36ade53d9ff59bf898/prevenciakriminality-2011_web-2-final.pdf, [cit. 2018-07-01]

<http://www.romovia.vlada.gov.sk/data/files/5917.pdf>, dňa 15.07.2018

CHMELÍK, J. 2001. *Extremismus a jeho právní a sociologické aspekty*. Praha: Linde a.s. ISBN 80-7201-265-7.

MILO, D. 2005. *Rasistický extrémizmus v Slovenskej republike*. Bratislava: Ľudia proti rasizmu. ISBN 80-89149-03-0.

MLYNÁRČIKOVÁ, V. a kol. 2007. *Nemaj trému z extrémizmu*. Bratislava: ZING PRINT s.r.o. ISBN 978-80-970143-1-5.

STANLEY, T. et al. *Practice Guidance the role of the social worker in tackling violent extremism, 2018* [online]. [cit. 2018-07-01] Dostupné z: http://adcs.org.uk/assets/documentation/Practice_Guidance_the_role_of_the_social_worker_in_tackling_violent_extremism.pdf, dňa 15.07.2018.

SOCIÁLNA PRÁCA V ŠKOLÁCH AKO FORMA PREVENČIE EXTRÉMIZMU

SOCIAL WORK IN SCHOOLS AS A FORM OF PREVENTION OF EXTREMISM

*VASILOVÁ Veronika**, *LOVAŠOVÁ Soňa**

ABSTRAKT

S modernou dobou sa objavujú novodobé sociálne problémy, ktoré si v rámci sociálnej prevencie a intervencie často vyžadujú multidisciplinárny prístup. Jedným zo súčasných sociálnych problémov v spoločnosti je aj extrémizmus, ktorý sa ako problematika dotýka hlavne dospievajúcich. Predkladaný príspevok je preto zameraný na charakteristiku extrémizmu ako novodobého sociálno-patologického javu v spoločnosti. Autorky v úvode ponúkajú základné východiská extrémizmu, ako aj bližšiu charakteristiku rizikovej skupiny, za ktorú považujú dospievajúcich. V závere príspevku je predstavená sociálna práca v školskom prostredí so zameraním na prevenciu extrémizmu u cieľovej skupiny detí a dospievajúcich.

Kľúčové slová

Extrémizmus. Sociálna prevencia. Sociálna práca v školách.

ABSTRACT

With modern times, modern social problems arise, which often require a multidisciplinary approach to social prevention and intervention. One of the current social problems in society is also extremism, which mainly concerns adolescents. The presented contribution is therefore focused on the characteristics of extremism as a modern socio-pathological phenomenon in society. In the introduction, the authors offer the basics of extremism as well as the closer the characteristics of the risk group considered by teenagers. At the end of the paper is presented

* Mgr. Veronika Vasil'ová, Katedra sociálnej práce, Filozofická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Moyzesova 9, 040 59 Košice, Slovenská republika, e-mail: veronika.sevcikova@student.upjs.sk

* doc. Mgr. Soňa Lovašová, PhD., Katedra sociálnej práce, Filozofická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Moyzesova 9, 040 59 Košice, Slovenská republika, e-mail: sona.lovasova@upjs.sk

social work in the school environment focusing on the prevention of extremism in the target group of children and adolescents.

Keywords

Extremism. Social prevention. Social work in schools.

Úvod

Škola ako sociálna inštitúcia je predmetom záujmu viacerých vedných disciplín, prioritne pedagogiky, ale tiež psychológie a sociológie. Školské prostredie sa stáva čoraz častejšie predmetom skúmania aj sociálnej práce ako vednej disciplíny. Deti a mládež tvoria jednu zo základných cieľových skupín sociálnej práce a to primárne v oblasti prevencie a intervencie sociálno-patologických javov a rizikového správania. Školské prostredie sa často stáva aj rizikovým prostredím, v ktorom sa vyskytuje množstvo sociálno-patologických javov, ktoré ohrozujú zdravý psychický vývin detí. S modernou dobou sa objavujú aj nové sociálne problémy, ktoré si vyžadujú multidisciplinárny prístup zahŕňajúci ako sociálnu prevenciu, tak aj intervenciu. Súčasťou novodobých sociálno-patologických javov je aj extrémizmus, ktorý si čoraz častejšie vyžaduje nastavenie vhodnej prevencie a intervencie, ktorej deti a dospelávajúci by mali tvoriť základnú cieľovú skupinu.

Charakteristika extrémizmu

Extrémizmus ako spoločenský fenomén sprevádza našu spoločnosť už od nepamäti. Jednotlivci, či skupiny, ktorých názor predstavoval určitý extrém v rámci spektra názorov na určitú problematiku sprevádza dejiny ľudstva, ako na strane predstaviteľov verejnej moci, tak tiež ako prejav slobody myslenia a vyjadrovania názorov jedinca, či skupiny obyvateľstva (Smieško 2017). Termín extrémizmus je z etymologického hľadiska odvodený z latinského slova „*extremus*“, ktorého význam znamená – najkrajnejší, až výstredný postoj. V politickom kontexte daný termín predstavuje ľavý a pravý okraj ideového spektra, ktorého stred je akceptovaný väčšinou (Štefančík 2013).

Problematika extrémizmu, rasizmu a xenofóbie v súčasnom období predstavuje celospoločenský problém, ktorý je možné priradiť k sociálno-patologickým javom vyskytujúcim sa v demokratických spoločnostiach. S problematikou extrémizmu sa spájajú rôzne termíny, ako napríklad radikalizmus, fanatizmus, terorizmus, fašizmus, rasizmus a xenofóbia. Od roku 2013 je možné zaznamenať na slovenskej, ale aj českej politickej scéne zvýšenú koncentráciu extrémistických predstaviteľov, pričom ich tematická základňa je primárne tvorená rómskou problematikou. Nevraživosť voči minoritám v spoločnosti sa tak

čoraz častejšie vyskytuje aj na politickej scéne. Jednotlivé definície extrémizmu sa vo svojej bližšej špecifikácii a konkretizácii môžu odlišovať, nakoľko ide o problematiku, ktorá má multidisciplinárny charakter. Základné definície sú prezentované primárne v sociologickej a kriminologickej rovine. V sociologickej rovine extrémizmus predstavuje súhrn sociálno-patologických javov, ktoré sa vyskytujú u organizovaných skupín, pričom sa prejavujú odmietaním základných hodnôt, noriem a spôsobov správania platných v danej spoločnosti. Z kriminologického hľadiska predstavuje extrémizmus konkrétne formy a prejavy, ktoré je možné označiť ako trestný čin, prípadne tiež sociálno-patologický jav typický porušením právnych a sociálnych noriem (Žofčák 2017).

Základné východiská pri definovaní extrémizmu

Východiskom extrémizmu sú rôzne ideológie, ktorých základ je tvorený spochybňovaním základných ľudských práv a slobôd, a teda aj demokratických základov spoločnosti (Kulifaj 2016). Podľa definície Rady Európy (in Žofčák 2017) extrémizmus zodpovedá forme politickej aktivity, ktorej základom je odmietanie foriem parlamentnej demokracie a zakladaním vlastnej ideológie založenej na xenofóbii, ostrakizácii a neznášanlivosti určitých skupín obyvateľstva. Podľa Charváta (2007, in Štefančík 2013) je možné extrémizmus definovať ako akúkoľvek ideológiu, prípadne aktivitu, ktorá smeruje proti existujúcemu politickému systému s cieľom nahradiť ho vlastnou alternatívou. Upozorňuje na to, že v laickej komunikácii sa termín extrémizmus zvykne používať ako súhrne označenie k pojmom rasizmus, fašizmus, radikalizmus a podobne.

Termín extrémizmus sa používa ako súhrnné označenie daných javov od začiatku dvadsiaty rokov 20. storočia, aj keď jeho podoby boli v priebehu 21. storočia modifikované. K tradičným hodnotám pravicových extrémistov patrilo prevažne nacionalizmus, rasizmus, či šovinizmus. Medzi nové podoby politického extrémizmu je v súčasnosti radený islamizmus, ktorý je vnímaný ako forma politicko-náboženského fundamentalizmu. Reakciou na ich správanie je vznik islamofóbie, ktorý vznikol ako reakcia na nedostatočnú integráciu moslimských prisťahovalcov v krajinách západnej civilizácie. Extrémistické prejavy predstavujú súbor rôznorodých aktivít vyskytujúcich sa vo verejných priestranstvách, pričom často môžu mať konšpiratívny charakter. Činnosť extrémistických predstaviteľov často zahŕňa spektrum rôznych prejavov, z ktorých však väčšinou len určitá časť porušuje zákon, či normy, ktoré sú vo všeobecnosti akceptované v danej spoločnosti. V intenciách vymedzenej problematiky je dôležité chápať extrémizmus ako jav dynamický, existujúci v kontexte priamej väzby na spoločnosť, ktorá je významným determinantom posilňujúcim pozíciu

extrémistických zoskupení. Na druhej strane, práve spoločnosť môže zásadným spôsobom oslabiť mocenskú pozíciu rôznych extrémistických skupín a to prostredníctvom odmietania akejkoľvek formy extrémizmu a jej prejavov (Žofčák 2017).

Uplatnenie sociálnej práce v školskom prostredí pri prevencii a intervencii extrémizmu

Dospievajúci sú vo všeobecnosti považovaní za rizikovú skupinu ohrozenú extrémizmom, nakoľko nemajú dostatok informácií o parlamentnej demokracii, a teda majú vo väčšej miere tendenciu k sklonom načúvať jednoduché predstavy o riešení často zložitých spoločenských problémov. Prejavy extrémizmu sa u mladých ľudí objavujú v odlišných podobách od násilných prejavov voči spoločenským skupinám, účasťou na zakázaných podujatiach, nosením zakázaných symbolov až po zakladanie vlastných organizácií (Štefančík 2013). Adolescenti sú tak vo všeobecnosti považovaní za rizikovú skupinu, spolu so skupinami prejavujúcimi sa nekonvenčným a nekompromisným, miestami až zdanlivo jednoduchým riešením zložitých sociálnych problémov (Žofčák 2017). Determinanty, ktoré môžu viesť k vzniku a rozvoju extrémizmu u mladých ľudí je možné rozdeliť do nasledujúcich kategórií:

- osobná skúsenosť so sociálnym vylúčením v detstve alebo v období pubescencie napríklad v školskom prostredí,
- rigidný alebo konfliktný štýl výchovy,
- skúsenosť s násilím v detstve (šikanovanie, CAN syndróm a pod.),
- subjektívne zvýšená akceptácia k násiliu ako takému,
- nezmysluplné trávenie voľného času,
- členstvo v skupine, ktoré má sklon k sociálnej deviácii,
- vysoké nároky okolia spojené so strachom zo zlyhania,
- frustrácia z vlastného spoločenského statusu,
- nekritický pohľad na seba, nízke sebavedomie,
- problémové správanie v školskom prostredí (Štefančík 2013).

Prevencia a intervencia problematiky súvisiacej s extrémizmom si vyžaduje komplexný prístup na jednotlivých úrovniach. Základom je pochopenie konštrukcie, obsahu a rôznych foriem extrémizmu ako takého. Prejavy spojené s extrémizmom nie je možné eliminovať len prostredníctvom represívnych opatrení a kriminalizáciou jednotlivých opatrení. Základom by malo byť zvyšovanie informovanosti o problematike xenofóbie, extrémizmu a rasizmu, ale aj aktívne zapojenie obyvateľstva do úsilia vedúceho k znižovaniu spomínaných prejavov

v spoločnosti (Žofčák 2017). Ako vhodnou formou prevencie extrémizmu by mohla byť sociálna práca v školskom prostredí.

Sociálna práca má vo všeobecnosti multidisciplinárny, resp. transdisciplinárny charakter, ktorý vyplýva z komplexity sociálnej dynamiky a multifaktorovej podmienenosti sociálnych problémov (Tokárová 2009). Cieľom sociálnej práce je podporovať sociálne zmeny orientované na riešenie problémov so zámerom zvyšovania kvality života ľudí. Kľúčovými princípmi pre sociálnu prácu sú princípy sociálnej spravodlivosti a ľudských práv (Levická 2015). Sociálna práca v školskom prostredí predstavuje špecializovanú oblasť praxe sociálnej práce, aj keď na Slovensku ide zatiaľ o nerozvinutú oblasť, ktorá nie je legislatívne ukotvená. V zahraničí (hlavne USA, Kanada, Veľká Británia) má sociálna práca v školách dlhoročnú tradíciu a svoje stabilné miesto. Ich kvalifikačné predpoklady, kompetencie a roly vyplývajúce z tejto profesie zastrešuje okrem legislatívy tej-ktorej krajiny aj niekoľko medzinárodných organizácií a asociácií. Medzi najvýznamnejšie patrí Národná asociácia sociálnych pracovníkov, Americká asociácia školskej sociálnej práce alebo aj Medzinárodná sieť školskej sociálnej práce.

Sociálna práca je vo všeobecnosti považovaná za profesiu založenú na hodnotách vychádzajúcich z princípov humanizmu, ktoré posilňujú jedinca pri riešení problémov v interakcii so sociálnym prostredím (Dávideková 2009). Allen-Meares (2007) v praxi sociálnej práce v školskom prostredí kladie dôraz na štyri základné hodnoty:

- dôstojnosť každého človeka,
- právo na sebarealizáciu,
- rešpektovanie potenciálu a individuality každého človeka,
- právo na rešpektovanie odlišností.

Sociálnu prácu v školskom prostredí je možné vymedziť prostredníctvom toho, čo je jej cieľom. Dupper (2002) vymedzuje ako hlavný cieľ sociálnej práce v školskom prostredí prevenciu a intervenciu v oblasti problémového správania detí, posilňovanie rodiny pri riešení sociálnych problémov a zabezpečovanie otvorenej komunikácie medzi školou a rodinou žiaka. Openshaw (2008) za hlavný cieľ sociálnej práce v školskom prostredí považuje vytváranie možností a príležitostí pre rozvoj žiakov, aby mohli byť úspešnejší ako v akademickom, tak aj v spoločenskom živote.

Franklin, Gerlach, Chanmugam (2008) v snahe o vymedzenie sociálnej práce v školskom prostredí dôraz kladú na poskytovanie emocionálnej a sociálnej opory žiakom v školskom prostredí a to prostredníctvom sociálnych služieb a advokácie. Bland, Esmalle (2012)

zdôrazňujú kompetencie sociálnych pracovníkov pri identifikovaní emocionálnych a sociálnych problémov žiakov, ktoré môžu byť prediktorom problémového správania, nedostatočnej participácie žiakov vo vzdelávacom procese a podpriemerného prospechu.

Dôraz sociálnej práce v školskom prostredí je teda kladený na odbornú pomoc žiakom pri intervencii sociálnych, emocionálnych a akademických problémov, a preto je možné ciele sociálnej práce v školskom prostredí rozdeliť do niekoľkých oblastí:

- a) pomoc žiakom v rozvíjaní ich potenciálu,
- b) apelovanie na zdravý osobnostný rozvoj žiakov,
- c) pomoc žiakom pri dosahovaní adekvátneho školského prospechu,
- d) podporovanie harmonických medziľudských vzťahov v školskom a mimoškolskom prostredí,
- e) pomoc žiakom pri riešení ich osobných, rodinných, interpersonálnych a školských problémov (Chui, Ling 2013).

Pri dosahovaní týchto cieľov je nesmierne dôležitá multidisciplinárna spolupráca. Sociálni pracovníci v krajinách, kde je sociálna práca v školskom prostredí považovaná za bežnú súčasť školského systému, pracujú ako členovia multidisciplinárneho školského tímu. Prax sociálnej práce v školskom prostredí si tak vyžaduje vedomosti a spôsobilosti na všetkých svojich úrovniach, a teda mikro, mezo a makro úrovne sociálnej práce ako takej (Openshaw 2008). Na mikroúrovni sociálnej práce ide o zlepšovanie sociálneho fungovania klienta. Pri mezoúrovni je dôraz kladený predovšetkým na prepojenie klienta so zdrojmi a skvalitnenie sociálnych služieb. Na makroúrovni sociálnej práce sa apeluje na podporu sociálnej spravodlivosti (Levická 2015). Nakoľko primárnym predmetom sociálnej práce v školskom prostredí sú problémy žiakov vyplývajúce zo sociálnych a kultúrnych špecifik, tak cieľom sociálnej práce v školskom prostredí je tiež zmierňovanie sociálnych a kultúrnych bariér so zámerom zvyšovania kvality výchovno-vzdelávacieho procesu (Facuna 2016), čo môže taktiež preventívne pôsobiť v oblasti extrémizmu a rasizmu.

Záver

Cieľom sociálnej práce v školskom prostredí je ako prevencia sociálno-patologických javov u detí mládeže, tak aj intervencia v predmetnej oblasti, prostredníctvom identifikácie sociálnych javov a procesov, ktoré by mohli pôsobiť ako prediktory vzniku a rozvoja sociálnych problémov a problémového správania žiakov. Zámerom je poskytnúť metodické východiská s cieľom kvalitatívnej zmeny realizovateľných prostredníctvom foriem, metód a techník sociálnej práce.

Nakoľko s modernou dobou sa objavujú aj nové sociálne problémy, považujeme sociálnu prácu v školskom prostredí za špecializovanú oblasť praxe sociálnej práce, ktorá by mohla byť účinná aj v rámci prevencie a intervencie čoraz častejšie rozšíreného problému v spoločnosti, akým je extrémizmus.

Zoznam bibliografických odkazov

- ALLEN-MEARES, P. et al. 2007. *Social Work Services in Schools*. USA: Pearson Educations. ISBN 978-80-2054-8469-0.
- BLAND, H. M. and A. ESMALLE, 2012. *School Social Work Services in Federally Funded Programs: An African American Perspective*. USA: University Press of America. ISBN 978-0-7618-6010-5.
- CHUI, W. H., an H. W. LING, 2013. School Social Work Service in Hong Kong: The Social Work Practitioner's Perspective. In: CHUI, W. H. eds. *School Social Work. Currnet Practice and Research*. s. 23-28. ISBN 978-1-62808-335-4.
- DÁVIDEKOVÁ, M. 2009. Hodnoty, etika a sociálne cítenie v sociálnej práci. In: *Základy sociálnej práce*. Brno: MSD. s. 40-42. ISBN 978-80-7392-109-5.
- DUPPER, D. R. 2002. *School Social Work: Skills and Interventions for Effective Practice*. USA: John Wiley. ISBN 978-0-471-39571-3.
- FACUNA, J. 2016. *Školská sociálna práca so žiakmi z marginalizovaných rómskych komún*. Bratislava: Štátny pedagogický ústav. ISBN 978-80-8118-187-0.
- FONTANA, D. 2014. *Psychologie ve školní praxi*. Praha: Portál. ISBN 978-80-2620-741-2.
- FRANKLIN, C., B. GERLACH, and A. CHANMUGAM, 2008. School Social Work. In WHITE, B. W. ed. *Comprehensive Handbook of Social Work and Social Welfare. The Profession of Socia Work*. USA: John Wiley and Sons, Inc. ISBN 978-0-471-76997-2.
- LEVICKÁ, J. et al. 2015. *Identita slovenskej sociálnej práce*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis. ISBN 978-80-8082-872-1.
- OPENSHAW, L. 2008. *Social work in Schools. Principles and Practice*. New York: The Guilford Press. ISBN 978-1-59385-578-9.
- SMIEŠKO, I. 2017. *Internet a trestné činy extrémizmu*. Plzeň: Aleš Čeněk. ISBN 978-80-7380-691-0.
- ŠTEFANČÍK, R. et al. 2013. *Pravicový extrémizmus a mládež na Slovensku*. Brno: Tribun. ISBN 978-80-263-0516-3.
- TOKÁROVÁ, A. et al. 2009. *Sociálna práca. Kapitoly z dejín, teórie a metodiky sociálnej práce*. Prešov: Akcent Print. ISBN 80-968367-5-7.
- ŽOFČÁK, M. 2017. Trestnoprávne aspekty extrémizmu. *Notitiae iudiciales Academiae collegii aedilium in Bratislava*. 3,(2), 129-141. ISSN 2453-6954.

PREVENCIA EXTRÉMIZMU U MLADÝCH ĽUDÍ Z DYSFUNKČNÝCH RODÍN

PREVENTION EXTREMISM IN YOUNG PEOPLE FROM DYSFUNCTIONAL
FAMILIES

HLAVÁČOVÁ Soňa, BAŠISTOVÁ Alena**

ABSTRAKT

Príspevok odкрýva problematiku extrémizmu u mladých ľudí z dysfunkčných rodín a potrebu ich riešenia prostredníctvom sociálnych pracovníkov. Mnohí mladí ľudia dnes vychádzajú z dysfunkčných rodín, kde nenašli podporu rodiny, nenašli v nej svoje miesto a tak sa angažujú v rôznych extrémistických skupinách, ktorá im poskytne pocit rešpektu. Aj keď sa podceňuje rizikovosť vplyvu extrémizmu, našou snahou je poukázať aká je dôležitá úloha sociálnych pracovníkov v prevencii sociálno-patologických javov.

Kľúčové slová

Extrémizmus. Dysfunkčná rodina. Prevencia. Sociálny pracovník. Sociálna pomoc.

ABSTRACT

The contribution reveals the issue of extremism among young people from dysfunctional families and the need to address them through social workers. Many young people nowadays are out of dysfunctional families where they have not found family support, they have not found their place in family, and so they engage in various extremist groups to give them a sense of respect. Although the risk of the impact of extremism is underestimated, our endeavor is to point out the important role of social workers in the prevention of sociopathological phenomena.

Keywords

Extremism. Dysfunctional family. Prevention. Social worker. Social help.

* PhDr. Soňa Hlaváčová, Arcidiecézna charita Košice, Bočná 2, 040 01 Košice, Charitný dom sv. Alžbety, Bosákova 1, Košice – vedúca zariadenia, e-mail: sona.hlavacova@charita-ke.sk

* doc. PhDr. Alena Bašistová, PhD., Katedra sociálnej práce, Filozofická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Moyzesova 9, 040 59 Košice, Slovenská republika, e-mail: alena.basistova@gmail.com

Úvod

V dôsledku nerovnomerného spoločensko-ekonomického vývoja dochádza v našej spoločnosti k nárastu negatívnych spoločenských javov. Prekonávanie osobných kríz, dysfunkcia rodiny a neschopnosť adaptácie na prostredie spôsobuje, že najmä mladí ľudia sa nevedia vhodným spôsobom zaradiť do spoločnosti, čo má za následok, že vyhľadávajú skupiny ľudí, kde môžu zapadnúť. Sú plní neistoty a osamelosti, ktoré kompenzujú hľadaním vinníka za ich sociálnu situáciu, v ktorej sa ocitli a vstupujú do rôznych nových spoločenstiev. Hľadajú skupinu mladých ľudí s rovnakým postavením, aby zmiernil svoj pocit neistoty. Zapojením sa do nového spoločenstva získavajú pocit vlastnej dôležitosti. Sociálna neistota, pocit nepotrebnosti a neúspešnosti ich vedie k vytváraniu a zapájaniu sa do extrémistických hnutí.

V rámci svojej praxe s dysfunkčnými rodinami som sa mala možnosť stretnúť práve s prípadmi mladých ľudí, ktorí vstúpili a boli členmi extrémistických hnutí. Boli to mladí ľudia, ktorí mali frustráciu z budúcnosti, ich životné plány sa im zdali byť nedosiahnuteľné a preto jediným východiskom ako nájsť samých seba a upútať pozornosť smerom k iným bolo vstúpiť do extrémistickej skupiny. Dôvodom prečo sa dostali do extrémistických skupín bolo práve zlyhanie rodiny v čase, kedy mladí ľudia potrebovali cítiť, že sú potrební a rešpektovaní a kedy si potrebovali vytvárať vlastnú hierarchiu hodnôt a postojov.

Cieľom príspevku je poukázať na problém extrémizmu mladých ľudí z dysfunkčných rodín, na jeho podstatu, na príčiny jeho vzniku ako aj na možnosti pomoci prostredníctvom sociálnych pracovníkov.

Aj keď snahou mnohých ľudí je pomôcť týmto mladým ľuďom, ktorí stratili zmysel svojho života a naštartovať ich, aby prevzali zodpovednosť sami za seba a nehľadali svoje uplatnenie v extrémistických skupinách, ich premena musí začať vo vnútri ich srdca.

Extrémizmus a jeho podstata

Extrémizmus je priamo závislý na usporiadaní a stave spoločnosti, v ktorej sa prejavuje. Keď sa ocitne spoločnosť v štádiu, v ktorom značne narastajú vnútorné rozpory, je veľká väčšina extrémnych aktivít bezprostrednou reakciou na ne. Podľa niektorých autorov je extrémizmus produktom demokratickej spoločnosti. Demokracia totiž nemá dostatok účinných obranných mechanizmov, aby sa ubránila všetkému, čo jej škodí. Pokiaľ by totiž takéto mechanizmy mala, stala by sa diktatúrou. Preto sa každá demokratická spoločnosť potýka s extrémizmom. Po celom svete, vrátane našej krajiny, existuje množstvo najrôznejších extrémistických skupín a hnutí (Milo 2005).

Extrémizmus je nebezpečný protispoločenský jav, ktorým je označované také konanie, kedy je výrazná odchýlka od bežného správania. Týmto pojmom neoznačujeme len kriminálne správanie. Zaraďujeme tu aj záľubu v extrémoch, krajnosť, výstrednosť, upäté radikálne konanie, počínanie, názory a podobne (Ivanová-Šalingová 1993).

Samotná definícia extrémizmu je príliš široká a nie vždy rovnaká, ale podľa sledovanosti charakteristiky extrémizmu je zameraná proti spoločenskému usporiadaniu, proti princípom zakotvených v ústave a zákonoch a proti demokratickej forme vlády (Demjančík 2005).

V súčasnej dobe sa v teórii extrémizmu objavujú dva základné varianty – pravicový a ľavicový extrémizmus.

Pravicový extrémizmus

Obsahová definícia pravicového extrémizmu by mala vychádzať predovšetkým z jeho ideologickej bázy a z jeho politických cieľov. Ide o „*súhrn postojov, spôsobov správania a akcií, ktoré sú buď organizované alebo nie, ktoré vychádzajú z rasisticky alebo etnicky podmienenej nerovnosti človeka, vyznačujú etnickú homogenitu národa a odmietajú princíp rovnosti zakotvený vo Všeobecnej deklarácii ľudských práv, zdôvodňujú prednosť spoločenstva pred individuom, odmietajú pluralizmus hodnôt liberálnej demokracie a demokraciu chcú definovať ako spiatočnicu*“ (Jasche 2000).

Podľa Greškovej (2010) pravicový extrémizmus sa vyznačuje týmito znakmi:

- a) podporuje strach pred spoločenskou rôznorodosťou, je antipluralistický,
- b) nerešpektuje ľudské práva, najmä ľudskú dôstojnosť, právo na slobodu a rovnosť,
- c) do popredia dáva autoritatívny vodcovský štát, popiera demokraciu,
- d) preferuje homogénne národné spoločenstvo, zamieta politické strany,
- e) je proti inštitúciám, neuznáva dobu moci,
- f) vo svojej podstate je verejne alebo skryto rasisticky a antisemitický,
- g) je nepriateľský voči cudzincom,
- h) je prehnane nacionalisticky a nepriateľský voči ostatným štátom,
- i) vo vlastných radoch toleruje neonacistov, vojenské násilie,
- j) ponížuje tých, ktorí sa odkláňajú od noriem stanovených extrémistami – homosexuáli, ľudia telesne či duševne postihnutí, etnické menšiny, ľudia inak politicky mysliaci.

Ľavicový extrémizmus

Ľavicové extrémistické skupiny – charakterizuje ich sympatizovanie s komunizmom a nepriateľstvo voči určitým vrstvám obyvateľstva motivované predovšetkým sociálnymi a triednymi rozdielmi alebo anarchizmus a sním spojené odmietanie akejkoľvek autority, štátnej moci a právneho poriadku a hlásanie neobmedzenej slobody jednotlivca (Tomašíková, Bočáková 2013).

S ľavicovým extrémizmom súvisia a sú jeho súčasťou:

- a) subkultúrne hnutia,
- b) squatting,
- c) alternatívna mládež,
- d) drogová problematika (Lebeda 2003).

Ľavicové skupiny sa odlišujú od pravícových sociálnym zložením. Je tu vyšší počet mládeže, v prevažnej miere ide o študentov stredných a vysokých škôl. Rozumové zázemie je tak oveľa väčšie a úroveň používaných argumentov je sťažka podobná s obdobným stavom na krajnej pravici. Je očividné, že nie je možné mechanicky vložiť pravítka medzi pravica a ľavicou, s podložením, že sa jedná iba o dve strany zhodnej extrémistickej mince. Krajná ľavica je značne ovplyvnená aktivistickým štýlom, rovnako ako pravica, avšak ju odlišuje ideológia smerujúca k odlišným cieľom a otáča sa k inému sociálnemu prostrediu (Charvát 2007).

Dysfunkčná rodina a dôsledok extrémizmu

Rodina je základom bytia každého človeka. Je to skupina ľudí, ktorá si vytvára vlastné pravidlá a normy, ktoré rešpektujú ostatní jej členovia. Rodina je najmä pocit istoty mať niekoho na koho sa môžeme obrátiť, kde sme rešpektovaný a kde sa naplňajú naše potreby. Vplyv rodiny má veľký vplyv na formovanie detí a ich budúcnosť. Mnohí rodičia však zlyhávajú v plnení úloh voči svojim členom, v dôsledku čoho dochádza k dysfunkčnosti rodiny. Partnerské problémy, užívanie alkoholu, neschopnosť plnenia si rodičovských úloh, týranie členov rodiny mnohokrát vedie k patologickým prejavom. Podmienky, ktoré prispievajú ku vzniku zanedbávania detí v rodine sú rôzne, a aj napriek rôznym opatreniam nedokáže rodina zmobilizovať svoje sily na plnenie rodičovských úloh a deti sú z rodiny vyňaté. Odchod detí z pôvodnej rodiny je často začiatkom stagnovania dospelých a ak sa im neponúkne včasná pomoc, mnohí z nich si hľadajú svoje miesto v rôznych extrémistických skupinách (Hlaváčová et al. 2016).

Dysfunkčná rodina je rodina, v ktorej dochádza k nezvládnutiu výchovy, k narušenému mravnému vývoju a antisociálnemu správaniu. Veľký vplyv na stav rodiny má neustále sa zvyšujúca rozvodovosť a kariérizmus rodičov, ktorá smeruje k zanedbávaniu základných rodičovských povinností a deti často ostávajú odkázané sami na seba. Tieto faktory v súčinnosti so zvyšujúcim sa tempom sociálnych a ekonomických zmien znamenajú zmenu v hodnotovej orientácii, zmenu v rodinnej štruktúre, v usporiadaní rodinného života čo vedie k nárastu sociálnopatologických javov v rodine. Medzi najčastejšie symptómy dysfunkčnosti rodiny patria poruchy ako je nedostatok financií na pokrytie základných životných potrieb, problémy s bývaním, neschopnosť určiť si priority vo výdavkoch, pasívnosť pri hľadaní zamestnania, závislosť členov rodiny od alkoholu alebo drog. Dysfunkčný rodinný systém môže vystavovať deti situáciám, kedy sa začnú podobne správať ako rodičia s výrazným vplyvom agresivity. Často v dospelosti sa dostávajú do podobných situácií ako ich rodičia s neochotou čokoľvek zmeniť na svojom živote. Sú ľahko ovplyvniteľní a zaraďujú sa do skupín, kde im budú iní rozumieť a kde sa môžu naplno prejavovať s rešpektom ostatných členov skupiny (Hlaváčová et al. 2009).

Význam prevencie extrémizmu

Dnešná spoločnosť podceňuje rizikovosť vplyvu extrémizmu v našej spoločnosti ako aj podceňuje dôležitosť prevencie týchto javov. Mnohí ľudia nemajú informácie o možnostiach prevencie extrémizmu, čo môže spôsobovať nárast týchto sociálno – patologických javov. V prevencii extrémizmu zohráva dôležitú úlohu aj sociálny pracovník, ktorý nachádza široké uplatnenie v rôznych inštitúciách a to od škôl až po samotné poradenské centrá.

Prevencia pochádza z latinčiny a znamená opatrenie uskutočnené vopred, včasnú ochranu a obranu. Zákon č.448/2008 Z.z. o sociálnych službách definuje sociálnu prevenciu nasledovne „ *Sociálna prevencia je odborná činnosť na predchádzanie, a na zabraňovanie príčin vzniku, prehĺbovania alebo opakovania porúch psychického vývinu alebo sociálneho vývinu občana.* “

Matoušek (2003) uvádza, že prevencia je súborom opatrení, ktorými sa predchádza sociálnemu zlyhaniu, a to najmä tým typom zlyhania, ktoré ohrozujú základné hodnoty spoločnosti (kriminalita, prostitúcia, toxikománia, xenofóbia, rasizmus, násilie a podobne).

Milo (2005) prevenciu extrémizmu rozdeľuje na tri stupne:

- a) **primárna prevencia**, ktorá spočíva v usporiadaní prednášok, tvorivých dielní zameraných na sebaopoznávanie a rôznych iných aktivít zameraných na trávenie

voľného času. Dôležitosť sa kladie na predchádzanie manipulovania a nepriaznivého ovplyvňovania mladých ľudí zo strany stúpencov extrémizmu.

- b) **sekundárna prevencia**, spočíva v poskytovaní špecializovaného poradenstva, nakoľko sa už mladí ľudia dostali do kontaktu s propagandou extrémizmu.
- c) **terciárna prevencia** je určená pre tých mladých ľudí, ktorí sa už stali členmi extrémistických skupín a stratili pojem o realite a schopnosti slobodne myslieť. Pre týchto ľudí je už potrebná psychoterapia.

Úloha sociálneho pracovníka pri prevencii extrémizmu

Tak ako sme uviedli mnoho mladých ľudí, ktorí nenašli zázemie vo vlastnej rodine sú často obeťami členov extrémistických skupín. Túžba po rešpektovaní a akceptovaní ich priviedla medzi rôzne skupiny, kde mnohokrát si títo mladí ľudia neuvedomujú realitu a sú ovplyvnení názormi iných, hoci nevedia akí to môže mať pre nich dopad. Preto je dôležité, aby sociálni pracovníci venovali pozornosť tomuto problému a boli pripravení pomôcť.

Podľa Havrdovej (1999) je v kompetencií sociálneho pracovníka:

- a) rozvíjať účinnú komunikáciu – podnecovať a motivovať mladých ľudí k zmene na ich ceste a vytvárať otvorenú komunikáciu
- b) orientovať sa a plánovať postup – pracovník získava informácie o potrebách a možnostiach mladých ľudí, dokáže stanoviť rizikové faktory a hranice spolupráce a spoločne plánuje postupy a ciele práce s mladými ľuďmi,
- c) podporovať a pomáhať k sebestačnosti – podporuje mladých ľudí, aby využili svoje vlastné sily a schopnosti a pomáha im vyrovnáť sa s problémami a napomáha im prevziať zodpovednosť sami za seba,
- d) zasahovať a poskytovať služby – vytvára mu optimálne podmienky pre prijatie potrebnej služby, ktorá je dostupná v okolí ako aj mu pomáha pri riešení konfliktov.

Aj keď existujú rôzne možnosti práce s mladými ľuďmi, ktorí sa stali členmi extrémistických skupín a potrebujú pomoc pri riešení rôznych problémov, ktoré členstvo v skupine prinieslo, vždy sa pomoc musí začať od vôle mladého človeka. Pomôcť môžeme ak o ňu prejaví záujem samotný mladý človek. Vtedy je predpoklad, že môže dôjsť k efektívnemu vyriešeniu daného problému.

Záver

V dnešnej dobe je veľmi dôležité venovať pozornosť zraniteľným skupinám mladých ľudí, ktorí nemali možnosť vyrastať vo fungujúcej rodine, a ktorí nedostali možnosť si

budovať skutočné hodnoty vo svojom živote. Túžba po rešpektovaní ich často priviedla do rôznych extrémistických skupín, kde sa zmenili ich názory a ovplyvnení inými členmi stratili sami seba.

Preto je veľmi dôležité aby boli mladí ľudia včas informovaní o ideológií extrémistických hnutí a o ich nebezpečenstve pre spoločnosť. A naopak spoločnosť je povinná chrániť týchto mladých ľudí a to zabezpečením účinnej prevencie sociálnych pracovníkov na všetkých svojich úrovniach, tak aby zabránila tomu, aby mladí ľudia podľahli nebezpečným ideológiám, ktoré sú veľmi škodlivé rovnako pre nich ako pre spoločnosť.

Zoznam bibliografických odkazov

- DEMJEANČÍK, N. 2005. *Vzdelanie a extrémizmus*. Plzeň: Epoque. ISBN 80-86328-83-X.
- GREŠKOVÁ, L. 2010. *Náboženské korene pravicového extrémizmu*. Prešov: Tlač Petra. ISBN 978-80-89096-42-8.
- HAVRDOVÁ, Z. 1999. *Kompetence v praxi sociální práce: metodická příručka pro učitele a supervízory v sociální práci*. Praha: Osmium. ISBN 80-902081-5.
- HLAVÁČOVÁ, S. et al. 2016. Skúsenosti dobrej praxe s dysfunkčnými rodinami bez domova s využitím modelu stretnutia rodinného kruhu. In *Človek na periférii spoločnosti, Občianske združenie Maják Nádeje*. Ružomberok: Verbum, s.111-119. ISBN 978-80-561-0394-4.
- HLAVÁČOVÁ, S. et.al. 2009. Práca s mládežou ohrozenou bezdomovectvom In *Človek v núdzi – sociálne problémy a rodina*. Košice: Viena. ISBN 978-80-89232-56-7.
- CHARVÁT, J. 2007. *Současný politický extrémismus a radikalismus*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-098-6.
- IVANOVÁ-ŠALINGOVÁ, M., 1993. *Vreckový slovník cudzích slov*. Bratislava : Kniha – spoločník. ISBN 80-901160-2-7.
- JASCHE, H. 2000. *Pravicový extrémizmus a xenofóbie*. Waisbaden: Kinner. ISBN 3-320-02015-3.
- LEBEDA, D. 2003. *Úvod do problematiky extrémizmu: príručka pre pedagogy*. Praha: Wolters Kluwer. ISBN 978-80-7478-394-4.
- MATOUŠEK, O. 2003. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-831-7
- MILO, D. 2005. *Rasistický extrémizmus v Slovenskej republike*. Bratislava: Ľudia proti rasizmu. ISBN 80-89149-03-0.
- TOMAŠIKOVÁ, A. a O. BOČÁKOVÁ, 2013. *Bezpečnosť, terorizmus, extrémizmus 2012*. Bratislava: Požiarnotechnický a expertízny ústav MVS SR. ISBN 978-80-89608-08-9.

**Prejavy radikalizmu a extrémizmu
v sociálnych vzťahoch**

Recenzovaný zborník vedeckých prác

Editori:	Lucia TÓTHOVÁ, Dušan ŠLOSÁR
Vydavateľ:	Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach
Umiestnenie:	www.unibook.upjs.sk
Dostupné od:	06.09.2018
Vydanie:	prvé
Rok vydania:	2018
Počet strán:	144
Rozsah:	8,70 AH